

Ювеналий КАЛАНТАРОВ:

**“ХХ ЗУУН ЖЭЛДЭ ПЬЕСЭ
БЭШЭГДЭБЭШЬЕ,
МҮНӨӨШЬЕ
ШУХАЛА УДХАТАЙ...”**

3 Н.

**ИТГЭЛИЙН
ХАМБЫН
ЗАХЯАНУУД**

23 Н.

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!
Буряад ҮНЭН

Бүгэдэ арадай сонин

2013 оной
июнин 27
Четверг

№ 25 (21924)
(839)

Гарагай 5
www.
burunen.ru

Буряад Үнэн

ХОНГООДОРНУУД ЗАХААМИНДА УУЛЗАБА

Бадма Габанов дуун бэлэгээ барина

Түнхэнэй залуу үетэн

12 Н.

Содном ГОМБОЕВ

МИНИИ НЮТАГ – БУРЯАД ОРОН

Үргэн Сибириин үбсүүндэ
Үрхэлжэ налайхан
Байгал далайн
Бүгэдэ Буряадай
Амисхал агаараар сэбэрхэн
Арюун хонгор минии нютаг.
Байгал шүтэлгэтэ
Буряад ороноймнай
Баялиг юм.

Үргэн тала хизаарнай
Үрөжэлтэй тэнюун
Тайга нуга дайдамнай
Түүхын домогто гуламта юм.

Үндэр хада ууланууднай
Үргэлтэй мүргэлтэй
Буумалнууд юм.
Энэ болбол минии нютаг –
Эсэгын нангин тоонто.
Эрдэни хүлэгэй тиирэхэн
Элдин тарган дайда,
Эрын соло дуудаһан
Эдирхэг баатар хүбүүд.
Дура сэдхэл буляаһан
Дангина гоохон басагад,
Элинсэг хулинсагай
үрээлтэй
Энхэргэн Буряад орон.
Энэ болбол минии нютаг –
Эхын нангин хэшэг тоонто.

* Буряад Республикын габьяата багша, доцент, нурган хүмүүжүүлэгшэ Содном Жигмитдоржиевич Гомбоевой 75 наһанай ойдо зоркулагдаһан очерк 9-дэхи нюурта уншагты.

Уважаемые читатели!
Продолжается подписка на наши
издания на II полугодие 2013 г.

Наименование издания	Периодичность	Условия	Подписная цена
Газета «Бурятия» Индекс – 50908 с приложением. «Бурятия-7»	вт., ср., чт., пт	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	824,64 руб. 400 руб. 450 руб.
Газета «Буряад үнэн» Индекс - 50901	четверг	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	386,22 руб. 265 руб. 275 руб.
Газета «Спорт - Тамир» Индекс – 31113	среда	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	226,50 руб. 220 руб. 250 руб.
Журнал для детей «Одон» Индекс – 73879	ежемесячно	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	271,92 руб. 270 руб. 270 руб.
Журнал «Байкал» Индекс - 78408	1 раз в 2 месяца	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	503,61 руб. 420 руб. 420 руб.
Журнал «Байгал» Индекс - 78407	1 раз в 2 месяца	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	503,61 руб. 420 руб. 420 руб.

Борис БАЛДАНОВАЙ фото-урагууд

Буряад Республика: хугжэлтын шэглэл

УЛААН-ҮДЭДЭ РОССИИН ЧЕМПИОНАТ ҮНГЭРХЭНЬ

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Матвей Гершевич самбо барилдаагаар Бүхэроссиин федерациин президент Сергей Елисеевтэй уулзаһан байна.

- Буряад орон россиин самбо барилдаагаар түрүү һуурида юм. Россиин суглуулагдамал командын бүридэлдэ олон буряад спортсменүүд тоологдодог. Ерэхэ жэлдэ самбо барилдаагаар Буряадай федерациин 10 жэл, харин энэ спортын Буряад орондо хүгжэжэ эхилһээр 50 жэлэй ой гүйсэхэнь, - гэжэ С.Елисеев хэлээ.

М.Гершевич самбо барилдаагаар СССР-эй спортын мастер юм. Тэрэ энэ хөөрөлдөөнэй үедэ буряад самбистнуудай амжалта тухай тогтоходоо, тус федерациин президент Түмэн Санжиевай аша габьяае онсо тэмдэглээ. Республикын Арадай Хурал, Правительство хододоо дэмжэжэ байдаг гэбэ.

2014 ондо Россиин чемпионат Улаан-Үдэдэ үнгэргэхэ тухай асуудалые С.Елисеев ниислэл хотын мэр А.Голковтой уулзахадаа, баһал зүбшэн хэлсэһэн байна.

Туяна САМБЯЛОВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

НАЛОГ ТҮЛЭДЭГГҮЙ ЗОНИИЕ ГУРИМШУУЛХА

Буряад Республикын Правительствоын зүблөөн дээрэ Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо Иннокентий Егоров муниципальна эмхинүүдтэ үгтэһэн налогой хүнгэлэлтэнүүдые шалгахыень Эд зөөриин ба газарай министрствэдэ даалгаба. Тэрэнэй тэмдэглэһээр, газарай налогой орошо түсэблэгдэһэн хэмһээ 1,5 – аар бага оруулагдана.

Мүн налогой хүнгэлэлтэнүүдэй хажуугаар газар хэрэглэгшэдэй налог түлбэриин үри ехэ байна. Гадна олон

газарнууд бүридхэлдэ абтагдагүй байна гэжэ Эд зөөриин ба газарай харилсаанай министрэй орлогшо Марина Коротич тэмдэглээ.

- Бүхы республикын доторой газарнуудай оройдоол 65 процентнь бүридхэгдэнхэй. Гурбан хуби эзэд газар хэрэглэбэшье, тэрэ газарайнгаа эзэд боложо, бүридхэлдэ ороногүй, газарай түлөө налог түлэхээ яаранагүй. Эрхэтэдэй газар бүридхэлгын талаар нютагай өөһэдын хүтэлбэринүүдэй ажал шангадхаха хэрэгтэй. Газарай налогой түлбэриин үри республика дотор 101 миллион түхэриг, Улаан-Үдэдэ 63 миллион

түхэриг гэжэ тоологдоно. Хуулиин гуримаар үри нэхэбэри хэгдэнэ. Энэ ушарта хүнүүд гү, али эмхинүүд һайн дураар юрэ өөһэдөө газарай налогой хэмһээ ехэ мүнгэ түлэнэ ха юм, - гэжэ тэрэ мэдээсэбэ.

Нёдондо сүүдэй шиидхэбэрээр газарай налог түлэдэггүй зонһоо 5 миллионһоо дээшэ мүнгэн зөөри суглуулагдаа. Мүнөөдэрэй байдлаар, иимэ 20 хэрэгүүд сүүдэй хараада табигданхай. Республикын өөһэдын хүтэлбэринүүдтэ бүридхэлдэ абтаадүй газарнуудай болон налог түлэгдөөгүй ушараар сүүдтэ хандалгын график бүридхэхыень дурадхагдаа. Энэ ажал

налог түлэдэггүй арад зониие гуримшуулха зорилготой эрхилэгдэнэ.

Цырегма САМПИЛОВА.

Татьяна МАТХАНОВА:

«АНХАНЬАА АМАР ЫУУЖА ШАДАДАГГҮЙБ!»

Мүнөө Россиин Федерациин Гүрэнэй Дүүмын депутат болоһон Иринеичей Матханов ээлжээтэ ёһоороо эрхэтэдые хүлээн абахадань, тэдэнэй дунда мэдээжэ эрдэмтэн Булад Лхасаранов байжа, «бүүбэй» хони үсхэбэрилхыень дурадхаһан байгаа. Тиихэдэнь эжытэймни харилсыт гэжэ Татьяна Сүхэ-Базыровна руу заажархиһан юм. Тэрэ гэнээр долоон жэл үнгэрөө. Эдыхэн хугасаа соо эжынь үсхэбэрилжэ эхилһэн хонин хүрэг үдэһөөр үдөөд, Ивалгын тала бүрхөөн байна.

- Хамагай түрүүн 100 толгой худалдан абаа нэм. Арайл өөрһөө холо малшадта тушаан үгэһэмни, түрүүшын үбэлжөөн гарзатай байгаа. Буруугаа ойлгожо, өөрһөө дүтэ – түрэнэн нютаг Ивалгадаа харууһалха гэжэ шиидэһэмни зүб байгаа гэжэ мүнөөл элирбэ, - гээд, 70 наһаа дабаһан аад, сарюун задарюун сула бээтэй хүгшөөдэй ханаһанаараа хубаалдана.

- Хонинтой холбоорилдоод яахатнайб, амараа харыт гэхэ зон байгаа ёһотой...

- Байгаа ааб даа. Бээ зобоогоод яахашниб гэжэ хүбүүдн хэлээ. Анханһаа амар һуужа шададаггүйб. Танай хэрэг руу хамараа заагагүй хэжэ эхилхэб,

тиимэһээ аниргүйхэн лэ туһалхаяа мэдэгты гэжэ шангараа нэм.

- Теэд хони үсхэбэрилжэ эхилһэндээ мүнөө шаналнагүй бээт?

- Үгы! Бэрхшээлнүүд бии, теэд яахаб... усадхаха хэрэгтэй.

- Ямар бэрхшээлнүүдтэй ушарнат?

- Хони адуулха хүн мүнөө олдоногүй... Магад, танай сониной ашаар адуушантай болохо ааби. Саг соогоо салин абаха. Байха дулаан гэр, эдээ хоол, телевизор гэхэ мэтын бүхы хангалтанууд бии.

- Гадна ханаа зобоомо үшөө бэрхшээл бии гү?

- Үнгэрһэн үбэл саһа эхэтэй байжа, үбһэ тэжээлдэ ехэ мүнгэн гаргашалагдаа. Гадна Улаан-Үдын бүхы зольбо нохойнуудые суглуулаад, хотоһоо гадуур абаашажа юрэ орхиһониинь, хонидыем зулгаажа, амар заяа үзүүлээгүй. Эгээл тарган хониднай нохойнуудһаа мултаржа шадангүй баригдаа. Аяар 40 толгой хони галдаабди. Халаг.

- Тэдэ нохойнуудые хюдахаая яана?

- Буудаха эрхэгүйб, хоро хаяа наа, тэрэниием үхэрнүүд эдээд үхэхэ. Яадаг юм?

- Хони үсхэбэрилхэдэ олзотой гээшэ гү?

- Урда жэл хонинойнгоо мяха тушаажа, олзотойень

бодотоор мэдэрээб. Урид ноһыень хайшань хэхээ мэдэдэггүй аад, мүнөө «Наран» комбинат нэгэ килограмм ноһоо 40 түхэригөөр худалдан абана гэжэ дуулаад, тушааха ханаатайб. Урда жэлнүүдтэ сугларһан бүхы

ноһоёо хаман абаашахамни. Олзоо нэмээхээ хони үсхэбэрилнэ гэжэ намай хэлэхээр бэшэ ааб даа. Дуратай ажалаа хэхэдэ, ханаан үндэр байдаг. Үндэһэн буряад мал ажахыгаа нэргээхэ хэрэгтэй. Хэлээрээ бэшэ, бодото хэрэ-

гээрээ ааб даа. Оролдоноб. Жэшэнь, түрэ найрнуудта хони бэлэглэхэдээ, заагагүй үсхэбэрилхыень урйалнаб. Буряад айл бүхэн хашаа соогоо хонитой байг лэ.

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА хөөрөлдэбэ.

Пресс-конференци

Ювеналий КАЛАНТАРОВ: “ХХ ЗУУН ЖЭЛДЭ ПЬЕСЭ БЭШЭГДЭБЭШЬЕ, МҮНӨӨШЬЕ ШУХАЛА УДХАТАЙ...”

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театрай 81-дэхи театральна сезоной түгэсхэлдэ мэдээжэ молдаван драматург Ион Друце гэгшын “Залуугай шубууд” гэнэн шэнэ жүжгэй премьерэ болохонь. Энэ жүжэг табиһан хайн үйлэ ушарар театрта пресс-конференци үнгэргэгдөө. Энэ жүжэг ехэ бэрхээр Москвагай бэлигтэй режиссёр Ювеналий Калантаров табижа, олоной һонирхол татаха байна. Россиин олон театрнуудта тэрэнэй табиһан 90 гаран жүжэгүүд, телефильмүүд театральна мастерай ехэ бэлиг талаан гэршэлнэ бшуу. Энэ жүжэгий “мүнөө үеын геройнуудтай, хараасгайнуудтай, аргалай утаатай поэтичeskэ драма” гэжэ нэрлэһэн байха юм.

Шэнэ найруулга тухай, июлиин эхээр Владивостогой дээдэ нургуулида III национальна студия буряад залуушуулые нургахаяа байһан ушар тухай, зунай гастрольнууд, “Театр ба харагша” гэнэн театрайнгаа шэнэ газетэ барлаха, харагшадтай ябуулжа байһан ажал тухайгаа директор Д.Ж. Балданов баяртайгаар хөөрөбэ.

“Шэнэ жүжэгтэмнай бүхы артистнара най хабаадана. Анха түрүүн бидэ классика, тодорхойлбол, “Турандот”, туршалгын жүжэг “Аалин Булад” табиһан наа, мүнөө гүн удхатай, хүнэй хайхан сэдхэл хүдэлгэхэ, хүлгөөхэ темэдэ хандажа, Ион Друце гэгшын “Залуу-

гай шубуудта” хандаабди, тиигээдшье пьесын автор Николай Дамдиновтай, Александр Вампиловтай танил байгаа. Пьесые бэшэгшэ (мүнөө 85-тай) манда энэ зохёолыень табихыемнай зүбшөөгөө, мүн Буряад ороной оршон байдалда тааруулан оруулхыемнай дэмжээ. Тиин аистнуудые хараасгайнууд нэлгээ, гол героинимнай Долгор гэжэ нэрэтэй болоо... Гол шухала юмэн гэхэдэ, мэдээжэ режиссёр Ювеналий Александрович Калантаров энэ жүжэгөө хоёрдохиёо табихаар зүбшөөлөө үгөө. Тиихэдэ пьесын авторай зүбшөөлөө үгэнэинийн, премьерэдэмнай эрэхэб гэнэинийн бидэниие баясан зоригжуулба, - гэжэ театрай уран хайханай хүтэлбэрилэгшэ, Россиин искусствын габьяата ажал ябуулагша Ц.Д. Бальжанов хөөрөө.

“ХХ зуун жэлэй хоёрдохи хахадта бэшэгдэһэн энэ пьесэ мүнөөшье шухала удхатай зандаа байна. Тэрэ үедэ Александр Вампиловтай, Ион Друце гэгшын пьесэнүүдые (Александрһаа 9 наһа аха байгаа) бүхы Росси соо табидаг байгаа бшуу. Энэ пьесэ намда уянгата удхаараа, хайхан талаараа, хүгжэмтэ шэмэглэлээрээ хайшаагдаа бшуу. Тэрэ табиһаннаам хойшо олон жэл үнгэрөө, би оройдоол нэгэ дахин пьесэ табидаг хүмби, зүгөөр Цырен Бальжановтай гуйлтаар дахинаа уншажа, өөртөө шэнэ юмэнүүдые олооб. Энэ пьесэ артистнуудта хайшаагдаа. Артистнуудтай ород хэлээ буряадһаа үлүү мэдэнэ, үзэл бодолоороо сэхэ сэрбэр, бэлээр рольдоо ороно, Баруун ороннуудай мүү нүлөөндэ ороогүй бай-

на. Мүү үгэнүүд тайзан дээрэһээ Москвагай зарим театрнуудай жүжэгүүд соо хэлэгдэдэг болоо, эндэ РФ-гэй Соёлой министерство анхаралаа хандуулха зэргэтэй. Иимэ юумые харахадаа, шагнахадаа, досоомни муудадаг юм...” гэжэ Москвагай бэрхэ режиссёр Ю.А. Калантаров тэмдэглээ нэн.

Ажабайдалай үнэн сэхэ харилсанууд, хайхан ханаа бодол, сэдхэлэй дулаан үгэнүүд, гурим ёһо хадаа залуушуулда жэшээ болохо ёһотой гэжэ РФ-гэй арадай артистнууд Марта Зориктуева, Лариса Егорова гэгшэд хөөрөөд, бэлигтэй режиссёртой амжалтатай наһажаал эхэнэрнүүдэй ооразууд дээрэ хүдэлхэнөө хөөрөбэ.

“Пьесэ тиимэ түргөөр, бэлээр оршуула гэжэ театраймнай уран хайханай хүтэлбэрилэгшэ тэмдэглээ. Тиимэшье бэлэн бэшэ байгаа. Юунһээ бэлэн шэнгээр үзэгдөөб гэхэдэ, би өөрөө хүдөөдэ үндыһэн, социализмын үедэ совхоздо хүдэлхэн хүн гэшээ аабзабдаа, тиимэһээ пьесын геройнууд намда дүтэ шэнги байгаа. Тэрэ үеын ажабайдал намайе хүн болгоо бшуу. Тиимэһээ энэ жүжгөөрөө бидэ тэрэ үеын аха захатандаа бодото хүшөө бодхооно гэшээбди”, - гэжэ литературна таһагые даагынын орлогшо, поэт, тележурналист, РФ-гэй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Н.Ч. Шабеев тэмдэглээ.

“Иимэ гүн удхатай, томо жүжэг театраймнай репертуарые шэмэглэнэ. Зохёохы амжалта Ювеналий Александровичта хүсээ”, - гэжэ РФ-гэй габьяата артист Дамба-Дугар Бочиктоев

Ю.А.Калантаров

хэлэбэ. «Арсалда арсалдаһаар нэгэ ниитэ шэмэглэлдэ, костюмуудта ерээбди», - гэжэ ахамад уран зурааша, РФ-гэй габьяата уран зурааша Бальжинима Доржиев онсолоо.

Гол рольнуудта РФ-гэй арадай артистнууд Марта Зориктуева, Лариса Егорова, Михаил Елбонов, РФ-гэй габьяата артист Дамба-Дугар Бочиктоев гэгшэд наадана. Июниин 26-да, 27-до, 28-да болохо шэнэ премьерэдэ харагшадые, уншагшадаяа уринабди.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

Зураг дээрэ (зүүн гарһаа): Н.Ч.Шабеев, Ц.Д.Бальжанов, Ю.А.Калантаров, Д.Ж.Балданов, Л.И.Егорова

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

Хүршэнэрэй һонин

БООХОНДО ШЭНЭ ФИЗКУЛЬТУРНА БОЛОН ТАМИРАА ҺАЙЖАРУУЛХА КОМПЛЕКС НЭЭГДЭБЭ

Июниин 21 - дэ Боохон тосхондо аймагай Сурхарбаан үнгэрбэ. Энэ үнгэрһэн арадай заншалта хайндэр нютагай зондо үни удаан мартагдахагүй. Ушарын гэхэдэ, тэрэнэй дэргэдэ «Дружба» гэжэ нэрэтэй шэнэ физкультурно-спортын комплекс нээгдэбэ.

Тэрэнэй баяр ёһололой нээлгэндэ Эрхүү можын губернаторай орлогшо, Усть-Орда тойрогой захиргаанай хүтэлбэрилэгшэ Анатолий Прокопьев, РФ-гэй Федеральна Суглаанай Федерацийн Сөвөдэй гэгшүүн Олег Каньков, физическэ культурын болон залуушуулай хэрэгүүдээр министр Павел Никитин, барилгын болон харгын ажахын министр Михаил Литвин,

аймагуудай мэрнүүд болон бусад хабаадаба.

- Июниин 28-да можын Сурхарбаанай дэргэдэ Оһын аймагта ФСК нээгдэхэ, Усть – Орда тосхондо баригдажа байнхай. Мүнөөдөө региондо үхибүүдэй, залуушуулай, манай ажаһуугшадтай спортоор хорилгодо хайн инфраструктура хэгдэнэ, - гэжэ Анатолий Прокопьев тэмдэглээ.

Боохоной дайдаһаа гарбалтай Олег Каньков энэ ушарта ехэ баясажа, энээнһээ хойшо эндэ дээдэ хэмжээнэй мурьсөөнүүдые үнгэргэхэ аргатай болободди, олон илалтануудые туйлажа байхыень залуушуулда хүсэбэ.

Шэнэ Физкультурна болон тамираа хайжаруулгын комплексн нээлгын улаан утаһа Боохоной аймагай

мэр Сергей Середкин, барилгын болон харгын ажахын министр Михаил Литвин болон «СибСтальСтрой» ООО-гой генеральна директор Эдуард Мелконян гэгшэд хайшалба.

Спортивна объектын барилга 2012 оной октябрь хараһаа «Эрхүү можодо 2011 – 2015 онуудта физкультура болон спорт хүгжөөхэ» гэнэн удаан болзорой зорилгын программын хэмжээн соо эхилэгдэһэн юм. ФСК-да янза бүрийн зүйлнүүдээр хорихо 43х18 метр талмайтай нааданай залтай. Эндэ хубсаһа хунараа тайлаха газар, медицинскэ пункт, угаалдаха, амарха, тренернүүдэй болон захиргаанай таһагууд хараалагданхай. Нааданай зал болон стадион дээрэ хүнгэн атлетикээр, барилдаагаар,

волейболоор, баскетболоор, футболлоор бээе хорихо арга байха юм. Зал соо трибунанууд хараалагдаатай. Спорткомплексын стадион дээрэ футболлоор талмай, урилдаанай харгынүүд бии.

Энэ комплексын сэн 60 млн. гаран түхэригэй боложо, тэрэнэй гурбан миллиониин Боохоной аймагай бюджетһээ эльгээгдэһэн юм.

Боохон тосхондо БГУ – гай филиал, багшанарай колледж, хоёр дунда нургуулинууд, ПУ бии. Эндэхи залуушуулай спортын талаар үндэр амжалтануудые туйлаха бүхы арганууд бии болобо ха юм.

Баира БАЛЬБУРОВА.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2013 оной юниин 24-28

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ЭЭЛЖЭЭТЭ ГУШАН ДҮРБЭДЭХИ СЕССИ

Сессийн нээлгэн 27.06
Пленарна зүблөөн 10.00 – 13.00
Пленарна зүблөөн 14.00 – 18.00 Томо танхим

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

24.06 11.00 Бага танхим
1. Буряад Республикын Арадай Хуралай хороонуудай 2013 оной юниин 17-ноо 21 хүрэтэр хээн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэгшэд – хороонуудай толгойлогшод)

2. Буряадай Арадай Хуралай 2013 оной юниин 17-ноо 21 хүрэтэр эрхилхэн хэмжээнүүд тухай Эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэгшэ – О.А. Бадлуев)

3. Буряад Республикын хуулинуудые федеральна хуулинуудтай зохилдуулха, Буряад Республикын Арадай Хуралай хиналтын дансануудай гурим тухай Эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл

4. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2013 оной юниин 24-ноо 28 хүрэтэр түсэблэн хэмжээнүүд тухай (элидхэгшэ О.А. Бадлуев)

5. Хүнэй эрхэнүүдые хамгаалгын захиралай 2013 оной юниин 17-ноо 21 хүрэтэр хээн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэгшэ Ускова А.И.)

6. Мэдээсэлэй-шүүмжэлэлэй захиралай 2013 оной юниин 17-ноо 21 хүрэтэр хээн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэгшэ Намдакова Э.Б.)

7. Республикын мэдээсэл тараалгын хэрэгсэлүүдтэ 2013 оной юниин 17-ноо 21 хүрэтэр Буряад Республикын Арадай Хуралай хүдэлмэриэ дуулган тухай Олондо мэдээсэлгын хэрэгсэлүүдтэй холбоотой таһагай мэдээсэл (элидхэгшэ С.Б. Хайдапова)

III. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАЙ ЗҮБЛӨӨНҮҮД БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ БЮДЖЕДЭЙ, НАЛОГУУДАЙ БОЛОН САН ЖАСЫН ТАЛААР ХОРООН (ТҮРҮҮЛЭГШЭНЬ Ц.Э.ДОРЖИЕВ)

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ гушан дүрбэдэхэ сессидэ зүбшэгдэхэ асуудалнууд 25.06 14.00 Бага танхим

IV. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЙН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

1. 2013 оной 24-ноо 28 хүрэтэр Буряад Республикын Арадай Хуралай түсэблэн хэмжээнүүд тухай

2. Буряад Республикын Арадай Хуралда хиналтын дансануудай гүйсэдхэхэ гурим тухай

3. Элдэб асуудалнууд
24.06 13.30 Бага танхим

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ БЮДЖЕДЭЙ, НАЛОГУУДАЙ БОЛОН САН ЖАСЫН ТАЛААР ХОРООН (ТҮРҮҮЛЭГШЭНЬ Ц.Э.ДОРЖИЕВ)

“2013 оной болон 2014-2015 онуудай түсэбтэ хугасаагай республикын бюджет тухай” Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай” Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
24.06 15.00 235 каб.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (Түрүүлэгшэнь А.С.Скоцырская)

“Россиин Федерациһаа гадуур хари гүрэнэй банкнуудта зарим зон мүнгөө хадагалхыень хорихо тухай» Федеральна хуули баталһан ушараар Россиин Федерациин зарим актуудта хубилалтануудые оруулха тухай» №102-ФЗ 2013 оной майн 7-ноо Федеральна хуули баталһан ушараар Буряад Республикын Хуулида оруулан хубилалтанууд тухай
25.06 14.00 323 каб.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (Түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

«Архи уухые хорихо, мүн архи үйлэдбэрилгыг

болон наймаалхые гүрэнэй талаһаа хинаха тухай» Федеральна хуулин 16-дахи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай» федеральна хуулин түлэб Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмэ руу Нижегородско можын Хуули бүридхэлгын Суглаанай дурадхаһан тухай» №893-V 2013 оной майн 30-һаа Нижегородско можын Хуули бүридхэлгын Суглаанай тогтоол тухай
24.06 14.00 119 каб.

«Административна хуули эбдэлгэн тухай Россиин Федерациин Кодекс руу хубилалтануудые оруулха тухай» № 248585-6 федеральна хуулин түлэб тухай» №2330-6 ГД 2013 оной майн 24-ноо Россиин Федерациин Гүрэнэй Дүүмын Федеральна Суглаанай тогтоол тухай
25.06 10.00 каб.119

«Россиин ВТО-гой бүридэлдэ хүдөө ажыхын гол шухала мүнөөдэрэй асуудалнууд тухай Россиин Федерациин Правительствын Түрүүлэгшэ Д.А. Медведевтэ, мүн Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын Түрүүлэгшэ С.Е. Нарышкинда Тюмениин можын Дүүмын хандалга» №1155 2013 оной майн 30-һаа Тюмениин можын Дүүмын тогтоол тухай
26.06 10.00 каб. 119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэ яһатанай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгдэлнүүдэй талаар хороон (Түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

«Буряад Республикын гүрэнэй мэдэлдэ байһан архивна дансануудые хэрэглэхэ, гуримшуулха болон хадагалха талаар гүрэнэй эрхэ республикын муниципальна байгуулануудта олгуулха тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
25.06 10.00 каб. 212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (Түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

«Буряад Республикада үхибүү үргэжэ абаһан гэр бүлэнүүдтэ социальна туһаламжа үзүүлхэ, мүн эд мүнгөөр хангаха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
24.06 16.00 каб. 218

1. «Ветеранууд тухай», «Россиин Федерацида эрэмдэг бэетэйшүүлдэ социальна хамгаалта тухай» Федеральна хуулинуудай ёһоор федеральна бюджетэй мүнгөөр гэр байраар хангагдаха эрхэтэй зарим зондо гэр байра үгэхэ гурим тодорхойлох тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
25.06 14.00

2. Буряад Республикын нютагай муниципальна эмхи зургаануудта болон хотын округуудта нуралсалай талаар гүрэнэй зарим тэды бүрин эрхэ олгуулха тухай» Буряад Республикын Хуулин 6-дахи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
25.06 14.30

3. Тулюур байдалтай үхибүүдые элүүржүүлгын талаар Буряад Республикын нютагай муниципальна эмхи зургаануудта болон хотын округуудта гүрэнэй зарим тэды бүрин эрхэ олгуулха, мүн тэдэниие мэдэлдэ абаха айл бүлэнүүдые олохо ажал эмхидхэхэ тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
25.06 15.00

4. «Хуулин наһа гүйсөөгүй үхибүүдэй эрхэнүүдые хамгаалгын хэрэгүүдээр комисси эмхидхэн байгуулха талаар нютагай муниципальна эмхи зургаануудта болон хотын округуудта гүрэнэй зарим тэды бүрин эрхэ олгуулха тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
25.06 15.30 каб 218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөсөнүүдые ашаглалгын болон оршон тойронхые хамгаалгын талаар хороон (Түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

«Административна хуулинуудые эбдэлгэн тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
24.06 15.00 каб. 211

1. Түмэр замай унаһаа гадуур хотын болон хотын дэргэдэхэ хамаг транспортаар хүнүүдые болон ашаа абааша болон асархын түлөө түлбэри гуримшуулха талаар Буряад Республикын нютагай муниципальна эмхи зургаануудта гүрэнэй зарим тэды эрхэнүүдээр хангаха тухай» Буряад Республикын Хуулин 7-дохи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
26.06 10.00

2. «Буряад Республикада гүрэнэй болон хубийн хэрэгүүдэй холбоо харилсаата хүдэлмэри тухай» сэдэбээр «түхэрээн шэрээ» эмхидхэлгэдэ бэлэдхэл тухай
26.06 11.00 каб. 211

V. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

А.С.Коренев – Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо
24.06 14.00-17.00 каб.118/326

В.Г. Ирильдеев - Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөсөнүүдые ашаглалгын болон оршон тойронхые хамгаалгын талаар хорооной түрүүлэгшэ
26.06 14.00 – 16.00 каб.118/211

VI. ОЛОНДО МЭДЭЭСЭЛГЫН ХЭРЭГСЭЛНҮҮДТЭ БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ АЖАЛ ХЭРЭГ ТУХАЙ МЭДЭЭСЭЛГЭ

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ гушан дүрбэдэхэ сессиие олондо мэдээсэлгын эмхидхэлгэ
27.06

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ гушан дүрбэдэхэ сессийн дүнгүүдээр пресс-конференци эмхидхэхэ
28.06

Буряад Республикын Арадай Хуралай ажал хэрэг тухай олондо мэдээсэлэн зураглалнуудые шүүмжэлхэ
28.06

Буряад Республикын Арадай Хуралай хороонуудай зүблөөнүүдые мэдээсэхэ долоон хоногой туршада

Буряад Республикын Арадай Хуралай дүрбэдэхэ зарлалай ажал хэрэгүүдэй дүн тухай зураглал хэблэлдэ бэлдэхэ долоон хоногой туршада

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын зүгһөө ойн баярай болон бусад элитэ үдэрнүүдтэ зоруулан амаршалгануудые бэлдэлгэ долоон хоногой туршада

Буряад Республикын Арадай Хуралай сайт мэдээсэлнүүдээр хангаха бүхы хугасаада

Спортын һонин

ЭГЭЭЛ ЭРХИМ ЫУРАГШАДЫНЬ ИЛАЖА ГАРАБА

Улаан-Үдэдэ гурбадахия хурагшадай "Президентын спортивна нааданай" республиканска шата эмхидхэгдэбэ. "О проведении всероссийских спортивных соревнований школьников "Президентские спортивные игры" гэнэн 948-дахи номерой 2010 оной июлин 30-да гараһан РФ-гэй Президентын Зарлигай ёһоор эдэ мурьсөөнүүд үнгэргэгдэдэг юм.

Һаяхана Буряадай аяншалгын болон сервисэй республиканска колледж (БКТИС) соо энэ нааданай эхилһэнэй баяр ёһолол эмхидхэгдэжэ, республикын аймагуудай болон Улаан-Үдын хургуулинуудай 9 команда сугларба. Тэдэндэ амаршалгын үгэнүүдые һуралсалай болон эрдэмэй министрствын нэмэлтэ һуралсалай хүмүүжүүлгын таһагай начальник, РФ-гэй ниитын һуралсалай хүндэтэ хүдэлмэрилэгшэ Д.Г. Фролов, БКТИС-эй һуралсалай болон хүмүүжүүлгын талаар директорэй нэгэдэхи орлогшо С.И. Разуваев, Физическэ культурын болон спортын республиканска агентствын мэргэжэлтэ Ф.И. Дарханов, мурьсөөнэй гол судья, мүн велоспортоор судья А.Г. Чебаков гэгшэд хэ-

лэжэ, илаха хүсэлтэй, шанга хүсэтэй команда шалгаржа, бүхэроссийн спортивна нааданай финалда республикынгаа нэрэ хүндые хамгаалха гэжэ онсолбо.

Эдэ мурьсөөнүүдтэ хабаадагшад тус нааданай секретарь Ю.И. Власов, тамаралгаар судья, БГУ-гай багша Н.Г. Филимонов, хүнгэн атлетикээр судья Г.Г. Авдеев, волейболоор судья О.Н. Тонкопрядченко, стритболоор судья Л.А. Степанова гэгшэдтэй танилсаба, тус колледжын оюутан Цырена Аюшеева Росси тухай гоё дуу командануудта бэлэглэбэ. Нур жабахаланта жагсаалда эндэһээ гараһан Ивалгын аймагай Гүрэлбын СОШ-ой, Кабанскын аймагай Селенгинскын СОШ-ой, Хяагтын аймагай Хоронхойн СОШ-ой, Мухар-Шэбэрэй аймагай Мухар-Шэбэрэй СОШ-ой, Сэлэнгын аймагай Юрөөгэй СОШ-ой, Тарбагатайн аймагай Тарбагатайн СОШ-ой, Улаан-Үдын 42-дохи СОШ-ой, 49-дэхи СОШ-ой, 32-дохи СОШ-ой команданууд 3 үдэрэй туршада үнгэргэгдэхэ мурьсөөнүүдээр тараба. "Нёдондо манай команда диилэжэ, Краснодарай хизаарта оршодог "Орлёнок" лагерьта болоһон мурьсөөндэ республикынгаа нэрэ хүндые хамгаа-

лаа һэн. Мүнөө мурьсэхөө байһан бүхы командануудта амжалта, илалта хүсэнэб" гэжэ Улаан-Үдын 49-дэхи хургуулин директор, Россиин габьяата багша, Улаан-Үдын хүндэтэ эрхэтэн К.И. Иванов хэлэбэ.

Улаан-Үдын Түбэй стадиондо, "Юбилейный" бассейндэ, 49-дэхи хургуулида, ГОУ-гой СПО-до, БКТИС-тэ 3 үдэр соо үргэлжэлһэн мурьсөөнүүдтэ эдэ олон команданууд ана-мана тулалдаба. Эрхимүүдые элирүүлһэн энэ нааданай дүнгөөр

3-дахи хуурида Тарбагатайн хурагшад, 2-дохи хуурида Улаан-Үдын 42-дохи хургуулин хурагшад, харин 1-дэхи хуурида баһал ниислэл хотымнай 49-дэхи хургуулин эрхим спортсменүүд гаража илаба. Тиигэжэ түрэл республикаа бүхэроссийн нааданай финалда Улаан-Үдын 49-дэхи хургуулинхид түлөөлхэ болобо. Эгээл бэрхэ эдир спортсменүүдтэ, физкультурын багша В.П. Матвеевтэ үшөө ехэ амжалта хүсэнэбди.

Бэлигма ОРБОДОВА.

СОНОСХОГДООГҮЙ ДАЙНАЙ СЭРЭГШЭД

1950-53 онуудта СССР гүрэн Америкын солонгос арадтай эсэргүүтэмсэлтэ дайнда хабаадаһан юм. Энэ түүхэтэ ушар һаяын саг болотор тон нюуса байһан юм.

Түүхын баримтые тобшолбол, иимэ: Бүхэдэлхэйн 2-дохи дайнай тугэсхэлдэ япон колонизаторнуудһаа Совет Армиин арадые сүлөөлһэнэй удаа Солонгос гүрэн 2 хэнэг боложо хубааршаһан юм. Солонгос яһатанай хэды эсэргүүсэбшье, Америкэ Солонгос гүрэнэй урда талыень эзэмдэн, оккупацида оруулһан байна. Нэгэ гүрэнэй 2 хэнэг болон таһаралгые Америкэ гүрэн дэмжэһэн юм. Ли Сын Ман гэжэ хүтэлбэрилэгшын үедэ, илангаяа 1948 ондо улам эсэргүүсэһэн. Тиигэжэ хойто таладань Солонгос Демократическа Республика бии болоһон түүхэтэй. Энээнһээ уламжалан, 1950 оной зун Ли Сын Ман Америкэ гүрэнэй хүсөөр 100 мянган сэрэгшэдые зэбсэглэе, 4 американ дивизи, 800 самолёдууд, 7 флотой 300 далайн онгосо довтолго эхилжэ, 38-дахи параллельдэ ехэ байлдаан эхилһэн...

Америкэ гүрэнэй энэ байлдаанда заабол диилэхэ гэнэн зорилго табиһанай ашаар дайн 3 жэл үнгэрөө. Аяар 1 млн. 90 мянган сэрэгшэд хосорһон байна. Дайнда Совет гүрэн болон бусад демократическа гүрэнүүд Хойто Солонгос гүрэннине

дэмжэжэ, хамһалсаһан юм. Совет Армиин бүридэлдэ Ага нютагһаа, Буряад оронһоо, Усть-Ордаһаа сэрэгшэд ехэ хубитаһа оруулһан.

Агын талын 13 сэрэгшэд баатаршалга гаргаа. Зүгөөр 3 жэлэй туршада хатуу байлдаанда хабаадабшье, тэрээн тухайгаа хэндэшье хөөрэхэ, хэлэхэ эрхгүй ябаал даа. Гайхамшаг баатар сэрэгшэд хэд гэгшэб гэбэл, Зүдхэлийн Гүрэ Батуев, Ага тосхоной Жимба-Доржо Балданов, Зугаалайн Чимит-Доржо Баяров, Шулуутайн Цырен-Даши Болотов, Ушарбайн Иван Дамшаев, Урда-Агын Балдоржи Дугаржапов, Дашанима Жамбалов, Цыбик Жамьянов, Цырен Намжилов, Даша-Галсан Цыбиков, Таптаанайн Цыден-Дамба Лхагбаев, Шандалиин Даша-Доржо Раднаев, Хүнхэрэй Цырен-Доржо Цыденжапов гээд болоно.

Энэ аймшагтай дайнда хэды ехэ алдуу эндүүнүүд ушарааб даа. Нургагдаагүй залуу сэрэгшэд, тэһэрхгүй буу шуу болон захиралтагүй журам, журамлагдаагүй хүтэлбэри. Эдэ бүгэдын шалтагта хэды олон манай сэрэгшэдэй ами наһан хосороо. Корейн дайнда хабаадаһан Ага нютагай сэрэгшэдэй нэгэн Чимит-Доржо Баяров мүнөө Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг, тэрэ хүнтэй уулзажа хөөрэлдэһэн байнабди. Чимит-Доржо Баяров хадаа Зугаалай нютагта 1930 ондо түрэхэн юм. Нютагайнгаа дунда

хургуули дүүргээд, Могойтын МТС-дэ хүдэлжэ эхилэе. 16 наһатайдань "Новая" гэнэн станцин дэргэдэхи леспромхоздо ажал хэхэе эльгээгдэһэн юм. Дайнай үедэ һандарһан байдал һэргээжэ хэрэгтэ ой модо отолжо, Үлэнгын эрьедэ барилгын модо бэлдэдэг һэн. Тэрэ модыень Баруун тээшэ эльгээдэг байгаа. Нүүлээрнэ МТС-тээ хүдэлжэ байтараа, Эрхүү хотодо сэрэгэй албанда татагдаа бэлэй.

Эгээл энэ үедэ дээрэ хэлэгдэһэн нюуса дайн эхилжэ, буряад шарайтай хүбүүд тэрэ дайнда онсо даабаритай эльгээгдэһэн юм. Манжуур абаашаад, хитад хубсаһа үмдэхүүлжэ, өөрынгөө хэлэн дээрэ гү, али ород хэлэн дээрэ дуугаржа болохогүй байгаа. Манай буряад хүбүүд Хойто Солонгос гүрэндэ өөһэдынгөө авиациин полк харууһалжа байгаа. Харин лётчик ород хүбүүд газашаа гарахадаа, нюураа шархатаһан мэтээр ороогоод ябадаг һэн. Ород яһатан гэжэ огтолон мэдүүлхгүй байгаа. Зүгөөр огторгойдо самолёдоор байлдаанай үедэ ород хэлээр шанга гэгшээр хашхаралдахадань, Америкын сэрэгшэд ород, ород гэжэ байжа хөөрэлдэдэг бэлэй.

Америкын сэрэг ганса буу шуугаар дайралдаа бэшэ, элдэб хоро сасаха, мүн хорото амитадые, хорхой шумуул дэлгэрүүлхэ, тэдэндэ хазуулжа, хэды олон сэрэгшэд хосорооб даа. Хатуу байлдаанда хабаадан дабажа ерэхэн

сэрэгшэд дайнда дайралдаа һэн гэжэ хэлэхэ аргагүй, гүрэнэй сэрэгэй нюуса үйлэдэ хабаадааб, хэндэшье хэлэхэ эрхгүйб гэжэ гараа табиһан байна. Тиигэжэ 1953 оной март һарада дайн дүүрэжэ, манай сэрэгшэд нютагаа бусаһан юм.

Чимит-Доржо Баяров механикаар, завгараар хүдэлөө. Удаань Улаан-Үдын хүдөө ажахын институтдай механикай факультет заочно түхэлөөр дүүргэһэн байна. Нютагайнгаа зүблэлэй Советэй түрүүлэгшээр хүдэлөө. Удаань Агын округой больницада механикаар ажаллаад, нүүлээрнэ Улаан-Үдэ зөөһэн. 1977 онһоо Уһанай мелиорациин министрствэдэ ахамад механикаар ажаллаһан. 1993 ондо наһанайнгаа амаралтада гараһан байна. Мүнөө Чимит-Доржо Баярович Улаан-Үдэдэ ажаһууна.

Чимит-Доржо Баяровичай хэлэһээр, Буряад ороной болон Усть-Ордагай ехэ олон хүбүүд тэрэ дайнда хабаадаа. Тэдэ зон энэ миний бэшэһэн мэдээсэл уншаа һаа, түрэл гаралынь, танил нютагайхид тэдэн тухай мэдээсэл намда дуулгабал, һайн бэлэй! Эрэлхэг сэрэгшэд, баатар хүбүүдэймнай аша габьяа мэдэгдэхэ, арад зондоо суурхуулагдаха ёһотой ха юм. Хөөрэлдөөмнай саашан үргэлжэлүүлэгдэхэ!

Цырегма САМПИЛОВА.

ЭСЭГЫН НЭРЭ НАНГИН

НАРОДНЫЙ ПРЕДСЕДАТЕЛЬ

Мухар-Шэбэрэй «Ленинэй туг» колхозые амжалта түгэс удариданан Буряа-

дай түрүү хүнүүдэй нэгэн Цырендондок Семёновой 100 жэлэй ойн баярта зорюулагданан «Арадай түрүүлэгшэ» («Народный председатель») гэжэ ном хэблэлдэ гараба. Энэ ушараар үхибүүдын, олон тоото аша гушанарын гэр бүлын дулаахан оршон соо дурасхаалай хэмжээ эмхидхэбэ.

Цырендондок Семёнов 1913 оной намар Бэшүүрэй аймагай Шэбэртэ тосхондо түрэнэн. Шэбэртын эхин нургуули түгэхээнэй удаа Мухар-Шэбэртэ комсомолой нургуули рүү эльгээгдэнэн байна. Тэрэшэлэн түрэнэн нютагтаа номоной секретаряар

хүдэлөө, 1932 онноо Мухар-Шэбэрэй комсомолой райкомой нарин бэшэгшын орлогшооор ажалаа. Нютагаа бусажа, Шэбэртын номоной түрүүлэгшээр томилогдоод хүдэлжэ байхадань, нютагай «КИМ» колхозые ударидыхыень даалгаа. Агуу дайнай дүлэтэ жэлнүүдтэ Бэшүүрэй Крупскаягай нэрэмжэтэ колхоз хүтэлбэрилөө. 1944 ондо Бэшүүрэй аймагай гүйсэдхэхы хорооной түрүүлэгшээр дайнай ара талада Илалта шэрээлсээ. Хожомын Мухар-Шэбэрэй «Ленинэй туг» колхоз амжалта түгэс ударидажэ, «колхоз-миллионер» гэнэн түрүү нэрэ зэргэдэ гаргажа шадаа. Тус ажахыда 25 мянган толгой хони үсхэбэрилдэг, нэгэ гектарһаа 17-30 центнер таряа хуряан абадаг байгаа.

Цырендондок Семёнов Бадусай нүхэртээ хамта аяар 10 үхибүү үндылгэжэ, ажалай үргэн харгыда табиһан байна. Мүнөө үхибүүдын, аша гушанарын дүн хамтадаа 103 хүн тоологдоно. Бүгэдөөрөө аба эжы хоёроо дурсан ханажа, эльгээрээ нэгэдэн байхыень харахада, жэгтэй зохид. Эсэгийн нэрэ алас холуур нэрлүүлжэ байһан одхон хүбүүн Батань - Буряад Республикын Арадай Хуралай депутат. Бата Семёновой тэмдэглэнээр, үндыжэ байһан үхибүүдтэмнай энэ дурасхаалай үдэшэ угаа хэрэгтэй. Угаа мэдэжэ, нютаг орноо үргэжэ ябаһай гээд лэ найда-набди.

Сарюна ЭРДЫНЕЕВА.

Ажалша бэрхэ, хүн зониие урмашуулжа шадаха Цырендондок Семёнов тухай дурасхаалай үгэнүүд ная барлаһан ном дотор элбэгээр оронхой. Мэдээжэ сэтгүүлшэ Октябрина Ешеева архив уудалжа, 1960-аад болон 1970-аад онуудта хэблэгдэнэн материал хэрэглэн согсолборилоо.

Авторай фото-ургуулда

УГСААТА АРАДУУДАЙ УГ ЗАНШАЛЪАА

Буряадшье, монголшье арадуудай ёһо заншал тухайрхуу гээшэ ааб даа. Мэдээжэ багша, поэт, оршуулагша Даша-Нима Халхарович ХАЛХАРОВ ёһо заншал тухай энэ материалые монгол хэлэнһээ өөршэлэн оршуулжа бэлдэнэн байна.

ГҮҮ БАРИХА ЁҢОН

Малша зоной заншалай нэгэниинь гүүнэй уураг хааха ёһо юм. Энэнь адуун хүрэгэй ехэ баяр, айраг сагаа бүтээһэнэй бэлэдхэлдэ ёһолол болоно. Гүүнэй уурагыё ехэнхидээ гарагай 2-то, гарагай 4-дэ ёһолдог байгаа. Түрүүшын унага барихадаа, шэнэ газарта гадаһа шаагаад, зэлэ (хоёр һаднагай хоорондо мори уяха ута аргамжа) татаад, ургын оһорой угсуургада баярай бэлэдхэл болгожо, улаан утаһа уяад арюудхан, элирхэйлһэн хадаг уяад, түрүүшын унаганһаа эхилэн ургалжа ногтолон, оһорлон зэллэдэг байгаа. Үхибүүд тэрэ хоёр гадаһан дээрэ багахан шулуун обоо бодхоодог байһан гэнэ. Тиигээд гүүгээ һаажэ эхилнэ.

Гүү һааха һуулгань - тусгаар бэлдэнэн модон һаба. Энээгээр гүүнэй уураг һааха ёһо эхилдэг. Гүүнэй уураг гаргахань гүү тариһан үдэрһөө эхилбэл, айраг эһээхэ дараа хэхэн хоёр янза байдаг. Тэрэнэй «амин данша» гэнэн тэрэ нютагай уһатай, уураг гаргаха айлда архи, айрһан, хурууд эдеэтэй ерэдэг. Нүгөө айлшан эдее, сагаа бэлдэнэ.

Үрсэ гаргаха ёһололые газраа гүү зэлын дээдэ талада эхилдэг. Эндэ саган һэеи дэбдээд, шэрээ (стол) заһаад, мяха, архи, эдеегээ табидаг. Шэрээгэй хажууда томо модон һабынгаа хүтэй барюулдань табан үнгын хадаг, юһэн нүхэтэй сасали хамта табидаг. Энэ үедэ гэрэй эзэн уяанай моридһоо 5-9 моридые тооложо гаргаад, нэгыень унаад, бусад зониие дахуулан, гэрэй үүдэндэ ошоходонь, гэрэй үндэр

наһатан болон һамгадынь мүнгэн аягатай һү баридаг. Тиигээд моритон һү баридаг. һү амсаад, гэрээ нара зүб тойрон, зэлын тэндэхи болоһон эдееһэй дэргэдэ ерэхэдэ, гэрэй эзэн моринһоо буужа, модон хүнэгтэй хүтэй хадаг уяһан ургадаа үлгөөд, хоёр номгон моритой хүндэ дамжуулхадань, тэдэнэ залуушаг ябаган хүндэ дамжуулан зэлэ тойруулха.

Тиигээд һүеэ тойруулхадань, дундань сагаан моритой хүн дагажа, һүнһөө сасалыараа худхан сасажа, зэлэ нара зүб гурба тойроод, «Цээг модон» гэжэ бүгэдөөрөө уянгатуулан дуудана. Ябагаар тойрон ябахадань, нэгэ хүниинь сасали сасана. Сасали сасаһанай удаа, азаргын дэлһэндэ хадаг зүүжэ, магтаал татаха.

Түрүүшын зон зэлэ тойроһондой удаа, тэрэ айлаһанга хотониинэ нара зүб эрьеэд, ургаа газарта хүргэнгүй ябажа, зэлын тэндэ байһан эдее хэдэн хүндэ дамжуулан амта хүргөөд, замдаа гурба үдэлэн (тоһолон) асардаг ёһотой. Үдэлжэ амархадаа, «бууя» гэхэ, хүдэлхэдөө, «нүүе» гэлсэхэ.

Гэрэйн үүдэндэ ерэжэ: «Үрсэнэй эдее хүргэжэ ерээбди» гэжэ тэрэ байгшадта мэдүүлхэ. Тиихэдэнэ гэрэй эзэн гараад: «һайн ябажа ерээб гүт?», - гэхэ. - «Хаана үдэлөөд, хаана хоноод ерээбэт», - гэхэдэнэ, үрсын эдее хүргэжэ ерэнэн хүнэй нэгэниинь тон өөрынгөө мэдэхэ баян нэрэтэй, суутай нютагай нэрэ дурсаһаар, тэндэ хоноод, эндэ үдэлөөд, амар мэндэ ерээбди гэдэг.

Тиигээд лэ гүүнэй үрсын наадан эхилдэг. Гэрэй эзэн мяха хубааха хоёр хүнэй нэрэ дурдаха. Мяха хубааха хүн эдееһэй дээжые эзэндэ амсуулан, мяхая жэжээр хэршээд, хубаан тараана. Тэрэнэй һүүлээр гэрэй эзэн мүнгэн аягатай һү, хадаг тарижа, үрээлшэдтэ хандан: «Та бэлэгтэй һайхан үгэ айлдажа зүбшөөгйт», - гэхэдэнэ, үрээлшэн һү хадаг хоёрые тогтоон

абаад, хадагаа дэлгэн тарижа, гүүнэй үрсын үрээл хэлэнэ. Үрээл табиһанай удаа, гэрэй эзэн саншанда түһалха, хундага тарижа хоёр басагад, баруун зүүн захын ахалагыёе томилон, айрагаа уужа, дуугаа дуулажа, найраа эхилнэ. Харин гүү тариһан үдэр үрсэ гаргажа байгаа болобол, һаалгаһан гүүнэй эзлэн дээрэ уталга хэжэ, сан тарижа, сагаа заһан, сасалаа сасан, угайнгаа ёһые бүтээдэг.

Сэртэй үдэрнүүдтэ эдее, талхаа газашань гаргабал, малаһын заһаа хүндэржэ, гарзада оруулха гэжэ элинсэгүүднай тоолодог заншалтай һэн.

МАЛ ГАРГАХА (ҮҮСЭЛХЭ) ЁҢО

Буряад арад түмэн мал хүрэгөө хэзээдэ эрхимээр үсхэжэ, мяха, һү, ноһо, арһа абажа, ажахыгаа ашаглажа ерэнэн түүхэтэй. Табан хушуу малай хэшэе мяха, һү, сагаан эдеегэрнь хоол хүнэнэ хэжэ, ноһо, ноолуур, арһаарнь хубсаһа хунар, мүн бусад хэрэгсэлдээ хэрэглэдэг бүтээлнүүдын болодог байгаа.

Хүн зомнай зайлашагүй хүндэшгэ үедөө малаа гаргажа, эдеегээ буйлуулжа ба шүлөө шанажа хооллодог юм. Мал гаргалган тусхай саг үетэй, ёһо гуримтай байдаг. Малай тарга тэнхээгээ гүйсэһэн хойно, хүйтэнэй уларилда, ноябриин һүүлээр, декабриин эхээр үүсээ эдидэг. Энэ хадаа мяханай хүрэхэ, удаан хадагалха боломжотой, малай таргая алдаагүй үе болоно. Зүгөөр хабаршаг тээ арьбалан хадагалхаар мяхая борсолжо, зунайнгаа хоолые бэлдэдэг. Зун, намарай сагта сагаан эдеегээр ехэнхидээ хоолложо, хаа-яа мяха эдидэг. Зон малаа шэлэжэ гаргаха бэшэ, харин али болохоор хүгшэрһэн эрэ, һубай, һү, түл муутай үхэр, адуу, тэмээ гаргадаг. Энэ болбол малаа үсхэхэ гол аргын юм.

Үүсэ гэдэгэй ушарынь - үсүүнэй үрсые үргэлжэ абаад, һээр, нюрганай яһанай үенүүд, хабһа, шэлэ

хүзүүнэй хамаһаа нарин, нангин мяханһаа нилээд ехэшэгыёе нөөсөлэн, үбсүүн дотороо хэжэ, үрсөөрнь оройжо хүргэдэг юм. Тэрэнэ хабар, Саган нараар задалжа эдидэг. Энэ ушарые үүсээ (нарияа) задалха гэжэ нэрлэнэ. Бэшэ мяхая эбдэжэ, жэжэхэнээр хүргэхэ тусхай түхээрлэгэ хээд, модон абдар, амһартанууд соо хадагалжа хэрэглэдэг.

Манай буряад угсаатан үүсээ хэхэдээ, үхэр адуугаа нугарһалжа, хони ямаагаа үрсэлжэ гаргадаг. Үхэрые сохижо (духадажа) болобошыё, мөөрүүлхэ, бархируулхагүйн тула нугарһалжа гаргахань зохимжотой.

Мал гаргахадань, эрэшүүл арһа шүрбэнэ отолонгүй, арһыень нягтаар хуулан үбшэжэ, мяхыень ёһо заншалаарнь эбдэжэ, һамгадууд гэдэнэ доторыень сэбэрлэн арилгажа абадаг. Үхэрэй, адуунай шэнгэн шүһыё нарин гэдэндэнэ амтатайгаар шудхажа, хэнэг хэнэгээр таһалдаг ба гэр мяхантай шанадаг. Гэр мяханда нюрганай, хүзүүнэй, хабһанай, гонзогорхон һээр, бөөр, зүрхэ, уушхан гэхэ мэтын мяха суглуулан шанажа, айл хүршэнэртөө амсуулдаг. Эдее хэжэ үгэнэн хүндэ гэр мяхан дээрэ бахалуур гэжэ түбэнгийн мяха үгэлсэдэг. Харин амаргал хүзүү мал гаргаһан хүндэ шанажа үгэдэг. Амаргал хүзүүгээ сэбэрээр мүлжөөд, удаан ханын толгойдо үлгэхэ, үгы гэбэл, нугарһанай нүхэндэ өөхэ тоһо хэжэ, ханада үлгэхэ. Адуунай шэнгэн шүһыё шудхажа шабай хэдэг.

Үхэрэй гол мяхыё жэжэхэнээр хэршэжэ, һонгино, даһа хэжэ амталаад, бүдүүн гэдэндэнэ хэжэ шанадаг. Тэрэнэ хиймэ (колбаса) гэжэ бүхы хүндэ түрүүн амсуулдаг. Малай гол нарин мяхыё гүзээндэнэ, һархинсагань хэжэ шараад, зэмһэн гэжэ үхибүүдтэ үгэдэг гуримыё мартажа болохогүй бшуу.

Даша-Нима ХАЛХАРОВ. (Үргэлжэлэлынь удаадахи дугаарта).

Хүн ба үе саг

ТҮРҮҮШЫН ЮРЭНХЫЛЭГШЭ ПРЕЗИДЕНТ

Леонид Васильевич Потапов 1935 оной июлиин 4-дэ Баунтын аймагай Уакит гэхэн приискдэ түрэнхэн намтартай. Тэрэ үеын үхибүүдэй балшар бага наһаниинь хатуу шэрүүн дайнай хүрөөтэ хүүдэр соо үнгэрхэн юм. Тиймэхээ илангаяа манай үетэнэй сэдхэлдэ дайн ба араталын тэмсэлэй аша ябуулга мартагдашагүйгөөр хадуугданхай.

Аяар холын тэрэ хүрөөтэ сагай дурсалгаар, манай ажабайдал дүүрэнги, тэрэ сагай үнэн бодото шэрүүхэн байдал бидэ шуһа мяхаараа өөр дээрээ үзэхэн хойноо алишые сагта таһаршагүй холбоотой байһанаа мэдэрнэбди.

Мүнөөдэр үндэр наһа наһалжа ябахадаа, балшар бага наһанайнгаа шэрүүхэн хүшэрхэн байдал тон хүндэтэйгөөр досогоо дурсадагбди. "Балшар бага наһангүйгөөр сэдхэлдэ хүйтэн" гэжэ хэн бэ даа бэшэһэн байдаг. Энэнь тон зүб. Эдэ үгэнүүд соо эгээл эхэ үнэн удха би. Эдэ үгэнүүд бултанда - үхибүүдтэ, ехэшүүлдэ, хүгшэн, залууда, мүн наһахан ажабайдалаа эхилжэшые байһан эдиршүүлдэ хабаатай.

Аяар холын балшар бага наһан тухай дурсахадаа, хүнэй ами наһанай гол үндэһэн бага наһандал тодордог. Үнэхөөрөө, бидэндэ үншэн хэнзэ ябаха хуби тудда. Тэрэ үедэ булта эсэгэнэр дайнда мордоод, олонхинь амиды мэндэ һөөргөө, гэртээ бусаагүй.

Хүшэр хүндэ ажабайдал хара багаһаа амсаһан бидэнэр өөһэдынгөө, мүнөө үеын үхибүүдые зүб мүрөөр хүмүүжүүлхэ - манай уялга ха юм даа.

Хүдөө нютагта ажаһуухада тэрэ сагта эхэ хэсүү хэн. Энэниие бидэ һайса ойлгожо, түрэлхидтөө тухалхые оролдодог бэлэйбди. Мүнөө сагтай жэшэмээр бэшэ ааб даа. Мүнөөнэй үхибүүдтэ энэ ажабайдалда бэлээр юумэн би болодоггүй, бүхы юумэн оролдолгын ба ажалай хүсөөр би болодог гэжэ ойлгуулха шухала бшуу.

Хүн бүхэн өөрын эхэ нутагтай байдаг. Манай хүэр Леонид Васильевич Потапов Правительствда хүдэлжэ байхадаа, түрэнхэн нутагаа ажалай хэрэгээр ошоходоо, өөрынгөө түрэнхэн буусаяа наһанайнгаа хүэр Нина Сергеевнада харуулаа хэн. Потаповтанай ажаһууһан гэр шатаһан байгаа. Зүгөөр тэрэ приискдэ ажаһуудаг наһатайшуул олон хүүгэдтэй, эбтэй эетэй Потаповтанай гэр бүлэ ханадаг.

Энээхэн буусада хүн боложо мүнделхэн, түрүүшын алхам хэһэн, эндэхэнэ үндыжэ, ажал нуралсал урагшатай эрхилхэн балшар бага наһаниинь үнгэрхэн байгаа. Гэрэй байһан газарта Леонид Васильевич Нина Сергеевна хоёр дүрээ буулгаа бэлэй.

"Годы и судьбы" гэхэн ном соогоо дайнай урдахи болон хүүлээрхи жэлүүдтэ үндыһэн зон онсо хүнүүд гэшэ гэжэ тэрэ тэмдэглэнхэй. Дайнда хэды хабаадашыегүй

Л.В.Потапов, Н.С.Потапова Уакит приискдэ

һаа, тэрэ үеын хатуу шанга бэрхэшээлнүүдые һайса амсажа, томошуулаһаа дутуугүй ажал хээ бшуу.

- Бидэ үгытэй байдалтай һэмди, үлэн хоһоншые, үмдэхэ хубсаһагүй ябаашые һаа, урагшаа ханаатай, алтанһаа дээрээр эрдэм бэлиг шудалхые хүсэжэ, һуража, нүхэдэй нүхэсэл, үнэн сэхэ харилсаа юунһээшые дээрэ тоолодог бэлэйбди, - гэжэ Леонид Васильевич дурсаһан байна.

Манай үеынхидэй нүдэн доро республикын ажаһуудал эгсэ һайжараа. Ажаһуудалтай адли хүн зоншые ондоо болоо. Мүнөө үеын залуушуудда наһатайшуулнай яагаад ажаһуудаг байгаа, юундэ ниитэ хэрэг хубиин хэрэгһээ дээгүүр табидаг байгаа, үгытэй байха гэшэ муу ябадал бэшэ, оролдосотойгоор ажал хээ ёһотой, тийхэдэши, амгалан тэнкун байдал эрэхэ, мүн тэрэнтэй хүн зоной хүндэлэл эрэхэ гэжэ ойлгуулха ёһотойбди.

Хүн гэшэ хэһэн ажал, даһан даһаа, ажабайдалайнгаа даһашан харгы шэнжэлэн үзэдэг, дүн согсолдог гэшэ. Бүхы харгы һайн, амгалан байдалда асардаггүй. Леонид Васильевич өөрынгөө даһашан зам тухай хэлэхэдэ, хэрбээе имэ шэрүүн, хүндэхэн байдалтай тэмсэн, дабажа гараагүй һаа, хүнгэн харгы шэлээ һаа, мүнөөшые болотороо Аргадаһаа гараагүй, тэндээл байха һэм.

Магад, таряашан гү, али тракторист болохо байгааг гэжэ тэмдэглэ. Тэрэнэй ажабайдалда эхэ бэрхэшээлнүүд дайралдабашые, хоһо нойто үзэбэшые, эрмэлзэһэн харгыһаа ходоорогүй, даһан, амжалта туйлаа. Мүнгэн зөөриин үгышые һаа, Хабаровск хото ошожо, Түмэр харгын инженернүүдэй институтдай оюутан болоһон юм. Тэрэнэй дүүргээд, Улаан-Үдын ЛВРЗ-дэ ажаллаа. 17 жэлэй туршада энэ заводто хүдэлхэ үедөө юрын мастерһаа ахалагша инженер хүрэтэр ургаа. Энэл ажалдаа харюусалгатай хүтэлбэрилэгшэ болохо арга шадалаа

хүжөөгөө. Эндэхэл партиин ажалда зууршалагдаһан байха юм.

1976 ондо Леонид Васильевич партиин обкомой үйлэдбэри болон наймаанай таһагые даагшаар томилогдоо. Үнгэрэгшэ зуун жэлэй наяд онуудай эхээр Бурядай АССР-эй Верховно Советдэй депутадаар Багдаринай һунгуулиин 4-дэхи участкаар һунгагдаһан юм.

Би тэрэ үедэ Ципиканай приискын хүтэлбэрилдэ ажаллажа байхадаа, олон асуудалаар депутадтаа хандадаг байгааг. Прииск болон аймагай хүжэлтэдэ тэрэ үедэ ехэхэн туһа үгтэдэг хэн. Леонид Васильевич депутат байхадаа, түрэнхэн аймагтаа туһалха гэжэ оролдохо, нутагайхидайнгаа ажабайдалар һонирхожо, дулааханаар хандажа байдаг бэлэй.

Баунтын эвенкнүүдэй аймаг республикын түрүүшын президент тэдэнэй нутагай хубүүн гэжэ ходоо омогродог юм. Түрэнхэн нутагаа ерэхэдэ, тэрэ бүхы зонтой уулзажа, үргэн суглаануудые эмхидхэдэг хэн. Зүблөөнүүдтэ хабаадахадаа, бүхы аймагай ажаябуулгануудые һайн мэдэхэ, туһатай зүбшэлнүүдые үгэдэг хэн. Республикын Президентшые байхадаа, бэрхэжэ байгаагүй, юрын арад зондо адлиханаар хандажа, үнэн сэхэ ябадалтай хэн.

Мүнөө Леонид Потапов Бурядай Эрдэмэй түбтэ ажаллана. Улаан-Үдэ ерэхэдэ, би заабол уулзажа байдагби. Уулзаха бүрээ 90-ээд онуудай шахардуу байдал ой ухаандамнай ородог. Хэсүүхэн бэрхэшээлтэй тэрэ үе сагта зүб харгы шэлэхэ, социально-экономикын байдалда, политикын зүб шэглэл абаха, урдахи жэлнүүдтэ би болгожо, туйлаһан ажал хэрэг хамгалжа, хадагалжа шадхаа шухала байгаа. Үйлэдбэри, ажал хэрэг, эдеэ хоолоор хангалга гээд бүхы ажабайдал хүсэд тогтоонгүй ажаллуулха гэхэн ябуулга хэгдээ. Энэ үедэ Леонид Васильевич Бурядай АССР-эй Верховно Советдэй Түрүүлэгшээр һунгагдаа бшуу. Тэрэ хатуу сагта Вер-

ховно Совет Буряад ороние бээе даһан республика болгохо тухай Деклараци баталһан юм. 1994 оной февраль соо Буряад Республикын Гол Хуули баталагдаад, республикын һүлдэ тэмдэгүүд: Гүрэнэй герб ба республикын Гүрэнэй Гимн байгуулагдаһан юм. Энэ Гол шухала хуулиин ёһоор тэрэл жэлдэ Президент (Юрэнхылэгшэ) һунгагдаад, Арадай Хуралай депутадууд һунгагдаа бэлэй. Тэрэ үедэ Леонид Васильевич олон зоной дундаһаа шэлэн һунгагдаа хэн. Тийгэжэ арад зоной этигэмжэ найдал гээхэгүй гэжэ ходоо оролдожо, республикын хүжэлтэ, ажаһуугшадтай байдал һайжаруулхын хэрэгтэ ехэ хубитаа оруулһан юм.

Республикые хүтэлбэрилжэ байха үедөө Леонид Потапов Буряад ороной соёл заншал һайн мэдэхэ, буряад хэлэн дээрэ дуугардаг хэн тула, үндэхэн яһатанай харилсаа тааралдуулан хүтэлбэрилөө. Тийгэжэл мүнөө үе сагта Буряад Республика дотор ажаһуугша арадуудай харилсаан тэсэмгэй, нимгэн, бээ бээ хүндэлдэг ёһо заншалаа алдаагүй бшуу.

Леонид Васильевич Андрей Урупхеевич Модогоевы өөрынгөө багша гэжэ тоолодог. Андрей Урупхеевич Коммунист партиин Бурядай обкомой нэгэдэхи секретарь байһан. Тэрэнэй хүтэлбэри доро Л.В. Потаповай хүтэлбэрилэгшын мүнделэлгэ эхилхэн юм. Бодомжолон, юумэ шэгнэн, шэнжэлэн дүн гаргаха, зүб шийдхэбэри абаха, хүн зоной ажалша ухаан бодол сэгнэхэ, урагшаа даһан сэхые дабаха гэжэ һургадаг байгаа.

Л.Потапов "Годы и судьбы" гэхэн ном соогоо А.У. Модогоев - үнэн сэхэ, һайн сэдхэлтэй хүн хэн гэжэ тэмдэглэ.

- Андрей Урупхеевич хадаа хэзээ нэгэтэ тэрэндэ туһалһан зоние нэгэшые мартадаггүй, ходоо дүнгэжэ, һайн зүбшэл, туһа хүргэхые оролдодог хэн, - гэжэ тэрэ бэшэнэ.

Өөрөө Леонид Васильевич тон иимэ абари зантай юм. 17 жэлэй туршада республикые

хүтэлбэрилхэ үедөө республикын социально-экономическа хүжэлтэдэ нилээн ехэ нүлөө оруулаа бшуу. Гүрэнэй ажал ябуулагша холын аласые хаража хүтэлбэрилдэг байгаа. Хэды үндэр тушаалда байбашые, арад зондоо анхаралтайгаар хандадаг, ходоо туһалхые оролдодог хэн. Тэрэнэй хүтэлбэриин үедэ республика дотор арбаад шэнэ эмхинүүд байгуулагдаа, алта нөөсэлдэг эмхинүүд, БАМ-барилга хэгдээ, хүдөө ажахы ехэ хүжөө.

Леонид Васильевич ехэ һайн, байгааһын бэлэглэһэн шадабаритай хэн: юумэ нэгэшые мартадаггүй. Хэды шанга эрилтэ табибашые, хүн зондо энэрхы хандасатай байгаа. Юрын зондо, хүдэлмэришэ, ажалша арад зондо, багшанарта, эмшэдтэ, хүндэтэй ветерануудта, наһатай аха захатандаа ходоо анхаралтайгаар хандажа, хүндэлдэг хэн.

Л.В. Потаповай сэгнэшэгүй аша габъяа хадаа, тэрэ шадалтай бэрхэ, һүбэлгэн ухаатай мэргэжэлтэ хүтэлбэрилэгшэдые хүмүүжүүлэ. Мүн республика дотор ажаһууһан хоёр яһатаниие зэргэлүүлэн хүтэлбэриин ажалда тааруулан абадаг хэн. Энэнь ехэ болгоомжотой, арадуудые хүндэлхэн хандаса байгаа бшуу. Холье хараһан гүн бодолтой хүтэлбэрилэгшэ мүн. Гурбан болзорто һунгадан юрэнхылэгшээр хүдэлхэ үедэнь ажабайдал эгсэ хубилаа. Энэ хадаа перестройка, либеральна реформа, дэлгүүрэй харилсаанай тогтууригүй байдал. Энэ сагта түргэн дары зүб шийдхэбэри абаха, тогтон торонгүй ажахлаха эршэ хүсэтэй ябаа бшуу. Алишые сагта Леонид Васильевич урматай согтой, амжалтадаа этигэлээ алдаагүй, ходоо эрмэлзэл дүүрэн ажаллаа. Энэ ажаллаһан сагта Буряад Республикые бээе даһан республика болгохые оролдоо.

Мүнөөшые тэрэ ухаан бодол, хүсэ шадал дүүрэн. Үнгэрэн ошожо байһан үе сагыше һаалта бэшэ, ходоо этигэл, найдал, эрмэлзэл, хүсэ шадалай элшээр бадаржа ябадаг. Леонид Потапов олон янзын арадуудые эбтэй эетэй байдалда зүб хүмүүжүүлэн ёһотой эрхэтэнэй жэшээ болоо!

Хүндэтэ нутаг хубүүн - Леонид Васильевич Потаповы 78 жэлэйн баяраар амаршалнабди! Энхэ элүүр, сарюун байдал, эрдэмтын үргэн харгы хүсэнэбди. "Годы и судьбы" гэжэ ном бэшэһэнэйтнай түлөө баярые хүргэнэбди!

Ой тайгата Баунтын арад зон манай хүйтэн зүгэй шэрүүхэн хизаартамнай айлашаар Буряад Республикын эгээл түрүүшын президентые, наһанайнь нүхэр Нина Сергеевнатай буужа ерэхыень хүлеэн байнабди! Юуб гэхэдэ, бидэ Леонид Васильевиче өөһэдэйн нутагай, манай түрэлэй хүн гэжэ тоолодогбди.

**В.ПРОСКУРЯЕВ,
Буряад Республикын
габьяата инженер,
Уран зохёолшодой
холбооной гэшүүн.**

Зүлхэ мурэнэй буряад угсаатан

ТҮРЭЛ АРАДАЙНГАА ҮНДЭННӨӨ ТАНАРААГҮЙ БУРЯАДУУД

Байгал шадараар, нютаг нугануудаар буряадууд уни сагнаа ажаһууһан юм. Сагай хүлгөөндэ хүн зон ханаагаараа, байдлаараашье ондоо боложо, ехэ хубилалтада орожо байгаа бээ. Гэбэшье хотын болон индустриальна түбүүдхээ холуур оршоһон газарнуудта сагаан ханаатай, дүүрэн сэдхэлтэй, сэдэр нягта байдалтай буряад айлнууд дайралдаг юм.

"Усть-Ордын үнэн" мэдээсэлэй корреспондент Намжилма ЦЫДЕНОВА мүнөө дээрэ Усть-Ордын Буряадай тойрогоор ори гансахан буряад хэлэтэй сурбалжалагша болоод байна. Тиймэхээ түрэл хэлэнэйнгээ, арадайнгаа үнэхөөрөөл гайтай байдалда ороод байһые хайн мэдэдэг. Гэбэшье эрхүүгэйхид бултадаа түрэл хэлээ, буряад ёһо заншалаа, элинсэг хулинсагуудайнгаа нангин соёл мартаа гэжэ хэлээр бэшэ гэжэ тэмдэглэдэг.

Манай корреспондент Усть-Ордын Буряадай тойрогоор мэдээжэ сурбалжалагшатай уулзажа, ажалайнгаа үедэ дайралдаһан һонирхолтой ушарнуудаар хубаалдахыень гуйһан байна.

- Намжилма Гутаповна, олон жэлнүүд соо тойрогой мэдээсэлдэ хүдэлжэ байнат. Ямар һонирхолтой хүнүүдтэй, ушарнуудтай золгоһон байнабта, тэрээн тухайгаа хөөрөжэ үгыт даа.

- Нёдондо алтанхан намарай намжаа үдэрнүүдтэ Усть-Ордын үндэнэтэ арадай уран хайханай түбэй мэргэжэлтэд Хаашаг дайда руу этнографическа экспедицеэр ошоһон байна. Директор Вероника Харбановагай ударидалгатай эбтэй эетэй коллективтэй хамта би баһал ябалсааб.

- Хэр холо юм тэрэ дайда?

- Эрхүү хотоһоо хойшоо Яхадай трактаар 257 модо саашаа ябаханда, Зүлхэ (Ленэ) мурэнэй эрьедэ энэ нютаг оршодог. Наранай шанга туяа доро машиньын сонхоор үргэн буряад тала дайдынгаа байгаали шэртэн ябаһаар байтарнай, Зүлхэ мурэн уданшьегүй харагдаа һэн. Аймагай түбэй библиотекеын директор Анна Шеметова маанарые уггажа, номой санда богонихон уулзалга үнгэргөө.

Уншагшадай танхим соо буряад номуудай багахан выставкэ эмхидхэгдэжэ, Анна Ивановна библиотекеын ажаябуулгатай танилсуулаа. һүүлээрнь аймагай соёлой байшан ошожо хараһан байнабди. Шэнэ эрилтын гэрэлтэ гоё зал харагшадай анхрал татаа. Иимэ соёлой гуламта бүхы манай гүрэн соошье үсөөн байха.

ОЮУТАН ЯБАҺАН

ҮЕ САГНИ НАНАГДАА ҺЭН
- Үнгэрэгшэ зуун жэлэй 80-яад – 90-ээд онуудта Эрхүүгэй гүрэнэй университетэй оюутад тэрэ хизар руу хэлэ бэшэгэй болон аман зохёолой практикада олоор ошодог һэн.

- Би суг һураһан басагадаараа 1987 ондо Хаашагай аймагаар практикада ябахандаа, Малые-Голы гэжэ һуурин эрээ һэм. Манай курсые даагша профессор Анастасия Григорьевна Митрошкинтай ономастика шэнжэлхээ иишээ эрээ бэлэйбди. Тиймэхээ Хаашагай зоной заншалта соёлтой танилсалга Малые - Голы һууринһаа эхилхэдэнь, ехэ баярлааб, һонирхооб. Тэрэ сагнаа энэ нютаг балай ондоо болоогүй. Гансал тиихэдэ 70 - аад һаһатай ябаһан үбгэд, хүгшэд бурхандаа мор-

доо. Тэдэнэрэй нэгэн дайнай ветеран Борис Егорович Мандухаев байһан юм. Ехэ шанга бөө, үзэлшэн, хэлэһэниинь тон тудалдаг бэлэй.

Энэ нютагта мүнөө ажаһууһан наһажаал зон балай урданайнгаа юумэ тиймэ ехээр мэдэнгүй. Юһэн жэлэй һургуулида 52 үхибүүд һурана. Библиотекарь Роза Гавриловна Бузинаева «Буряад соёлтой танилсалга» гһэн факультативна хэһээл ябуулжа, арадайнгаа һайндэрнүүдые эмхидхэдэг заншалтай.

Малые-Голы гһэн нютагта 25 жэл боложо, дахяад ерэхэдэ, сэдхэлдэм оюутан ябаһан гүлмэрхэн сагаймни үе эжэлүүдгүй ханагдаа бэлэй.

МАГДАН НЮТАГ – ШЭДИТЭ ГАЗАР

- Сэхынь хэлэхэдэ, би олон жэлээр Усть-Ордада ажаһуугаад, Хаашагай аймагаар буряадууд олоор ажаһуудаг юм гэжэ мэдэдэггүй байгаа.

- Эндэ тэндэ ольтирогуудаар оршоһон буряад нютагууд бии. Этнографическа экспедицинай Хаашагаһаа 115 модо хараанда түбхинэһэн Магдан гэжэ буряад нютаг руу ошобобди. Харгыдаа «Шишкинские писаницы» гһэн дэлхэйн үдхатай соёлой хүшөө хараабди. Зүлхэ мурэнэй эрьээр 3 км ута хабсагай шулуунууд дээгүүр 15 мянган зуун жэлэй саада тээ бии болоһон гайхамшагта зурагууд харагдаа. Академик Окладников хэлэһэн байна: "Энэ хабсагайн шулуун зурагууд эртэ урда сагай хүнэй уран хайханай бүтээлэй Хойто Азиин ори гансахан музей..."

- Бүхы дэлхэйгээр суута зурагай галерей гэжэ хэлсэдэг бэшэ гү?

- Иимэрхүү элинсэг хулинсагуудай соёлой гэршэлгэнүүд бүхы дэлхэйгээршье үсөөн байха. Эрдэмтэдэй наһаараа шэнжэлдэг, гүнзгы удха тайлбарилха ажал тэндэ ехэ ааб даа. Эдэ һүрөөтэй урданай хабсагайн зурагуудай дэргэдэ «Зүлхэйн ноёдто» ехэ тайлган жэл бүри үнгэрдэг юм.

Хабсагайн зурагуудтай танилсаад, үдэшин харанхыда Магдан хүрэхэ ерээбди. Нютагай клубые даагша Алексей Хартиков маанарые халуунаар угтан абаба. Гэртээ юһэн хүниие бултыемнай сайлуулжа, тэрэ дороо үбгэд, хүгшэдые суглуулжа,

ажал хүдэлмэримай эхилхэн юм. Үглөөгүүр бодоходо, нютагай үзэсхэлэнтэ гоё байгаали, ариун тунгалаг агаар бултаниемнай гайхуулаа. Ямар онтохон шэнги газар байдаг юм! Тойроод намарай ой, ариун сэдэр уһатай гол. Магданай ажаһуугшад ехэ хүндэмүүшэ, урагшаа ханаатай, сагаан сэдхэлтэй зон. Нютагай түхэл шарайшье хайхан. Тиймэл хадаа хүн зон, уг гарбалынь хайнууд байна. Энэ сэдэр агаараар амилхада, бээдэшье хүнгэн байгаа.

- Тэрэ холын дайдада хүнүүд ямар ажал хэжэ, юу хэжэ ажаһууна гэшшэб?

- Айл бүхэн элинсэгүүдэйнгээ заншалаар адууһа малаа олоор үдхэнэ. Ой соогоо агнажа, голһоо заһага барижа, нажарай сагта жэмэсээ суглуулна. Зундаа 40 – 50-яад хүнэг алирһа жэмэс түүжэ худалдадаг юм. Тогооной архи айл бүхэн нэрэнэ. Теэд нэгэшье һогтуу, архида ороһон хүниие тэндэ хараагүйб. Харин хүдэлмэришэ хүн хаанашье байбал, ажалайнгаа дүнгүүдээр хайн, баян садхалан ажаһуудаг гэжэ ханааб.

ЭХИРЭД-БУЛАГАДАЙ БАРУУН БАЯНГАЗА НЮТАГҺАА ТАРААШАД

- Ямар уг гарбалтай, хаанахи хүнүүд тэрэ холын ой хадаар түбхинөө гэшшэб? Магад, тунгус, эвенкнүүдтэй хилисолоһон арад гү?

- Угы даа, гансал буряадуудбди гэнэ бултадаа. Бүхы наһаараа түрэл колхоздоо механизатораар хүдэлхэн, ходоодо ажалай түрүүшүүлэй тоодо ябаһан Владимир Степанович Далбаевтай танилсаабди. Ехэ

зугааша, олон юумэ мэдэхэ хүн. "Эхирэд-Булагадай аймагай баруун Баянгаза һууринһаа бидэ тараашадбди. Хоёр аха дүү байгаа, нэгэниинь хоёр хүбүүгээ дахуулаад, эндэ тогтоһон юм. Ехэ хүбүүн эндэхээ таһараа. Баянгаза нютагай бии болоһоор 300 жэл үнгэрөө. Бидэ монголоо эдээлүүлхэдэ (эрхүү буряадай мургэл), тэрэ нютагаа дурданабди. Буряад ёһоороо хуу хэрэгээ бүтээгээд байнабди. Баянгаза - баян дайда, һүүлдэ бөө Михуулай баабай - Магдан Магна гэжэ нэрэ үгэһэн юм. Ёһоороо Баянгаза нютаг- аха дүү хоёр. Баруун Баянгаза манаа уридаг. Нажарынь тайлга хэнэбди. Баруун Баянгазада ошожо, тогооной архи абаад, мүргэхэ ханаатайбди. Хойшолоһодоо үри хадаһаднай, ашанууднай хайханаар ябахын түлөө.

Бидэ амбаар, тура (гэр) юумээ шэбхэдэдэггүйбди, хулгай гэжэ үгы. Багые ехэ болосор, үсөөгөө олон болосор, өөдөө үндэр боложо, урагшаа үргэн боложо, орой дээрэ тоороггүй, тохоогой шалаагүй, ханаагаа хубилгаагүйгөөр, зүрхөө хүдэлгөөгүйгөөр, зондо хэлсүүлээгүйгөөр, нохойдо хусуулаагүйгөөр ябаха ёһотой", гэжэ Владимир Степанович намда хөөрөө.

ТҮРЭЛ ҺАЙХАН НЮТАГТАА ЖАРГАЛТАЙ
- Хотын хүлгөөһөө холо байхадаа, түрэл хэлээ, ёһо заншалаа мартаагүй байна гэжэ ханааһаар гү?
- Үнэхөөрөө гайхалтай нютаг даа. Хүн зон ехэ сэдэр, нягта, хайн ханаатай. Хулгай, худал гэжэ мэдэхгүй, гэрээшье

шэбхэдэнгүй – тэрээндэнь, ехэ гайхааб. Энэ хайхан нютагай зон тухай хөөрэнгүй байха аргамгүй.

Мария Андреевна Далбаева арадай олон дуунуудые дуулажа үгэбэ. Гэр бүлэ болоһоор 45 жэлэйнгээ ойн баярые угтаһан Далбаевтан нютаг соогоо ехэ хүндэтэй айлхай юм. Ветеринар мэргэжэлтэй Мария Андреевна мүнөөшье нютагайнгаа адууһа малай үбшые аргалжа, арадтаа туһаяа үзүүлжэ байдаг. Магданай эгээл аха заха, дайнай ветеран, 91 һаһатай Валерий Секретаревич Хамарханов наһанайнгаа хани нүхэр Ксения Ханхареэвнатай 8 үхибүүдые хүмүүжүүлжэ, мүнөө 18 ашанар, 11 гушанартай болонхой. Үндэр һаһатай болоһоншье һаа, ухаан һонор, шог зугаатай Валерий Секретаревич түрэл хайхан нютагтаа жарган, баясан ажаһууна.

Вениамин Иннокентьевич болон Светлана Антоновна Янхевтан хотоһоо 20 – ёод жэлэй саада тээ түрэл дайдаа бусажа ерээ һэн. Басаганиинь Францида хадамда гаранхай. Француз хурьгэниинь иишэ ерэхэдэ, Магдан нютагые одоо ехээр гоёшоодог.

Эхирэд-Булагадай аймагай Олой нютагһаа гарбалтай Раиса Родионовна Хартикова эндэ хадамда гаража, 1977 онһоо ажаһууна. Эхин классай багшаар наһанайнгаа амаралтада гаратараа хүдэлхэн байна. "Бидэ «Ургы» гһэн фольклорно ансамбль эмхидхэнэ байнабди. Татьяна Валерьевна Бузинаевагай хүтэлбэри доро юһэн хүнүүд арадайнгаа дуунуудые дуулажа, ёхор хатарнабди. Улаан-Үдэ Сагаалганай һайндэртэ ошоо һэмди", гэжэ Раиса Родионовна хөөрэнэ.

Үшөө нэгэ эбтэй эетэй Павел Борисович болон Роза Борисовна Борголовтоной гэр бүлэ тухай. Павел Борисович хүгшэн абаһаа дамжуулагдан тогтоной архи нэрэхэ хэрэгсэлэ харуулба, ехэ һонирхобди. Гэрэй эзэн эхэнэр Роза Борисовна мүн лэ хонгёо хоолойтой, үгэ хүүртээ бэрхэ, ороһон айлшадаа хүндэлэн байба.

Магдан нютагай хайн хүнүүдээр танилсаха золтойдоо, сэдхэлэйнгээ хүбшэргэеи хүдэлгөөжэ баярлаабди. Арадай алдарта аман зохёол бэшэжэ абаабди. Мартагдашагүй намарай үдэрнүүдые маанарта бэлэглэһэн шэдитэ газарай, сэдхэл зүрхэнэйнгөө сэдэр ариунтай маанараар хубаалдаһан хүндэмүүшэ тэнюун хүнүүдтэй хэзээ үшөө золгохобди даа. Угаа уһанда урдуулаагүй, элинсэгэй үндэнһөө таһараагүй буряадуудай байдал жэгтэй гоё байна даа!

- хайн даа, Намжилма Гутаповна, үнэхөөрөө ехэ һонирхолтой мэдээсэл асарбат. Буряад ороноймнай заха хизарнуудаар оршоһон нютаг нуганууднай сагай хүлгөөндэ хандараагүй, муу муухайда даруулаагүй, ходоодоо хайн хайхан байг лэ гэжэ үнэн зүрхэнһөө хүсэхээр.

Баира БАЛЫУРОВА.

Мэдээжэ багша, доцент, нурган хүмүүжүүлэгшэ С.Ж.ГОМБОЕВОЙ 75 наһанай ойдо

болон Москвагай химико-технологическа институтда, Москвагай ветеринарна академидэ тусхай курсануудые дүүргэжэ, мэргэжэлэ дээшлүүлхэн намтартай.

С.Ж.Гомбоев факультэдэйн гээ оюутадай эрхим бэрхэ нурган хүмүүжүүлэгшэ гэжэ тоологдохол ёһоороо тоологдодог хэн. Тэрэнэй хүтэлбэрлхэн бүлгүүд нэгэнтэ бэшэ илажа гараһан, шангай хуруинуудые эзэлхэн байгаа. 1982 онһоо 1984 он бологтор зооинженернэ факультэдэй деканай орлогшоор хүдэлхэдөө, оюутадай сэдхэл бодолые таажа шаддаг багша, бэрхэ эмхидхэл-

райнонй захиргаанай Хүндэлэлэй грамотануудаар шагнагданхай, академиин ректорай баяр баясхаланда хүртэнхэй. Содном Жигмитдоржиевич "Ажалай ветеран" гэнэн медалээр шагнагдан юм.

С.Ж.Гомбоев элдэб ороонуудаар аяншалжа, эрдэм бэлигээ дээшлүүлжэ ябадаг. Үргэн нэлэнхы, баян дэлгэр Сибириин мого, хизаар болон республикануудай делегацинуудай бүридэлдэ оруулагдажа, "Сибирь Европо түбиие амаршална" гэнэн худалдаа наймаанай-промышленна хэлсээ баталха зорилготойгоор Австралин Линц хотодо үнгэргэгдэн уул-

улануудай, шэлэ обоонуудай шугамдал адли сэхэ харгы дээрэ баруун-урда зүгһөө зүүн-хойто зүг шэглээд оршоно гэжэ тэмдэглэлтэй. Баруун-урдань Алтан Мандал, Отошо обоо, Хонгор уула, Бурин хаан гээд ябашана. Зүүн-хойто зүгтэнь Улаан-Үдэ хотын нахуюһан Баатар баабай, Эржэн хаан, Байса, Шалсаана буурал, Гурбан майла, Монгой баабай гэхэ мэтэ хизаар үргэн Буряад дайдын соло ехэтэ обоо хаданууд болошоно.

Шандагата баабайн оройдо, обоогой хойто таладань "эсэ-гэ модон", "эхэ модон", хажуу

шадарай тахилгатай газарнууд; 3. Буряад ороной уһан – бурханай үршөөһэн хэшэ; 4. Чингис хаан – Тэнгэриин Хүбүүн; 5. Буряад бөө мүргэлэй түүхэ; 6. Мүнөөнэй Буряад ороной бөө мүргэл; 7. Буряад бөө мүргэлэй гүн ухаан ба нургаал заршам; 8. Буряад бөө мүргэлэй шажанай ёһо заншал.

Хүн түрэлтэний агууехэ шажанай – бөө мүргэлэй түүхэтэ үндэһэ хууриие, Түб Азиин монгол туургата арадуудтай адли нанал бодолтой, шажан мүргэлтэй, хүзэ бишэрлэтэй, тобшолбол, санаартай буряад арадай соёл бол-босорол ба хуудал байдалтай

Агын тойрогой Адагалигай хоёр үндэр хүлдэтэй Шандала нутагта тоонотой, Бодонгууд угай Жигмитдоржийн Гомботондо 1938 оной шорой шара Бар жэ-лэй зүн дүрбэдэхи, одхон хүбүүн түрэжэ, Содном гэжэ нэрлүүлэ хэн ха. "Хоёр эгэшэ болон нэгэ ахын удаа алтан дэлхэйдэ уһанан энээхэн лэ хүбүүн холо ойгуур алдартай ехэ бөө болохо ха даа" гэжэ нутагайн үбгэд, хүгшэд хэлсэһэн гэдэг. Тиин эдэнэй хэлсэһэниинь хүсэлдэжэ, Содном Жигмитдоржиевич 1992 ондо профессор Ж.Х. Асатрянй заншалта массагш шудалжа, уласхоорондын сертификат абаһаншье бай-хадаа магадгүй. Сүлөө сагтаа хүнүүдые аргалдаг юм.

Содномой бага наһан тэрэ үеынгөө юрын лэ үхибүүдэй балшар наһандал адляар үнгэрөө хааб даа. Дайнай хүндэ хүшэр үеие бэе дээрээ үзөө хэн. Али бүхы юумэндэ түбһэндэ бэрхэ, һонюушархуу, һонор сэсэн бодолтой хүбүүхэн нутагайнгаа эхин шатын нургуули дүүргээд, Табтаанай дунда нургуулида ороһон юм. 1957 ондо дунда нургуулиа амжалтатайгаар дүүргээд, бүхы наһаараа колхоздо малшан ябажа, хамтын ажахынгаа зөөри арьбдхалсаһан Дамдинай Зыдыгма эжынгээ туһамаршан болоод, жэл соо хүдэлжэ, ажалай амта үзэһэн байгаа. Жэлэй туршда нутагтаа хүдэлхэдөө, дунда нургуулида нуража ябаха үедөө багша болохо гэнэн хүсэлэнь далижажа, оройнонгоо ниислэл Москва хото мордоо бэлэй. Тиигэжэ Москвагай гүрэнэй багшанарай институтда нурахаа оробо. Хэшэ-элдэ химеэр һонирхоһон абьяа-сыннь хүбүүнэй наһанайнь хэрэг болобо.

Содном Гомбоев сайбар сагаан шарайтай, задарюун томо, хүдэр шамбай бээтэй, холые хаймадан хурса һонор, бодолтой харасатай, үндэр духатай, буян хэшэгээр баян хүн юм.

Содном Гомбоев Бурядай хүдөө ажахын институтдай органикэскабээ болон аналитическэ химиин кафедрата, удаань органикэска ба биологическа химиин кафедрада 1964 онһоо 7 жэл соо ассистентээр хүдэлөөд, 1971 онһоо багшалжа захалһан, 1973 ондо ахалагша багша, 1995 ондо доцент болоһон байгаа.

Содном Жигмитдоржиевич зооинженернэ, агрономическа болон ветеринарна медицинн факультэдүүдэй оюутада органикэска ба биологическа химеэр лекцинуудые уншадаг, лабораторно-практикэска хэшээлүүдые үнгэргэдэг байһан юм. Тэрэнэй уншаһан лекцинууд гүнзгы үдхатай, дүүрэн байһаараа шалгардаг хэн. Мэргэжэлтэ багшын ажал оюутадай дунда үндэрөөр сэгнэгдэдэг. С.Ж. Гомбоев мэргэжэл шадбарья саг үргэлжэ дээшлүүлжэ ябадаг хүн юм. Тэрэ Казаниин

АДАГАЛИГАЙ ХОЁР ҮНДЭРҮӨӨ ХҮЛДЭТЭЙ

шэ байһанаа харуулаа хэн. Тиин 1993 ондо Содном Жигмитдоржиевич деканай орлогшын тушаалда дахинаа томилогдоо бэлэй.

Дүршэл ехэтэй багша кафедрингаа эрдэм-шэнжэлэлгын хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг. Тэрэ 50 гаран эрдэмэй хүдэлмэри, 3 ном бэшэжэ толилуулһан, биологическа, органикэска, физическэ болон коллоидно химеэр нуралсалай номуудые, туһаламжануудые эрдэмтэдтэй хамта бэшэлсэһэн байха юм. Хүдөө ажахын адууһа мал-бай бээдэ минеральна харилсаа хубилалтада биохимиин ямарар нүүлөөлдэгые шэнжэлһэн, булшархайн үбшэнүүдые аргалха арга зохёһон байна. Бусад эрдэмтэдтэй хамта зохёожо хэблүүлһэн номуудаарнь оюутад нурадаг юм. Физическэ болон коллоидно химиин үндэһөөр лабораторно-практикэска хэшээлүүдтэ заабарин хүтэлбэри болоһон номуудыень оюутад үргэнөөр хэрэглэдэг. Эдэ бүхы нуралсалай номууд болон туһаламжануудын эрдэмтэдэй, оюутадай дунда үргэнөөр мэдээжэ болонхой. 1973 ондо микроэлементүүдэй талаар Барнаулда үнгэргэгдэһэн бүхэсоюзна IV конференцидэ хабаадахадаа, Содном Жигмитдоржиевич дэлгэрэнгы элидхэл хээ хэн. Һүүлээрнэ Шэтэ, Эрхүү болон бусад хотонуудта эмхидхэгдэһэн эрдэмтэдэй хуралдаануудта эдэбхитэйгээр хабаадаһан байгаа.

Гуша гаран жэл соо нургажа гарһан шабиарын олон юм ааб даа. Эдэнэй дундаһаа элитэ мэдээжэ хүнүүд ургажа гаранхай. Эрдэмэй докторнууд, профессорнууд И.А.Калашников, В.Д. Раднатов, А.Г. Кушнарв, А.Б. Бутуханов, А.В. Муруев, эрдэмэй кандидатууд, доцентүүд В.Д. Дампилов, В.С. Баженов, А.В. Матханова, Т.П. Ирнчинова, Б.Д. Насатуев, Ц.Б. Батордоржиева болон бусад тэрэнэй шабиар юм. Тэдэ академиин проректорнуудээр, факультэдүүдэй декануудаар, кафедрануудые даагшадаар, ахалагша багшанараар хүдэлһэн байгаа, мүнөөшье хүдэлһөөр.

С.Ж.Гомбоев ниитын ажалда эдэбхитэйгээр хабаададаг. Тэрэ зооинженернэ факультэдэй профсоюзай хороонй түрүүлэгшээр, дээдэ нургуулида оролгын комиссин харюусалгата секретаряар, гоё найхание ойлголгын комиссин түрүүлэгшээр, кураторнуудай соведэй гешүүнээр хэдэ дахин һунгагдаа хэн.

Хүдөө ажахын үйлдбэриин мэргэжэлтэдые нурган хүмүүжүүлгэдэ габыятай байһанайнгаа түлөө, үнэн шударгы, зохёохы ажалайнгаа түлөө С.Ж. Гомбоев ВЛКСМ-эй ЦК-гай, Буряад Республикын Верховно Соведэй Президиумэй,

залгада хабаадаһанаа һонирхолтойгоор хөөрэдэг.

Эрдэм ухаае хүгжөөлгэдэ ехэ хубитаа оруулһанайнгаа түлөө, хүдөө ажахын үйлдбэриин мэргэжэлтэдые нурган хүмүүжүүлгэдэ габыятай байһанайнгаа түлөө, үнэн сэхэ ажалайнгаа түлөө С.Ж. Гомбоев "Буряад Республикын эрдэм нуралсалай габыята хүдэлмэрилэгшэ", "Россиин Федерациин дээдэ мэргэжэлэй нуралсалай хүндэтэ хүдэлмэрилэгшэ" гэнэн үндэр нэрэ зэргэнуудтэ хүртэнхэй.

АЖАЛАЙ ВЕТЕРАН Содном Жигмитдоржиевич Гомбоев эхынгээ уг гарбалаар (ехэ бөөнөр, удаганар байһан: Шамба-баабай, Огдой-баабай, Паттай-баабай) бөө болжо, "Заарин бөө" гэнэн нэрэ зэргэтэй. "Заарин бөөнөр Левонтий Абзаевич Борбоев, Жамьян-Базар Занабазарович Занабазаров ("Шобоолой"), Монголой заарин бөө Цырен (тэрэ Содном Жигмитдоржиевичта шанар хүүлэжэ, һахилда хүртөөжэ байха үедөө нэ-

таладань "обоо модон" байрлана. Эдэ мододто зурамууд, хадагууд уягдаһан, хи морид хиидхүүлэгдэһэн, долоон үнгын утаһаар холонго татуулагдаһан байгаа. Хүрээ шулуун обоогой урда зула бадараагдажа, дүрбэн зүгэй, найман хизаарай хада уулаһаа, хүмэг обооһоо залажа асарагдаһан табан үнгын эрдэнин зүйлтэй бүмбэ нюугдаба.

Гурбан ехэ сэржэм, хун сагаан хонин төөлэй, сагаан табак эдээнэй дээжэнүүд обоогой алтан шэрээ дээрэ табигдажа, нэрэтэ бөө удаганар Гомбоев Содном Жигмитдоржиевич (Цырен-Содном бөө, бодонгууд уг), Тэнгэриин шанарта дуурисха удаган Эрдынеева Цэмжэд (Зоя) Эрдынеевна (батанай уг), Сагаан дархан бөө Дарханов Иван Васильевич (галзууд уг), Ёдоото удаган Алексева Бальжидма Иосифовна (хамни шоно уг) гэгшэд өөһэд өөһэдэнгөө үгүүдые, дайдын эзэдые, дүрбэн зүгэй, найман хизаарай ехэшүүлие, Хаан хиһаан тэнгэриие дурдажа,

рэээ үгэһэн юм), дуурисха удаган Цэмжэд Эрдынеевна Эрдынеева болон бусад багшанарни болоно», - гэжэ Цырен-Содном заарин бөө хөөрэнэ. Дзодчен мүргэлтэний ударидагша, римбүүшэ Намхай Норбу гэгшын уряалаар Содном Жигмитдоржиевич манай республикын бөө мүргэлтэний президент, дуурисха удаган Надежда Ананьевна Степановатай хамта Итали ошожо, энэ римбүүшын дуганда хүрэнэн, тайлгануудые хэһэн, үбшэнтэдые аргалһан байгаа. Мүнөө тэрэ үбдэһэн, үлбэртэһэн, ядаһан тулиһан хүнүүдтэ энэрхы сэдхэлхэһэ туһа хүргэжэ, зоной түлөө оролдоггаргажа ябадаг юм.

Тэнгэриин сагаан хуһаһан дээрэ байһан одо мүшэндэл адли Шандагата обоо хүлдэ ехэтэ хада

холбоотой тэрэнэй ёһо заншалнуудые харуулаха гэжээ номой гол угда, зорилго болоно гэжэ автор бэшэнэ. Бөө мүргэл хадаа эгээл эртэ урдын шажан шүтэлгэнүүдэй нэгэниинь мүн. Эртэ урда саһаа хойшо Буряад ороной бүхы газар нутагуудһаа гарбалтай, 1820-ёод онһоо 2000 шахуу он болотор ажаһууһан элитэ ехэ, гайхамшагта мянга гаран бөөнөр, удаганар тухай дурсалганууд, домог хөөрөөнүүд энэ ном соо үгтэнэ. Эдэнэй хэдыдэ, хаана түрэнһе бээдэржэ олохын тула автор айхабтар ехэ бэдэрлэнтүүдые хэһэн байна.

"...Бөө шажанай бурхад, эзэд, заяашанууд элинсэг хулинсагуудайнгаа, дутын уг гарбалайнгаа захая заабаринуудые наринаар сахиха эрилтэ табига, энхэ тайбанаар, хани барисаатайгаар ажаһууһые уряалдаг юм", - гэжэ Россиин Федерациин эрдэмэй габыята ажал ябуулагша Тарас Максимович Михайлов бэшэһэн байдаг.

С.Ж.Гомбоевой шэнэ ном үргэн ниитэ уншагшадые һонирхуулаха, тэдэндэ туһа хүргэхэ байһаниинь дамжаггүй.

ИИМЭ ЕХЭ ЗАМ гаталжа, үндэр дабаанай орой дээрэ гараһан хүн гансаараа энээниие туйлаа гээб, хэн этигэхэб даа?! Ара таладань бата найдамтай түшэг тулгууринь болоһон, ходоодоо ээмыень нэнгэжэ, гарнаһан дүнгэжэ ябаһан наһанайнь нүхэр Надежда Жамбаловнагай айхабтар ехэ габыае, ашата буянгыенэ эндэ тэмдэглэнгүй байха болохогүй. Али бүхы юумэ досоогоо багтааха найхан сэдхэлтэй, эльгэ нимгэнтэй, зулгы зохид зантай, олон үггүй Надя нүхэрэйнгөө хи мориин дээрэ үргэжэ, зол заяаень урма баяраар халажа ябаһал даа.

Эбтэй эетэй энэ булығы багшанарай, хүдөө ажахын мэргэжэлтэдэй бүлэ гэжэ хэлэлтэй. Наһанайнь нүхэр Надежда Жамбаловна Бальжинова биологийн багша, ниислэл хотынгоо нургуулинуудта, багшанарай колледждо багшалһан юм. Россиин Федерациин арадай гэгээрэлэй отличник. Мүнхэ, Жаргал гэжэ нэрэтэй хоёр хүбүүдын Бурядай хүдөө ажахын академиин экономическа, ветеринарна факультэдүүдые дүүргэнхэй. Зургаан найхан ашанартай. Иигэжэ Содном Жигмитдоржиевич Надежда Жамбаловна хоёр олон ашанараа үргэлсэжэ, дүрбэн тэгшэ, сэдхэл тэнюун, дүүрэн жаргалтай ажаһуунал даа.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ,
журналист,
Россиин соёлой
габыята хүдэлмэрилэгшэ.

Понедельник, 1

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ВРЕМЯ ОБЕДАТЫ', 'ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!', 'ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ', 'ДРУГИЕ НОВОСТИ', 'Я ПОДАЮ НА РАЗВОД', 'ЖЕНСКИЙ ДОКТОР', 'ПРОСПЕКТ БРАЗИЛИИ', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ', 'ВРЕМЯ', 'ЛИСТ ОЖИДАНИЯ', 'ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ', 'НОЧНЫЕ НОВОСТИ', 'ВИКИНГИ', 'ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ', 'МЕНЯ ЗОВУТ ХАН', 'РОССИЯ', 'УТРО РОССИИ', '1000 МЕЛОЧЕЙ', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ', 'ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ', 'ЛАСТОЧКИНО ГНЕЗДО'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ЛАСТОЧКИНО ГНЕЗДО', 'ПРЯМОЙ ЭФИР', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', 'ОТЕЛЬ ПРЕЗИДЕНТ', 'РАСКОЛ', 'КУЗЬКИНА МАТЬ. ИТОГИ.', 'ВЗОРВАТЬ МИРНО. АТОМНЫЙ РОМАНТИЗМ', 'ВЕСТИ + КУЛЬТУРА', 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ШУМИ ГОРОДОК', 'ЛЕСНОЙ ДУХ', 'КОФЕ. ПУТЕШЕСТВИЕ С ВОСТОКА НА ЗАПАД', 'РЕМ. ХОХЛОВ. ПОСЛЕДНЯЯ ВЫСОТА', 'СПЕКТАКЛЬ "ЗИМОРОДОК"', 'НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ', 'ВИОЛЕТТА', 'ЧАРОДЕЙКА', 'ПОРТО - РАЗДУМЬЯ О СТРОПТИВОМ ГОРОДЕ', 'ПОЛИГЛОТ. ИСПАНСКИЙ С НУЛЯ ЗА 16 ЧАСОВ', 'АЛЕКСАНДР МЕНАКЕР. РЫЦАРЬ СИНЕГО СТЕКЛА', 'КТО МЫ?', 'СРЕДНЕВЕКОВОЕ МЫШЛЕНИЕ', 'СЦЕНЫ ИЗ ЖИЗНИ. ТАМАРА СИНЯВСКАЯ', 'СОЛО ДЛЯ ОДИНОКИХ СОВ. ЭНТОНИ БЛАНТ', 'АРХЕТИП. НЕВРОЗ. ЛИБИДО', 'КИНЕСКОП С ПЕТРОМ ШЕПОТНИКОМ', 'Д/Ф "В МОСКВУ, В МОСКВУ.."', 'ПЕРСЕПОЛЬ. ЖИЗНЬ В ЦЕНТРЕ ИМПЕРИИ', 'АСАДЕМИА', 'С. РАХМАНИНОВ. СЮИТА ДЛЯ ДВУХ ФОРТЕПИАНО'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'АРИГ УС', 'КАШТАНКА', 'ШЕЛКОВАЯ КИСТОЧКА', 'ДАЧНЫЕ ИСТОРИИ', 'ЛЕНЬ', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ.', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ', 'БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ!', 'МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ', 'БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ', 'ПЕТЛЯ ВРЕМЕНИ', 'РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'МИРОВЫЕ НОВОСТИ', 'ПРИКЛЮЧЕНИЯ ИВАШКИ', 'УНИВЕР. НОВАЯ ОБЩАГА', 'САШАТАНЯ', 'ИНТЕРНЫ', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ.', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'ПОГОДА', 'СПОРТ-ЭКСПРЕСС', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'МЕСТЬ ПУШИСТЫХ', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ПОГОДА', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', 'НОРВЕЖСКИЙ ЛЕС', 'ТИВИКОМ', 'ДОМАШНИЙ ЗООПАРК', 'В ТЕМЕ', 'ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ', 'ЗУРХАЙ', 'АБИТУРИЕНТ', 'СПАЛЬНЫЙ РАЙОН', 'КАРТИНА НЕДЕЛИ', 'СТИЛИСТИКА', 'МУЖСКИЕ ИСТОРИИ: НЕРАВНЫЙ БРАК', 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОКАЗАТЕЛЬСТВО ВИНЫ: ЧЕРНАЯ ВДОВА', 'АДЪЮТАНТЫ ЛЮБВИ', 'ХРОНИКИ РИДДИКА', 'СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЗНАТОКИ', 'ВАШЕ ПРАВО', 'ГЕОФАКТОР', 'УТУМАТА', 'ЗАЧАРОВАННЫЕ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'ВЫСШАЯ МЕРА', '5 ИСТОРИЙ', 'ТАЙНЫ РАЗУМА', 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ', 'СТС «БАЙКАЛ»', 'МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ', 'ВЕЛИКИЙ ЧЕЛОВЕК-ПАУК', 'МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ', 'ЧАРОДЕЙКИ', 'ЭКСТРИМ-ШОПИНГ ШОУ КОРОЛЕВА ШОПИНГА', 'КАДРОВ', 'МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ', 'УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ', 'ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!', 'СОЛТ', 'ВОРОНИНЫ', 'КУХНЯ', 'БЕГУЩИЙ ЧЕЛОВЕК', 'ЛЮДИ-ХЭ', 'АЛЕКСАНДР РЕВВА', 'ТЕОРИЯ БОЛЬШОГО ВЗРЫВА', 'ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ', 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕГОДНЯ', 'ДО СУДА', 'СУД ПРИСЯЖНЫХ', 'УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ', 'ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', 'ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА', 'БРАТАНЫ', 'КОДЕКС ЧЕСТИ', 'МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ', 'СТЕРВЫ', 'ВОЙНА ПРОТИВ СВОИХ. ИГНАТБЕВ. КОРНИЛОВ. МАХРОВ', 'ДИКИЙ МИР', 'БРАЧНЫЙ КОНТРАКТ', 'МОСКВА. ТРИ ВОКЗАЛА', 'ДТВ', 'УДАЧНОЕ УТРО', 'ПОЛЕЗНОЕ УТРО', 'АНЕКДОТЫ-2', 'ОБМЕН БЫТОВОЙ ТЕХНИКИ', 'МЕДНЫЙ АНГЕЛ', 'ВЕСЕЛЫЕ ИСТОРИИ ИЗ ЖИЗНИ', 'ИХ РАЗЫСКИВАЕТ ПОЛИЦИЯ', 'ХОЗЯИН ИМПЕРИИ', 'ДОРΟЖНЫЕ ДРАМЫ', 'ВНЕ ЗАКОНА', 'С.У.П.', 'УЛЕТНОЕ ВИДЕО', 'ДОРΟЖНЫЕ ВОЙНЫ', 'ОДНОКЛАССНИКИ', 'ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ', 'СМЕШНО ДО БОЛИ', 'УДАЧНАЯ НОЧЬ', 'АНТИТЕРОР', 'САМОЕ ВЫЗЫВАЮЩЕЕ ВИДЕО'.

Вторник, 2

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'МОДНЫЙ ПРИГОВОР', 'ВРЕМЯ ОБЕДАТЫ!', 'ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!', 'ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ', 'ДРУГИЕ НОВОСТИ', 'Я ПОДАЮ НА РАЗВОД', 'ЖЕНСКИЙ ДОКТОР', 'ПРОСПЕКТ БРАЗИЛИИ', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ', 'ВРЕМЯ', 'ЛИСТ ОЖИДАНИЯ', 'ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ', 'НОЧНЫЕ НОВОСТИ', 'ВИКИНГИ', 'ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ', '12 РАУНДОВ', 'УБРАТЬ ПЕРИСКОП', 'РОССИЯ', 'УТРО РОССИИ', '1000 МЕЛОЧЕЙ', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ', 'ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ', 'ЛАСТОЧКИНО ГНЕЗДО'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ГОРОДНЫХ ДЕВИЦ', 'ЛАСТОЧКИНО ГНЕЗДО', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ПРЯМОЙ ЭФИР', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', 'ОТЕЛЬ ПРЕЗИДЕНТ', 'РАСКОЛ', 'ВЕСТИ + КУЛЬТУРА', 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'РОЖДЕННЫЕ В СССР. 28 ЛЕТ', 'ЗАПЕЧАТЛЕННОЕ ВРЕМЯ', 'СРЕДНЕВЕКОВОЕ МЫШЛЕНИЕ', 'ОТЦЫ И ДЕТИ', 'КРАСУЙСЯ, ГРАД ПЕТРОВ!', 'РОЖДЕСТВЕНСКОЕ ВРЕМЯ', 'АЛЕКСАНДР ВИШНЕВСКИЙ. ОСКОЛОК В СЕРДЦЕ', 'ПОЛИГЛОТ. ИСПАНСКИЙ С НУЛЯ ЗА 16 ЧАСОВ', 'ОСТРОВА', 'КТО МЫ?', 'СЦЕНЫ ИЗ ЖИЗНИ. ТАМАРА СИНЯВСКАЯ', 'СОЛО ДЛЯ ОДИНОКИХ СОВ. РАУЛЬ ВАЛЛЕНБЕРГ', 'АРХЕТИП. НЕВРОЗ. ЛИБИДО', 'ЯН СИБЕЛИУС. ОРКЕСТРОВЫЕ ПЬЕСЫ', 'АСАДЕМИА', 'ПОРТО - РАЗДУМЬЯ О СТРОПТИВОМ ГОРОДЕ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ПОГОДА', 'ГРОМОКОШКИ', 'СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ.', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'ПОГОДА', 'СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ', 'ДОМ-2. LIVE', 'БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ', 'МЕСТЬ ПУШИСТЫХ', 'УНИВЕР. НОВАЯ ОБЩАГА', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'МИРОВЫЕ НОВОСТИ', 'СПОРТ-ЭКСПРЕСС', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'САШАТАНЯ', 'ИНТЕРНЫ', 'ТОЧКА ЗРЕНИЯ', 'КОШКИ ПРОТИВ СОБАК', 'КОМЕДИ-КЛАБ. ЛУЧШЕЕ', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', 'АФЕРИСТЫ', 'ТИВИКОМ', 'ДОМАШНИЙ ЗООПАРК', 'В ТЕМЕ', 'ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ', 'ЗУРХАЙ', 'АБИТУРИЕНТ', 'НОВЫЕ НОВОСТИ ДНЯ', 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЗНАТОКИ', 'ДОМАШНИЙ ЗООПАРК', 'ДИКАЯ ПРИРОДА В НЕОЖИДАННЫХ МЕСТАХ', 'ЗАЧАРОВАННЫЕ', 'ЕВРОМАКС. ОКНО В ЕВРОПУ', 'ВЫСШАЯ МЕРА', 'ТАЙНЫ РАЗУМА', 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ', 'СТС «БАЙКАЛ»', 'МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ', 'ВЕЛИКИЙ ЧЕЛОВЕК-ПАУК', 'МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ', 'ЧАРОДЕЙКИ', 'ЭКСТРИМ-ШОПИНГ ШОУ КОРОЛЕВА ШОПИНГА', 'КАДРОВ', 'МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ', 'ВОРОНИНЫ', 'ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!', 'БЕГУЩИЙ ЧЕЛОВЕК', 'КУХНЯ', 'РОБОКОП', 'ЛЮДИ-ХЭ', 'АЛЕКСАНДР РЕВВА', 'ТЕОРИЯ БОЛЬШОГО ВЗРЫВА', 'ПОДПОЛЬНАЯ ИМПЕРИЯ', 'ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ', 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕГОДНЯ', 'ДО СУДА', 'СУД ПРИСЯЖНЫХ', 'УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ', 'ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', 'ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА', 'БРАТАНЫ', 'КОДЕКС ЧЕСТИ', 'МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ', 'СТЕРВЫ', 'ГЛАВНАЯ ДОРОГА', 'КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС', 'ДИКИЙ МИР', 'ХОЛИМ ОДНОГО ДЕРЕВА', 'МОСКВА. ТРИ ВОКЗАЛА', 'ДТВ', 'УДАЧНОЕ УТРО', 'ПОЛЕЗНОЕ УТРО', 'АНЕКДОТЫ-2', 'ОБМЕН БЫТОВОЙ ТЕХНИКИ', 'ХОЗЯИН ИМПЕРИИ', 'ВЕСЕЛЫЕ ИСТОРИИ ИЗ ЖИЗНИ', 'ИХ РАЗЫСКИВАЕТ ПОЛИЦИЯ', 'САМОВОЛКА', 'ДОРΟЖНЫЕ ВОЙНЫ', 'ДОРΟЖНЫЕ ДРАМЫ', 'ВНЕ ЗАКОНА', 'С.У.П.', 'УЛЕТНОЕ ВИДЕО', 'ОДНОКЛАССНИКИ', 'ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ', 'СМЕШНО ДО БОЛИ', 'УДАЧНАЯ НОЧЬ', 'ТАЧАНКА С ЮГА', 'АНТИТЕРОР', 'САМОЕ ВЫЗЫВАЮЩЕЕ ВИДЕО'.

Среда, 3

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'МОДНЫЙ ПРИГОВОР', 'ВРЕМЯ ОБЕДАТЫ!', 'ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!', 'ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ', 'ДРУГИЕ НОВОСТИ', 'Я ПОДАЮ НА РАЗВОД', 'ЖЕНСКИЙ ДОКТОР', 'ПРОСПЕКТ БРАЗИЛИИ', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ', 'ВРЕМЯ', 'ЛИСТ ОЖИДАНИЯ', 'ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ', 'НОЧНЫЕ НОВОСТИ', 'ВИКИНГИ', 'ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ', 'ФОРС-МАЖОРЫ', 'ТРОН', 'АНДРЕЙ СОКОЛОВ. ДОЛГАЯ ДОРОГА В ЗАГС', 'РОССИЯ', 'УТРО РОССИИ', '1000 МЕЛОЧЕЙ', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ', 'ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ', 'ЛАСТОЧКИНО ГНЕЗДО', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЖЕНСКИЙ ДОКТОР', 'ПРОСПЕКТ БРАЗИЛИИ', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ', 'ВРЕМЯ', 'ЛЮБОВЬ С ОРУЖИЕМ', 'ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ', 'НОЧНЫЕ НОВОСТИ', 'ВИКИНГИ', 'ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ', 'ФОРС-МАЖОРЫ', 'ТРОН', 'АНДРЕЙ СОКОЛОВ. ДОЛГАЯ ДОРОГА В ЗАГС', 'ТИВИКОМ', 'УТРО РОССИИ', '1000 МЕЛОЧЕЙ', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ', 'ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ', 'ЛАСТОЧКИНО ГНЕЗДО', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', '1000 МЕЛОЧЕЙ', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ', 'ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ', 'ЛАСТОЧКИНО ГНЕЗДО', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ОТЕЛЬ ПРЕЗИДЕНТ', 'РАСКОЛ', 'КРАСНАЯ МЕССАЛИНА. ДЕКРЕТ О СЕКСЕ', 'ВЕСТИ + КУЛЬТУРА', 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'РОЖДЕННЫЕ В СССР. 28 ЛЕТ', 'ЗАПЕЧАТЛЕННОЕ ВРЕМЯ', 'ОТЦЫ И ДЕТИ', 'КРАСУЙСЯ, ГРАД ПЕТРОВ!', 'МОЙ ДРУГ АНДРЕЙ БОЛТНЕВ', 'КТО МЫ?', 'СЦЕНЫ ИЗ ЖИЗНИ. ТАМАРА СИНЯВСКАЯ', 'СОЛО ДЛЯ ОДИНОКИХ СОВ. МАРИЯ БУДБЕРГ', 'АРХЕТИП. НЕВРОЗ. ЛИБИДО', 'Ф. ШОПЕН. БАЛЛАДА №1', 'АСАДЕМИА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЖЮЛИ, ШЕВАЛЬЕ ДЕ МОНПЕН', 'Г. БЕРЛИОЗ. ФАНТАСТИЧЕСКАЯ СИМФОНИЯ', 'ЕЛЕНА БЛАВАТСКАЯ', 'ПОЛИГЛОТ. ИСПАНСКИЙ С НУЛЯ ЗА 16 ЧАСОВ', 'МОЙ ДРУГ АНДРЕЙ БОЛТНЕВ', 'КТО МЫ?', 'СЦЕНЫ ИЗ ЖИЗНИ. ТАМАРА СИНЯВСКАЯ', 'СОЛО ДЛЯ ОДИНОКИХ СОВ. МАРИЯ БУДБЕРГ', 'АРХЕТИП. НЕВРОЗ. ЛИБИДО', 'Ф. ШОПЕН. БАЛЛАДА №1', 'АСАДЕМИА'.

Ёho заншал

БУУРАЛ АБГАЙН АЛТАН ЁУРГААЛНУУД

ГАЛ ГУЛАМТА САХИХА - НАНГИН ҮҮРГЭ

Эртэ урда сагнаа хойшо буряад зон гал гуламта гэшые юунһээшые ехэдэ тоолодог юм. Ямаршые арад зон галаа хүндэлдэг заншалтай. Урдын сагта манай эжы абанар галаа унтараахагүй гэжэ галаа согтойнь манажа байһан. Тэрэ үедэ зуруул, шиирэ байха бэшэ, үглөөгүүр эртэ тэрэ согоороо гал нэргээн дэгжээдэг байгаа. Галгүй хүн ажаһуужа шадахагүй ха юм даа. Галай хүсөөр хүн хоолойгоо тэжээдэг, бээ дулаасуулдаг. Тиимэһээ эртэ урда сагай зон тон гуримтайгаар гал сахижа ябаһан юм.

ГАЛ САХИХА ЁHO ГУРИМУУД

Хүн бүхэн гал гуламтадаа тон наринаар хандаха ёhotoй байгаа. Галда муухай юумэ оруулхагүй, муу түлээ түлихэгүй, уһа адхахагүй гэхэ мэтэ болоно.

Галда муу юумэ оруулбал, үхибүүдэй нюур аман, бэен түүхэйрдэг гэдэг юм. Галда хурса үзүүртэй түлээ түлихэгүй - галай заяша айха. Үшөө юунһээ гал айдаг бэ гэхэдэ, хурса эритэй хутагһаа, хутага гал тээшэ харуулаад табижа болохогүй. Галайнгаа амһарай хаалта хүлөөрөө үдхэлэн хаажа болохогүй.

Шонын бариһан гү, үхэнэн маллай мяха галдаа шарахагүй. Гал руугаа нёлбохогүй. Хүүгэдые галаар наадхуулхагүй. Гаһаһаа гал тулга дээрэ тоншохогүй. Галайнгаа үнэнэ хүнэй урдаһаа хаяхагүй. Галаа хараахагүй.

Урданай зон галдаа хүлөөшые шаража дулаасуулдаггүй байгаа. Саган эдеэгээ, сайгаа галдаа хододоо үргэхэ. Үдэшэниинь мяха шүлэ шанаа һаа, галдаа үргэхэ.

ШЭНЭ ГЭР БУЛЫН ГАЛ ГУЛАМТА НЭРГЭЭХЭ

Түрэ хуримаар ошоһон айлшад шэнэ айлайнгаа гал гуламтыень нэргээжэ, эхи табижа үгэдэг заншалтай. Тиигээд "түлиһэн галтнай ошотой байг, түрэнэн үритнай золтой байг" гэжэ үрээлхэ. Бэри басаган хадамайдаа ерэхэдэ, гал гуламтадань

ехэ наринаар хандаха ёhotoй. Гэрэй эзэн эхэнэр хододоо сайнгаа дээжые түрүүн галдаа үргөөд, һүүлдэнь айлшандаа аягалха, удаань гэрэй эзэндэ - үбгэндөө аягалха гээд буряад нютатуудта хэлэдэг.

ГАЛДАА ЭДЕЭНЭЙ ДЭЭЖЭ ҮРГЭХЭ - НАНГИН ЗАНШАЛ

"Үглөөнэй сайһаа амсаагүй һаа, хүнэй олзо ябашаха" гэлсэдэг. Мүн хээрэ, талада малаа адуулжа, ямаршые хүдэлмэри хэжэ ябаха гү, али аянда зорижо ябахадаа, заатагүй эдэе хоолой дээжые орон дэлхэйдээ, түлиһэн галдаа үргэдэг заншалтай юм. Энэнь хадаа мухар хүзэг бэшэ, харин түрэнэн нютатаа, түлиһэн галаа хүндэлһэн, тэрэндэ һүгэдэн, тэрэнтэй нягта холбоотой байһые гэршэлһэн удхатай. Иигэжэ гал гуламтаяа наринаар сахижа ябаа һаа, айнабтар гүнзэги удхатай хургаал гэжэ һанагдана. Гал гуламтаяа эхэ, эсэгэ шэнгээр сахижа, тахижа хэрэгтэ хургадагынь ехэл зүб хаш. Урданайнгаа ёho заншал мэдэхгүй дээрэнээ зарим зон үбшэлдэг, нютатаһаа холо ябахадаа, түрэл газартаа амин холбоогоо таһална. Тиигэжэ агаар, уһан, галаа тахинагүй, түрэл тоонтоёо удаан саг соо ошонгүй, угаа хүндэлнэгүй. Хүн гэгшэ хүйһөөрөө түрэл нютатааа холбоотой. Түрэнэн нютатайнь агаар, газар, уһан дэлхэйн ехэ элшэһээ хүртөөн жэгнэжэ, хүсэ шадал оруулдаг, мүн элүүр энхые, хэшэг буян айлдхадаг гээд, олон лэ эрдэмтэд бэшэдэг ааб даа.

ЭХЭ БУЛАГ ХАДАА ГАЛ ГУЛАМТА

Гэр бүлөөрөө тулгаа тойрон һуужа, элшэ гэрэлдэнь дулаасажа, хоол ундаа болгожо, эсэгэ, эхынгээ үгэ соносожо, сэдхэлэй тэжээл абадаг, амидарал тэдхэгшэ эхэ булаг хадаа гал гуламта болоно. Хүн бүхэндэ дэлхэйн түб - гал гуламта болоно. Тиимэһээ гал гуламтадаа шүтэхэ заншал эртэ холын сагнаа байһан. Эсэгынгээ гуламтада хүн боложо түрөөд, жэгүүр ургажа, зүг бүхэн тээшээ таража, өөрын гуламта түхээрэдэг. Энээн ту-

хай "сугларжа түрээд, таран жаргаха" гэнэн хүн түрэлтэнэй жама ёho гэлсэдэг. Хүбүүдэй баганы, одхониинь гэртээ үлэжэ, эсэгынгээ гал гуламта залгуулна бшуу.

Айл бүлэ болоходонь, түрэ дээрэ бэри хүниие хадамайнь гэртэ оруулжа, урид бэлдэһэн олбог дээрэ һуулгаад: "Абын галһаа таһалжа, шэнэ айлай гал аһаая" - гэхэ. Эсэгэ хүн ехэ баяртайгаар хэтэ сахиураа үгэхэ. Бэринь урид бэлдэһэн түлишэтэй тулга доро галаа аһаагаад, тогоо горшоогоо табижа, шэнэ айлай сай шанаха.

БӨӨ МҮРГЭЛТЭНЭЙ ГОЛ ЗҮЙЛ - ГАЛ ТАХИЛГА

Монгол угсаатан хэдэн мянган жэлэй саана хоёр шулуу сохижо, гал гаргаһан. Гал гаргаһандаа ехэ олзуурхажа, адууһанай тонтгоогор түлишэ хэбэ. Тэрэ галаа унтараахагүй гэжэ үдэр хүнигүй манажа, аргал, тонтгооло таһалдуулангүй нэмэжэ, ходо согтой байлгадаг хэн.

Хүнэй нүгшэхэдэ, хүдөөлүүлһэнэй һүүлээр, гал гуламтаяа ариудхажа, һү, хүнэй архи үргэдэг, адис санзайгаар утадаг, аршаанаар сүршэдэг. Монголшудай галдаа хэр зэргэ шүтэдэг байһан тухай Рубрук, Карпини, Марко Поло гэгшэд замай тэмдэглэлнүүд соого бэшэһэн байдаг: "Ашата дүрбэн эсэгэ эхын заяаша сахиусанда гээд, галдаа мүргэхэ байдал бүлэ болоһон үрхэтэй айл бүхэнэй заншал боложо тодорһон..."

Бүри урда сагта аяар дээдэ үеын зон галаа тахижадаа, бөө удаганаар бөөлүүлдэг байһан. Тиигэһээр буддын шажанай ламанар энэ үйлэ тахидаг болоһон байна.

Гал тахижа ябадал монгол арадуудай дунда газар бүри үргэнөөр дэлгэржэ, ямар нэгэн гай тодхор гү, али урагшагүйдэлгын болохолоор, али нэгэ харюусалгатай шухала ябадал, хэрэгэй урда тээ галаа тахиулдаг заншалтай.

Бөө, удаганай дуудалга:
99 тэнгэрийн бүтээһэн гал гуламта, Эсүгэй эзэнэй сахигһан гал гуламта, Хаан эсэгын сахигһан гал гуламта, Хатуу шулуун эхэтэй гал гуламта,

Хатуу түмэр эсэгэтэй гал гуламта. Ламанарай уншалга:
Бурхан тэнгэрийн бии болгоһон, Буян бүхэниие асарагша, Бүзар бүхэниие арилгагша, Бүгэдэ амитадые дулаасуулга

Гал гуламта!

Бүхы монголшуд буддын шажанда болон бөө мүргэлдэ шүтэдэгшые һаа, илгаагүй, нэгэл "Арши тэнгэридэ" гэжэ галай эзэндэ мүргэдэг хэн ха. Үшөө нэгэ галай судар соо галай эзэн "Мэрэгзэн" гэнэн нэрэтэй тэнгэри тухай бэшээтэй байдаг.

Саашаа уншалгаа уншахадаа: **Һүмбэр уулын тэды эдеэнһээ, Һүн далайн тэды ундаһаан, Һүртэ галай хаан, танда үргэе,** - гэжэ галай эзэнһээ юу гуйдаг бэ гэхэдэ:

Нуурта зогсохо олон адуутай болгыта, Ноён болохо хүбүүтэй болгыта, Захагүй олон хонитой болгыта, Зан хайтай басагатай болгыта, - гэжэ мэтээр хандадаг. Хүндэтэ багша Буда-Ханда Цырендоржиевагай бэшэһэн "Хүн болохо багаһаа ..." гэнэн номһоо үндэһэлэн бэлдэгдэбэ.

Цырегма САМПИЛОВА.

"ЁОХОРОЙ ҺҮНИ" ОЙРТОБО

Манай Буряад орондо заншалта болоһон ёho заншалта "Ёохорой һүни" Улаан-Үдэ хотын түб стадион дээрэ июлиин 13-14-эй үдэрнүүдтэ үнгэрхэнь.

Мүнөө жэл энэ заншалта болоһон олон зоной хабадалгатай фестиваль зургаадахиая үнгэргэгдэхэнь. Зун бүри энэ хэмжээ ябуулга Буряад ороной эгээл найхан, ялас гэмэ соёлой хэмжээнүүдэй нэгэн болонхой. Манай хэблэл уншагшандаа ёохорнуудай үгэнүүдтэй танилсуулна. Мүнөөдэр Ойхоной буряадуудай ёохортой танилсая.

Мүнөө сагта Ёохорой наадан аяншалагшадай анхарал татана гэхэдэ, алдуу болохогүй. Энэ фестивальда хабаадахаая үндэһэтэдэй тойрогуудһаа аман зохёолой соёлой бүлэгүүд ерэдэг заншалтай. Мүнөө жэл хабаадаха газарнууд үргэдхэгдэбэ. "Хамаг Монгол" гэнэн проект Улаанбаатарта байгша оной март нара соо эхи абаа. Эндэ Монгол, Дотор Монгол, Хальмэг, Тыва болон Буряад оронһоо нэгэ-нэгэ хүн хабаадаа. Энэ концерт август нара

соо үнгэрхэ гэжэ хараалагдаа һэн, харин "Ёохорой һүниин" фестивалтай нэгдүүлэгдэн үнгэрхэ түсэбтэй болоо гэжэ уншагшадтаа мэдүүлэе. Ойхоной буряадуудай ёохор наадан ехэ элбэгээр хүгжөө һэн. Мүнөө бүгэдэндэ мэдээжэ "Айдуусай" гэнэн ёохорой

дуун танай анхаралда. Сээжэлдэхыетнай уряалнабди.

АЙДУУСАЙ (Ойхоной ёохор)

Далай манай найхан даа, Далитай шубууд эрьестэй. Дайда манай найхан даа, Айлшад мандаа эрьестэй.

Дабталга:
Айдуусай ёроолоо, Айдуусай найбарлаа. Үнэгэн малгай нэхэлзээ, Үнэгэн ёрдоо нэхэлзээ. Үеын ахай нахалзаа, Ахай ёрдоо нахалзаа.
Дабталга:
Айдуусай ёроолоо,

Айдуусай найбарлаа. Шоно малгай нэхэлзээ, Шоно ёрдоо нэхэлзээ. Үеын дүүхэй найбалзаа, Дүүхэй ёрдоо найбалзаа.
Дабталга:
Айдуусай ёроолоо, Айдуусай найбарлаа.

НЭШҮҮ (Агын ёохор)

Урдаһаа гараһан үүлэниинь Урагшаа, хойшоо таһарна. Урдүүр һууһан залуушуул, Ерыт наашаа наадандаа.
Дабталга:
Нэшүү, нэшүү, нэшүү нэш. Нэшүү, нэшүү, нэшүү нэш. Хойноһоо гараһан

үүлэниинь Хойшоо, урагшаа таһарна. Хойгуур һууһан залуушуул, Ерыт наашаа наадандаа.
Дабталга:
Нэшүү, нэшүү, нэшүү нэш. Нэшүү, нэшүү, нэшүү нэш. Урдүүр һууһан бэрээдүүд, Ерыт наашаа наадандаа. Хойгуур һууһан хүбүүдүүд, Ерыт наашаа ёохортоо.
Дабталга:
Нэшүү, нэшүү, нэшүү нэш. Нэшүү, нэшүү, нэшүү нэш.

Цырегма САМПИЛОВА.

Хонгоодорой наадан - 2013

АЛАЙРТА УУЛЗАТАРАА, БАЯРТАЙ!

М.Гершевич түрүүшүүлье амаршална

Ахынхид арадайнгаа дуу наярүүлна

Барилдаанда Дамдин Санжиев (зүүн гарнаа) илажа гараа

Алайрайхидта туг дамжуулагдаба

Үнгэрхэн долоон хонгогто Захааминай аймагта үндэр дэли-сэтэйгээр хонгоодор угсаатанай найр наадан наяр-ба. Заншалта ёһоороо энэ хэмжээ ябуулгада Ахын, Түнхэнэй, Алайрай болон Захааминай аймагуудай түлөөлэгшэд хабаадаа.

Тус наадан хори гаран жэ-лэй саана анха түрүүшынхид болоо бэлэй. Харин мүнөө Захааминай аймагайхид 10-даху Хонгоодорой наадые угтан абаба гэшэ. 2000, 2002, 2004 онуудта Ахын, Түнхэнэй, Захааминай аймагуудта энэ нааданай үнгэргэгдэхэ үедэ сагаан хун шубуунай дүрсэтэй хүшөөнүүд табигдаа бэлэй гээд хануулая.

Энэ удаа хонгоодорнуудай уулзалгы манай аймагай Сурхарбааниие үнгэргэдэг Мойһото гэнэн ойн дунда байһан талмай дээрэ эмхидхэхэ гэжэ шийдээбди. Хараад үзэхэдэ, эндэ 3-4 мянган хүн суглардаг гэшэ. Мүн бусад манай нютагай ажаһуугшад найр наадые харангүй үлэшэнэ. Тиимэһээ хүндэтэ айлшадтаяа хөөрэлдэжэ, тэдэниие бүхы аймагаймнай хууринуудар концерт-наадаа дэлгэхыень уряабди. Иигэжэ хонгоодорой уулзалга тухай суурьян хүн бүхэнэй гэр бүлэдэ хүрөө гэжэ найданабди, - гэжэ Захааминай аймагай гулваа Виктор Аюшеев хэлэнэ.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Матвей Гершевич хүндэтэ айлшаар буугаа. "Мүнөө болотор хонгоодор угсаатан суглардаг гэжэ мэдээгүйб. Минии ханахада, танай уулзалга ёһо заншалаа нэргээлгын ажалда аргагүй ехэ нүлөө үзүүлнэ. Иигэжэ ёһо гуримаа мартангүй ябахадатнай баярламаар", - гээд Матвей Гершевич хэлэнэ байна.

Бүхэли үдэр соо Буряадай парламентын спикер дуу, хатарнуудые, барилдаа, мори урилдаа хаража хужарлаһанаа найрай түгэхсэлдэ мэдүүлээ.

Буряад Республикын соёлой министрэй орлогшо Сергей Добрынин мүн лэ уулзалгада хабаадаһан байна. "Ерэхэ хүн зоной тоололгын үедэ хонгоодорби гэжэ бэшүүлхэб", - гэжэ хэлээд, тэрэ сугларагшадые баясуулаа.

Танай найр наадан аргагүй гоё талмай дээрэ үнгэргэгдэнэ. Эндэ амилхадашье таатай, газар дээрэ хуубашье хамаагүй хайн. Швейцари, Францаар ябагдаа, Россиин дэбисхэрэй нютаг нугануудые харааб. Харин танай талмай бүхы ондоо талмайнуудһаа үлүү байна, - гэжэ Сергей Добрынинай хэлэхэдэ, сугларагшад альга ташалгаар угтан абаа.

Хонгоодорой наадан заншалта ёһоороо соёлой болон спортын талаар баян программатай байгаа. Арадай болон эстрадна дуунуудай, хоорнуудай, ёхор хатарай конкурснууд олоной анхарал ехэ татаа. Мүн шүлэгүүдые уранаар уншалгын мурьсөөн эмхидхэгдээ. Харин "Эрын гурбан наадан" найрые шэмэглэхээрээ шэмэглээ.

Болдын Батхууда шан барюулагдаа

Эстрадна дуунай мурьсөөндэ Түнхэнэй аймагай Марина Бадмаева, Захааминай дуушад Чингисма Жапова, Александр Ринчинов болон Суржана Уржапова түрүүшүүлэй тоодо оролсоо. Харин шангай хууринуудые Сэсэг Ринчинова (Аха), Ринчин Бальжуров (Захаамин), Зоригто Ринчинов (Аха) эзэлээ. Конкурсын илагша гэжэ Ирина Шагдурова (Захаамин) тодорлоо.

Арадай дуунууд өөрын ёһо гуримтай гэжэ булта мэдэнэбди. Тус мурьсөөндэ аяр 13 хүн хабаадаа. 30 наһа хүрэтэр дуушад дунда Түнхэнэй аймагай Баярма Гыргенова болон Захааминай аймагай Амгалан Намсараев гэгшэд түрүүлэн байна. 30 наһанһаа дээшэ бүлэгтэ Захааминай аймагай Дулма Шойдорова, Ахын аймагай Тамара Ангархаева болон Алайрай Ирина Балсунаева гэгшэд илагшад дунда Түнхэнэй аймагай Баярма Гыргенова болон Захааминай аймагай Амгалан Намсараев гэгшэд түрүүлэн байна.

Манай арад үндэнэн ёхор хатараяа мартажа байна. Нүүлэй үедэ эстрадна фонограмма табин хатаралдана. Харин эндэ өөрын хоолойгор дуулалдажа, хүтэрэлдэн байлдажа хатаралдахада, ямар гоё байна гэшэб, - гэжэ ёхор хатарай мурьсөөнэй жюриин түрүүлэгшэ Николай Тарбаев ханамжаараа хубалдана.

Улаан-Удын "Хараасгай" ансамбль, Түнхэнэй аймагай бүлэг, Захааминай аймагай хатаршад тус мурьсөөндэ шалгараа.

Хонгоодорой уулзалгын программада Мэлс Самбуевай нэрэмжэтэ уран уншагшад мурьсөөн гол хууринуудай нэгые эзэлээ. Эндэ Захааминһаа уг гарбалтай уран зохиолшод Мэлс Самбуевай, Аюша Доноевой, Василий Аюшеевэй, Николай Соктоевой бүтээлнүүдые хабаадагша бүхэн уранаар уншаһан байна.

Манай мурьсөөндэ ямаршье уран зохиолшо хабаадаха аргатай байгаа. Тэдэ уридша-

Ирина Шагдурова дуулана

лан өөрын бүтээлнүүдые маанадта эльгээгээ. Энэ мурьсөөн бидэ эмхидхэхэдэ, урдаа хэдэн зорилго табьяабди. Нэн түрүүн буряад уран зохиолшодойнгоо шүлэгүүдые, тэдэнэй нангин мурнуудые залуу хүрэгтэ хүргэхэ гэнэн гол зорилго табигдаа, - гэжэ "Уран Дүшэ" литературна бүлгэмэй гэшүүн Сэнгэ Ринчинов хэлэнэ.

Энэ мурьсөөндэ Монголой уран зохиолшо Болдын Батхуу гол шан 30 мянган түхэригтэ хүртөө. РСФСР-эй соёлой габьяата ажал ябуулагша, Захааминай аймагай Сангаһаа уг гарбалтай Пүнсэг Бабалаевай бүтээһэн сүүхэ хуур илагшада барюулагдаа.

Спортын талаар хонирхолтой мурьсөөн болоо гэшэ. Нур харбалгада Захааминай мэргэн Баяр Соктоев абсолютна чемпион нэрэ зэргэдэ хүртөө. Мүн бүхэ барилдаанда буряадай мэдээжэ барилдаашан Ринчин Санжиевай дүү хүбүүн Дамдин абарга бүхэ болоо. Тэрэ финальна уулзалгада Захааминай залуу хоригшо Солбон Раднаевай нургыень шоройдуулаа.

Удаадахи хонгоодорой уулзалга 2015 ондо Алайрай аймагта эмхидхэгдэхэ. Тэдэнэй хэлэнээр, бүхы арга шадлаа гаргажа, аха дүү хонгоодорнуудаа угтахабди гэжэ мэдүүлээ.

Борис БАЛДАНОВ.
Авторай фото-зурагууд.

"МҮНГЭН ТАХА" ЗАХААМИНДА ЯЛАРБА

Арадай театрнуудай болон драматическа бүлгэмүүдэй республиканска фестиваль үнгэрхэн долоон хоногто Захааминай аймагта боложо дүүрбэ. Гурбан хоног соо журиин гэшүүд 12 театрнуудай зүжгүүдые хаража, эрхимүүдые элирүүлэн байна.

Манай нүүдэл буряад угсаатанда мориной таха хадаа ехэ удхатай байгаа бшуу. Юуб гэхэдэ, хаанаашье зөөжэ ошоходоо, хаагууршые ябахаддаа, манай элинсэг хулинсагууд нэн түрүүн моринойнгоо таха шэнжэлжэ, хэр холо ябахаяа түсэблэдэг бэлэй. Мүн манайшые фестиваль нүүдэл заншалтай. Жэшээлбэл, урда жэлнүүдтэ манай хэмжээ ябуулга Хурамхаанда, Баргажанда, Хэжэнгэдэ үнгэргэгдээн байна. Харин мүнөө Захааминда фестивальной дэмэ үнгэргэгдэнгүй. Ушар гэхэдэ, эгээл эндэ Буряад орон соомнай арадай театрнууд нэн түрүүн байгуулагдажа эхилээ. Хэдэн арбаад жэлэй саана Захааминда Владимир Александрович Соболев гэхэн хүн түрүүшын арадай театр нээхэн түүхэтэй. Мүнөө болотор Захааминай театрайхид 80 гаран зүжгүүдые табижа, хүн зоноо баярлуулхан байна, гэжэ журиин түрүүлэгшэ, Россиин арадай артистка Нина Токуренова хөөрэнэ.

"Мүнгэн таха" фестивалда Захааминай аймагтай табан театрнууд, Ивалгын аймагтай Гэльбэрын болон "Хатарая" гэхэн театр-студи, Ахын аймагтай Орлигой, Түнхэнэй аймагтай Хэрэнэй, Хэжэнэй аймагтай Эдэрмэгэй, Баргажана аймагтай Баянголой ба Сэлэнгын аймагтай Юрөөгэй арадай театрнууд хабаадаа гээд хэлэхэ шухала.

Ямар гоё найр боложо байна гэшэб. Энэ тайзан дээрэ юрын лэ хүнүүдэй ажабайдалда дайрагдадаг ушарнууд олон зүжгүүд соо гол нуури эзэлнэ. Тэдэ ушарнууд манай хүдөө нотагуудай артистнуудта танил байна, тэрэниие тэдэ шадамар бэрхээр харуулжа шадана. Үшөө тиихэдэ тайзан дээрэ драматургийн олон янзын тала хараабди. Эндэ хүдөөгэй драма, трагеди, онтохо, мюзиклшые сугларагшадта дурадхагдаа, гэжэ Буряад Республикын соёлой министрэй орлогшо Сергей Добрынин хаалгын баяр ёһолой үедэ хэлээ.

Драматург, уран зохёолшо Николай Соктоевые Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад

драмын театрай директор Доржо Балданов үнэн зүрхэнһөө амаршалжа, бэлэг сэлэг барюулаа. Мүн тиихэдэ Буряад драмын театр, Бестужевай нэрэмжэтэ Ород драмын театр, "Ульгэр" театр өөр өөрын мүнгэн шан эрхим артистнуудта бэлдээн байна.

Тиигэжэ "Дебют" гэхэн номинацида Сурена Мункуева (Юрөөгэй арадай театр) шанда хүртөө. "Эхэнэрэй гол роль наадаһан артистка" гэбэл, Захааминай арадай театрай Людмила Цыренова болоно. Сэлэнгын аймагтай Юрөөгэй арадай театрай найруулагша, артист Цырен-Доржо Лубсандоржиев эрэ хүнэй роль эгээл эрхимээр наадаа гэжэ тодорбо. "Эрхим найруулга" гэхэн шанда Баргажана аймагтай Баянголой арадай театрай найруулагша Елена Бадмаева хүртөө. Ивалгын аймагтай Гэльбэрын театрай найруулагша, артист Владимир Саможапович Запханов, Дүтэлүүрэй арадай театрай артист Олег Егорович Зандеев гэгшэд театрта олон жэл соо үнэн сэхэ алба хэһэнэй түлөө гэхэн шанда хүртөө.

Фестивалиин үедэ актерска дуунай конкурс эмхидхэгдээ. Эндэ Александр Ринчинов (Санага), Баянголой Аюна Гармаева болон Жаргал Раднаев хоёрой дуэт, Туяна Бабинова болон Светлана Тогодоева хоёрой дуэт гэгшэд урмашуулгын шангуудта хүртөө. "Зримая песня" гэхэн номинацида Орлигой арадай театрайхид түрүүлэн байна. "Аканта" гэхэн бүлэг "Артистизм" гэхэн номинацида шалгараа. Түнхэнэй аймагтай Хэрэнэй театрай дуушан Вячеслав Цырендоржиев эгээл эрхим дуушан гэжэ элирүүлэгдээ.

Мянга гаран километр ута харгы харгы гэнгүй гаталһан, Д.Дылгыровэй "Амар заяагүй амаралта" гэхэн зүжэг харуулһан Орлигой арадай театр (найруулагша Т. Будаева), Т.Миннуллиной "Улгын дуун" гэжэ зүжэг табиһан Баянголой арадай театр (найруулагша Елена Бадмаева), "Новые приключения козы и семерых козлят" гэхэн онтохо харуулһан Захааминай аймагтай Михайловкын мэргэжэлтэ бэшэ театр (найруулагша Янжама Мудаева) гурбадахи шатын дипломуудаар шагнадаа.

Флорид Буляковай бэшээн "Һамгад хадамда гаран алдаба" гэхэн зүжэгые олохон театрнууд харуулһан байха. Харин Хэжэнгын аймагтай Эдэрмэгэй арадай театр

өөрын онсо маягтайгаар харуулжа, хоёрдохи шатын дипломдо хүртэһэн байна.

Залуу найруулагша Баясхалан Дансарунов Захааминай арадай театрта ерэжэ, шэнэ амисхал оруулаа гэхэдэ болохогүй. Тэрээнэй табиһан "Сибирь. Суббота. Баня" гэхэн зүжэг олоной дура булажа, нэгэдэхи шатын дипломоор урмашуулагдаа.

Эдэ үдэрнүүдтэ 60 наһанай жаргал эдлэжэ байһан уран зохёолшо, драматург, артист Николай Соктоев түрэл Ехэ-Сэхирэй театрта "Ами наһамни – моя жизнь" гэхэн зүжэг бэшээ. Тэрэниинь шадамар бэрхээр наадаһан театрай артистнуудта фестивалиин гол шан Гран-при хүртэбэ. Тус зүжэгтэ Баясхалан Балданов, Саяна Соктоева, Ошор-Жамса Унтанов, Петр Долсонов, Бато Доржиев, Чингис Соктоев, Дынсема Цыремпилова, Мүнхэ-Жаргал Цыремпилов, Сэсэгма Гармаева, мүн өөрөө Николай Соктоев гэгшэд наадаһан байна. Мүн шог ёгто "Пагмушканууд" гэхэн клубай эдиршүүл зүжэг соо оролсожо, өөрын онсо маягтай болгоо.

Энэ һайхан фестивалда ерэнхэн олон олон нотагуудай нүхэдөө байгуулагдаһаар 35 жэл боложо байһан Ехэ-Сэхирэй театр болон 60 наһанай дабаа дабаһан Николай Соктоев түрэл нотагтаа уриһан байна.

Фестивалиин эсэстэ Захааминай аймагтай толгойлогшо Виктор Аюшеев тус хэмжээ ябуулга эмхидхэгшэдтэ һонирхолтой дурадхал оруулаа. "Бидэ ехэ баярлажа, хүдөө нотагуудайнгаа артистнуудай аза талаантай, шадбаритай байһые гурбан үдэр соо шэртээбди. Харин эдэмнай хүйтэн, харуул бэшэ хүдөөгэйнгөө клубууд соо, арад зоноо баярлуулна гэшэ. Түрүү нуури эзэлһэн театрнуудай соёлой байшануудые заһабарилга хэхэ гэхэн шан табяа һаа, ехэл һайн байгаа. Театрнууднай үшөө һайнаар бэлэдхэл хэжэ, дуратайгаар сугларагшадта баярлуулха байгаа гэжэ һанагдана", - гээд Виктор Аюшеев дурадхаа. Харин өөрын талаһаа Ехэ Сэхир нотагай соёлой байшанда шэнэ евросонхо табижа үгэхэ байһанаа мэдүүлээ.

Удаадахи дугаарта хабаадагшадтай, журиин гэшүүдэй һанамжатай хүндэтэ уншагдаа танилсуулхабди.

Борис БАЛДАНОВ.
Авторай фото-зурагууд.
(Үргэлжэлэлын удаадахи дугаарта).

Журиин гэшүүд

Шагнал В.Запхановта Буряад драмын театрай директор Д.Балданов барюулна

Эрхим эхэнэрэй роль наадагша Людмила Цыренова

"Аканта" бүлэг сугларагшадые амаршалба

Николай Соктоев 60 жэлэйнгэ ой тайзан дээрэ угтаа

Ехэ-Сэхирэй театрай зүжэгэй хэнэг

ТҮҮХЫН ТЭМДЭГЛЭЛНҮҮД

БУРЯАД-МОНГОЛШУУДАЙ БОЛОН ХИТАДАЙ АРАДАЙ РЕСПУБЛИКЫН ҮБЭР-МОНГОЛОЙ ХҮЛЭН-БУЙР АЙМАГАЙ ШЭНЭХЭЭН НЮТАГАЙ ТҮҮХЭ

Энэ түүхэ бэшээн хүн гэхэдэ, Согтын Жамса болон. Ниигэмдээ, хүүгэдтээ, дүүнэртээ дарамта болонгүй, туха болонжо, үгтэлхэн наһанай үйлэ хүсэээ үргэжэ ябаһан наһатайшуул үсөөн бэшэ. Тэдэнэй нэгэниинь - эвенк үндэһэтэнэй Согтын Жамса Шэнэхээнэй бурядай түүхэ тухай ном бэшээд, хэблүүлхэ гэгэ. Халуун дээрэнэ энэ хүнтэй уулзажа, ажал тухайн тодорхойгоор хуража абаһан байна.

- Таниие 85 үндэр наһандаа ном бэшэжэ хэблүүлхээ байһан ушарартнай баярые хүргэнэб. Та хубисхалай ажалда эртэ орожо, олон жэлдэ зүдхөөт. Магад, мүнөөнэй залуушуул таниие гүнзэгыгөөр ойлгохогүй. Түүхэ намтар тухайгаа хөөрөжэ үгыт даа.

- Би 1926 ондо Шэнэхээн нютагта Оонын аршаанай наана, Оонын голой хүбөөдэ түрэнби. Адамни багадаа монгол бэшэг заалгаа һэн, тосхонойнгоо ород шажанай хургуулида хураа. Наашаа нүүжэ ерэхэнэ урид Шэтын багшын хургуулида гурбан жэлдэ хураа. Тэрэ үедэ залуушуулда монгол болон ород бэшэг заадаг байгаа. Адамни Шэнэхээнэй хургуулин байгуулалтын эхи табиһан юм.

Би 1934 ондо абынгаа хургуулида бэшэг нүдэлжэ (хуража), 1939 ондо тэрэнээ дүүргээд, Хайлаарта ород хэлэ үзэжэ байһанаа, 1940 оной хабар Хүхэ-Хотоодо японой бага хургуулида ороһонби. Нэгэ жэлээр япон хэлэ шудалаад, Дэмшэг-Донровой засагай ордонһоо Шилин голой баруун Сүнид хушуунда эрхилхэн бага наһанай сэрэгэй хургуулида гурбан жэлдэ хурааб. Тэндэ япон дээрэ тоо, хэлэ, хими, физикэ үзэжэ гараа һэм. Монголоор бага-сага заадаг байгааб. 1943 оной хургуулида Хүхэ-Хотоодо япон хэлэ үзэжэ бусаж, мүн Дэмшэг-Донровой засагай ордонһоо эрхилхэн сэрэгэй даргын хургуулида хураһанби.

1945 ондо японтод Хүхэ-Хотоодо Фудзо-игэй сэрэг эзэлэн, тус хургуули Гоминдаанай захиралда ороо һэн. Манай хургуулида Жэрэм, Хинган гээд зүүн, баруун ороной монгол хурагшад хурадаг һэн. Монголой сэрэг Ородой Улаан сэрэгтэй харилсаатай байһан. Энэ нюуса лаблан, нэгэ үдэрөөр Фудзо-игэй сэрэг бидэниие бүһлөөд абаһан. Тэрэ үедэ манай хургуули мүнөөнэй Үбэр-Монголой эмнэлгын ехэ хургуулин хүрээлэндэ байһан юм. Бидэ сүм буутай тэдэнтэй буудалдабабди. 100 гаран хурагшад яжа диилэхэб? Сан дүүрэн хушууша генералай дорохи Фу-гуаниинь ерээд: "Таанад буудалдаад, миин үхэхэт. Буугаа тушаагаад гарабал, амидарха зам байжа магад. Буугаа тушаагты!" - гэжэ газанаа хашархадань, бидэ буунуудаа тушаагаад, гаража ерээбди. Хаалганда 1945 оной намарһаа 1946 оной хабар болотор байгаабди. Эдихэ юумэн муу, дулаан хубсаһагүй, тахал, халдабарита үбшэн дэлгэржэ, олон хүн үхэнэ байна. Минии баһа үбшэндэ нэрбэгдэжэ, үхэжэ байхадамни, тэндэ манай нютагай Аюултагүй гэдэг сэрэгэй эмшэн намайе байрадаа абаашажа аргалаа һэн.

1946 оной хабар Фудзо-игэй сэрэг бидэндэ монголой хубсаһа үмдэхүүлээд сүлөөлбэ. Сүлөөтэй хурагшад гурбатабаараа гэр нютаг руугаа тэрьелдэг болобо. Дүрбэдүгээр нарада би, Аюултагүй, үшөө гурбан хүн хамта Хүхэ-Хотоодо ябагаар тэрьедэжэ, найман замай сэрэгые бэдэрбэбди. Тиигээд Джан-зяко шуулалта хаалгада хүрээбди. Тэрэ үедэ Улаан хүү түрүүлэгшэ Үбэр-Монгол ерээд, Ван-

гай хүмэдэ - мүнөөнэй Улаан хотодо зүүн, баруун Монголые ниилүүлхэ (дүрбэдүгээр нарын гурбанда) хурал хээд, Джан-зякодо байба. Эндэ Үбэр-Монголой өөртөө засаха холбоотой хуралай засагай ордоной байгуулһан сэрэг засагай дээдэ хургуулида бидэниие оруулба. Би тус хургуулида Улаан хүү түрүүлэгшын хэһэн Ехэ хуралай мэдүүлэлтые соносоо бэлэйб. Хоёр-гурбан нара соо эндэ хургаад, бидэниие Үбэр-Монголой өөртөө засаха холбоотой хуралһаа Шилин голдо сэрэгтэ эльгээбэ. Тэрэ үедэ Үбэр-Монголой өөртөө засаха холбоотой хуралай захиргаанда 14-дүгээр болон 11-дүгээр дивизинүүдые хүүлэй хүнүүд (Сагаан богдын сэрэг) гэдэг һэн. Шилин голой Сүнид баруун хушуунай баруун бэеын Түмэртэ шэлтэй гэдэг хоёр толгойн хажууда таряашадай гэрые эзэлээд хуужа байһан юм. Сэрэгэй даргын хургуулида байһан бидэ сүм сэрэгэй жолоодогшо нэрлэтэй ажаллажа байбабди. 11-дүгээр дивизиин дарга Үлзы-Ошор Монгол улуста хуралсажа ерээд, уулай Дэмшэг-Донровой сэрэгые өөршлөөд, хубисхалта сэрэг болгоһон байба. Удангүй нэгэ үдэр Үлзы-Ошор намайе дуудаад: "Шигуын Сүнид баруун хушуунда байжа үнгэрһэн хүнши. Мүнөө Сүнид баруун хушуунда ошожо, амарые хамгаалха ангида жолоодохо ажалые хабсаран хэ!" - гэгэ. Тиэхэдэнь би тишээ ошожо ажаллааб.

1947 оной зунай эхиндэ Бурядай Ринчин-Доржые дахажа, Шилин голдо ошоһон буряад зон ехээр һүйдэнэ юм. Тэндэһээ харижа ерэнэ Аюултагүй, Батын Доржо, Сажайжаб гурбан намайе эрьежэ ерэн, амарые хамгаалха ангида ороо. Бидэ дүрбэн энээндэ һүйдэнэ буряад зоноо нютагтаа бусааха тухай ярилдаад, Үлзы-Ошор даргада хэлэхэе ошообди. Үлзы-Ошор дарга тэрэ үедэ Үбэр-Монголой өөртөө засаха орон байгуулха ажалда оролсоод, яруу байһан тула, дивизиин улс түрын гэшүүн Гомбожабта ушар байдалаа хэлэжэ, сүлөө гуйгаа. Тэдэнэй зүбшөөрлөөр бидэ дүрбэн Сүнид баруун хушуунһаа мордожо, Шилин голой шуулганай түб Шэлийн хотодо ошоһон байнабди. Тухайн үедэ Шилин голой шуулганай даргын Солбон байһан. Нүүлдэ манай аймагташые ажаллажа үнгэрһэн. Манай нүхэд, сүм Ринчин-Доржын тэндэһээ тэрьелжэ гараһан хүнүүд, мүн бидэ Шилин хотодо байһан Күй-би, Ван-джо, Солбон зэргэ томо дарганартай наадгүй уулзан,

ушар ябадалаа, бодол ханалаа хэлээд, тэдэнэй заабаряар Зүүн Үзэмшэн хушуунда байһан буряад зоноо наашань нүүлгээбди. Тэдэ 1947 оной намарай хүүлшээр нютагтаа амар мэндэ харижа ерэнэ юм.

1948 ондо Шэнэхээн хомоной байгуулагдаха болоходо, абынгаа сэрэгтэй ошохо хэрэггүй, эндээ хомондо ажалла гэхэдэнь, би сэрэгтээ хэлээд, хомоной кадр болооб. Абида Шэнэхээн хомоной анханай дарга, Одон дид дарга арбаад кадртай байгаа. Би наһаар хамагэй бага байгаа. 1949 ондо Шэнэхээнэй хургуулида багшанарай дутахада, намайе орлогшо багша болгоо. Удангүй намайе Мэргэд хургуулин захиралаар томилжо, тэндэ гурбан жэл ажаллааб. Дарань дахин Шэнэхээн хургуулин захиралаар, Баян тохойн хургуулида захиралаар ажаллан, 1954 ондо хушуунай хурган хүмүүжэлэй халаагай дарга болоод, 1965 ондо Эвенк хушуунай улсай түрын зүблөөнэй дид түрүүлэгшэ болооб.

Удангүй соёлой ехэ хубисхал боложо, Японой, Ородой, Монголой гээд олон тагнуул болон сохюулжа, 1971 ондо хилэсээ сагаадхан ажалла нэргээбэ. Гэбэшые улс түрын зүблөөнэй үгы болоһон ушараар намайе хушуунай тала нютагай үргөөндэ хулган алаха ажалда тохируулба. Би удангүй үртөөгэй дарга болоод, дарань хушуунай мал ажалай халаанда ажаллааб. Дундань баһа хушуунай тала нютагай ажалай тобшоной дарга, һүүлдэнь мал ажалай тобшоной даргашые болоһонби. Улас түрын зүблөөниие нэргээхэдэнь, мал ажалые хамаардаг дид түрүүлэгшэ болоод, 1980 гаран ондо улс түрын зүблөөндэ бүри мүнэн шэлжээд, дид түрүүлэгшээр ажаллаад, тэндэһэнь наһанайнгаа амаралтада гараһанби.

- Та энэ номоо ямар зорилготойгоор, хэзээ бэшэжэ эхилээбта?

- Минии бэшэһэн гэжэ юу байхаб. Бусадыхие ехэбшлэн хуряангылада бэшээб. Үнгэрһэн зуунай 90-ээд ондо эхилэн бэшээд, улс түрынгөө зүблөөнэй түүхэ хурабалжа материал таһагта үгөөб. Гэбэшые хэблүүлжэ шадангүй, арба гаран жэл соо дараад, энэ зунһаа дахин оролдожо, мүнөө ном болгохо гэжэ байнаб.

Нютагаймнай залуушуул дээдэ үеын зоной ябажа ерэнэ зам мур, түүхые мэдэг гэжэ бэшэһэн байнаб. Дахяад хэлэбэл, Шэнэхээнэй бурядай 90 жэлэй түүхые хүнүүд

янза бүрээр бэшэжэ байна. Зариманиинь буряадые хальмаг шэнгээр эхэ уластаа бусажа ерэнэ гэдэг. Баһа зариман Ородой (арбан нарын) хубисхалһаа орон урбажа ерэнэ гэдэг. Гэбэшые, би энэниие дэмы ехээр зүбшөөрдэггүйб. Ринчин-Доржые зариман үнэлхэ ханаатай, энэниие би баһа зүбшөөрдэггүйб. Тиимэһээ үнэн зүбшөөр бэшэхые зорихон хүм. Минии бэшэһэн юумэн бүрин зүб гэнэн үгэ бэшэ. Эрдэмтэд үзөөд, улам зүб, улам бүрин болгоно бээ гэжэ бодоно.

- Та үрэ ашанартаа, монгол хүүгэд дүүнэртээ юу захижа хэлэхэбта?

- Энэшые ехэ минии бодолгото болоогүй асуудал байна. Өөрэйнгөө ябажа ерэнэ олон мурөө элсүүлэн бодобол, тон будлянтай нугарал бүдэрэлдэ ушарһан гэшые һаа, үнгэрһэн олон мурөө эрьежэ хараха тон шухала байна. Мүнөө үеын залуушуул мүнөөнэй ниигэмые, мүнөөдэрэй хүгжэлые таниха хэрэгтэйгээ барахагүй, дээдэсэйнгээ ябажа ерэнэ ула мур түүхые ойлгон мэдэхэ хэрэгтэй, соёл хургуулин замые мурдэхэ ёһотой, хуралсаха зэргэтэй. Угынь бидэ мал ажалар амидаржа байһан уладууд, харин мүнөөнэй залуушуул хото хурунда байражан амидаржа, олон янзын юумэндэ хуража, ондоо янзаар амидаржа байбашые, өөрынгөө удамай мал ажалла мартажа, орхижо болохогүй гэжэ хэлэхэ байнаб.

1-дэхи бүлэг БУРЯАД-МОНГОЛШУУД ТУХАЙ ТҮҮХЫН ТЭМДЭГЛЭЛНҮҮДНЭЭ ТОБШОЛОН БЭШЭНЭН ҮГҮҮЛЭЛ

Буряад яһатан болбол монгол изагуурай юм. Тэдэнэй дээрэ үеын зон Байгал нуурай ара үбэр, баруун, зүүн талаар амидаржа байһан түүхэтэй. Эдэ эртэ саһаа ан гүрөөһэ агнажа, булгашан, хэрмэшэн гэжэ нэршэжэ, ой соо, ойн захар ажагууһан зонһоо уг гарбалтай юм. Тухайлбал, эртэнэй үедэ Байгал нуурай оршон, Зүлхэ мурэн ба Хөлгө мурэнэй һаба газар, Сэлэнгэ мурэнэй адагаар байрлажа байһан Хори (Хори түмэд) аймаг, мүн Баргажан, Түнхэндэ ажаидаржа байһан Барга аймаг, болон зэргэ монгол угсаатанай аймагуудын тэдэнэй дээдэ үеын аймагууд бэлэй.

Буряад-монголшуудай 13-дугаар зуунай үмэнэ (1100-1200 онуудай үедэ) түрү гүрэнэй тодорхой харьяалалгүй байһан ушарһаа хойто зүгэй олон угсаата аймагуудтай хамта, али нэгэнэй хүсэнэй ехэ болобол, тэрэнэй харьяада багтажа, өөһэдэн аймаг обогороо багтажа, ан гүрөөл, заһананай болон мал ажал эргэе эрхилжэ байһан. Булганд, эхирэдһээ гарбалтай баруун зүгэй буряадудын Байгал нуурһаа зүүлжээ байрлажа байһанаа, һүүлэй үедэ нүүдэлэй мал ажалые эрхилжэ боложо, зүүлжээ болон урагшаа Сэлэнгэ, Үдэ, Энгидэйдэ хүрэхэ, улам зүүлжээ Онон, Ага, Боржо, Үргэнэ гол мурэнүүдэй һаба газараар нүүдэл хэжэ, амидаржа хуугаа бэлэй.

Доржо СУЛЬТИМОВ болон Жаргал БАДАГАРОВ хуушан монголһоо оршуулба.

Оршуулагшад авторай бэшэһэн һанал бодолнуудые хубилгангүй, байһан соонь оршуулхаяа оролддо.

(Үргэлжэлэлын удаадахи дугаарнуудта гараха).

ДТВ

03.40 Д/Ф "МАЗВОЛЕЙ АХМЕДА ХОДЖИ ЯССАВИ. ПАЛОМНИЧЕСТВО В ТУРКЕСТАН"

АРИГ УС

07.00, 23.00, 00.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+). ПОГОДА
07.30 М/С "ГРОМОКОШКИ" (6+). ПОГОДА
08.00 Т/С "СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ"
08.30, 19.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+)

"НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ" (16+). ПОГОДА
19.15 М/Ф "ЛЕНЬ"
21.00 Х/Ф "КОШКИ ПРОТИВ СОБАК": "МЕСТЬ"
23.30 "ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ" (16+)

ТИВИКОМ

06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 "В ТЕМЕ" (16+)
07.25, 16.30 "ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ" (16+). ЗУРХАЙ

18.00 Т/С "ЗАЧАРОВАННЫЕ" (12+)
18.50 "УУЛЗАЛГА" (6+). ЗУРХАЙ
19.10 "ВЕСТНИК НХ" (12+)
20.05 Т/С "ВЫСШАЯ МЕРА"
21.00 "ПЯТЬ ИСТОРИЙ" (16+). ЗУРХАЙ

СТС «БАЙКАЛ»

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С "ВЕЛИКИЙ ЧЕЛОВЕК-ПАУК"
07.00 М/С "МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ" (6+)

21.30 Х/Ф "РОБОКОП-2"
00.30 "ЛЮДИ-ХЭ" (16+). ВЕДУЩИЙ - АЛЕКСАНДР РЕВВА
01.00 Т/С "ТЕОРИЯ БОЛЬШОГО ВЗРЫВА"
01.50 Х/Ф "ПОДПОЛЬНАЯ ИМПЕРИЯ"

НТВ

07.00 "НТВ УТРОМ"
09.35, 11.20 Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"
11.55 "ДО СУДА" (16+)

06.00, 07.00, 05.30 М/Ф "УДАЧНОЕ УТРО" (0+)
06.30 "ПОЛЕЗНОЕ УТРО" (0+)
08.00, 19.00, 23.30 "АНЕКДОТЫ-2" (16+)
09.00, 12.00 "ОБМЕН БЫТОВОЙ ТЕХНИКИ" (0+)

Четверг, 4

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.20 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
10.35, 14.50 "ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ"
10.45 "ЖИТЬ ЗДОРОВО!" (12+)

ГОРОДНЫХ ДЕВИЦ"
17.00 Т/С "ЛАСТОЧКИНО ГНЕЗДО"
18.10 "ВЕСТИ-БУРЯТИЯ"
18.30 Т/С "ЛАСТОЧКИНО ГНЕЗДО"
19.30 "ПРЯМОЙ ЭФИР" (12+)

КУЛЬТУРА

07.30 "ЕВРОНЬЮС"
11.00 "НАБЛЮДАТЕЛЬ"
12.15, 01.40 Х/Ф "ПРОДАЕТСЯ МЕДВЕЖЬЯ ШКУРА"
13.20 Д/Ф "НЕСЫГРАННЫЕ РОЛИ"
14.00 Д/С "ЗАПЕЧАТЛЕННОЕ ВРЕМЯ"

07.00, 23.00, 00.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+). ПОГОДА
07.30 М/С "ГРОМОКОШКИ" (6+). ПОГОДА
08.00 Т/С "СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ"
08.30, 14.00, 19.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+)

АРИГ УС

09.00 "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". "НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ" (16+). ПОГОДА
09.20 "СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ" (6+)
10.00 "ДОМ-2. LIVE" (16+)

10.05 Т/С "НЕПРИРУЧЕННЫЕ"
11.05 Т/С "АГЕНТСТВО-2"
11.30 Д/Ф "5 ИСТОРИЙ"
12.05 Т/С "АДЪЮТАНТЫ ЛЮБВИ"
13.05 Х/Ф "НА ДЕРИБАСОВСКОЙ ХОРОШАЯ ПОГОДА ИЛИ НА БРАЙТОН БИЧ ОПЯТЬ ИДУТ ДОЖДИ"

СТС «БАЙКАЛ»

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С "ВЕЛИКИЙ ЧЕЛОВЕК-ПАУК"
07.00 М/С "МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ" (6+)

09.35, 11.20 Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"
11.55 "ДО СУДА" (16+)
12.55 "СУД ПРИСЯЖНЫХ" (16+)

ДТВ

06.00, 07.00, 05.30 М/Ф "УДАЧНОЕ УТРО" (0+)
06.30 "ПОЛЕЗНОЕ УТРО" (0+)
08.00, 19.00, 23.30 "АНЕКДОТЫ-2" (16+)
09.00, 12.00 "ОБМЕН БЫТОВОЙ ТЕХНИКИ" (0+)

Пятница, 5

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.50 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
10.35, 14.50 "ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ"
10.45 "ЖИТЬ ЗДОРОВО!" (12+)

ГОРОДНЫХ ДЕВИЦ"
17.00 Т/С "ЛАСТОЧКИНО ГНЕЗДО"
18.10 "ВЕСТИ-БУРЯТИЯ"
18.30 Т/С "ЛАСТОЧКИНО ГНЕЗДО"
19.30 "ПРЯМОЙ ЭФИР" (12+)

КУЛЬТУРА

07.30 "ЕВРОНЬЮС"
11.00, 16.40, 20.30, 00.40 НОВОСТИ СТРАНЫ
11.20 Д/С "СОБЛАЗНЕННЫЕ СТРАНОЙ СОВЕТОВ"
12.00 "ВАЖНЫЕ ВЕЩИ"
12.15, 01.00 Х/Ф "АМЕРИКАНСКАЯ ДОЧЬ"

07.00, 23.00, 01.00 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+). ПОГОДА
07.35 М/С "ГРОМОКОШКИ" (6+). ПОГОДА
08.00 Т/С "СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ"
08.30, 19.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+)

13.05 Х/Ф "ПРИВЕТ, МАЛЫШ"
14.45 М/Ф
15.05 Х/Ф "СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЗНАТОКИ"
16.45 "ГЕОФАКТОР" (16+)

СТС «БАЙКАЛ»

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С "ВЕЛИКИЙ ЧЕЛОВЕК-ПАУК"
07.00 М/С "МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ" (6+)

11.55 "ДО СУДА" (16+)
12.55 "СУД ПРИСЯЖНЫХ" (16+)
14.25 Т/С "УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ" (16+)

ДТВ

06.00, 07.00, 05.30 М/Ф "УДАЧНОЕ УТРО" (0+)
06.30 "ПОЛЕЗНОЕ УТРО" (0+)
08.00, 19.00, 23.30 "АНЕКДОТЫ-2" (16+)
09.00, 12.00 "ОБМЕН БЫТОВОЙ ТЕХНИКИ" (0+)

«РОССИЯ»

06.00 "УТРО РОССИИ"
10.00 "1000 МЕЛОЧЕЙ"
10.45 "О САМОМ ГЛАВНОМ"
11.30 "КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ" (12+)

АРИГ УС

06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 "В ТЕМЕ" (16+)
07.25 "ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ" (16+). ЗУРХАЙ

07.00 "НТВ УТРОМ"
09.35, 11.20 Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"

Суббота, 6

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, June 6, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ДЫМ ОТЕЧЕСТВА', 'НОВОСТИ', 'РАССЛЕДОВАНИЕ'.

«РОССИЯ»

Table with TV schedule for the 'Россия' channel on Saturday, June 6, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ТРОЕ В ЛОДКЕ, НЕ СЧИТАЯ СОБАКИ', 'СЕЛЬСКОЕ УТРО'.

Table with TV schedule for the 'Погоня' channel on Saturday, June 6, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ'.

КУЛЬТУРА

Table with TV schedule for the 'Культура' channel on Saturday, June 6, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ЕВРОНЬЮС', 'ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ'.

Table with TV schedule for the 'АРИГ УС' channel on Saturday, June 6, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'КИРИКУ И КОЛДУНЬЯ'.

ТИВИКОМ

Table with TV schedule for the 'Тивиком' channel on Saturday, June 6, 2013. Columns include time slots and program titles like 'НОВОСТИ ДНЯ', 'В ТЕМЕ'.

Table with TV schedule for the 'СТС «БАЙКАЛ»' channel on Saturday, June 6, 2013. Columns include time slots and program titles like 'УТУМАТА', 'ВЫСШАЯ МЕРА'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV schedule for the 'СТС Байкал' channel on Saturday, June 6, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ФАЛЬШИВАЯ НОТА', 'МЫ С ДЖЕКМОМ'.

НТВ

Table with TV schedule for the 'НТВ' channel on Saturday, June 6, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ', 'ЛОТЕРЕЯ'.

Table with TV schedule for the 'ИХ НРАВЫ' channel on Saturday, June 6, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ГОТОВИМ С АЛЕКСЕЕМ ЗИМИНЫМ'.

ДТВ

Table with TV schedule for the 'ДТВ' channel on Saturday, June 6, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ТАЧАНКА С ЮГА', 'ПОЛЕЗНОЕ УТРО'.

Воскресенье, 7

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for the first channel on Sunday, June 7, 2013. Columns include time slots and program titles like 'НОВОСТИ', 'ПУТЬ К ПРИЧАЛУ', 'СЛУЖУ ОТЧИЗНЕ!'.

«РОССИЯ»

Table with TV schedule for the 'Россия' channel on Sunday, June 7, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ИЩИТЕ ЖЕНЩИНУ', 'САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР'.

КУЛЬТУРА

Table with TV schedule for the 'Культура' channel on Sunday, June 7, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ЕВРОНЬЮС', 'ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ'.

Table with TV schedule for the 'Острова' channel on Sunday, June 7, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ОСТРОВА', 'РОССИЯ, ЛЮБОВЬ МОЯ!'.

АРИГ УС

Table with TV schedule for the 'Ариг ус' channel on Sunday, June 7, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ПОДМЕННАЯ КОРОЛЕВА', 'УЛАН-УДЭ'.

Table with TV schedule for the 'Ариг ус' channel on Sunday, June 7, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ПОРЯДОК ДЕЙСТВИЙ', 'ДУРНОЕ ВИНО'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV schedule for the 'СТС Байкал' channel on Sunday, June 7, 2013. Columns include time slots and program titles like 'АСТРОБОЙ', 'ТАЙНЫ РАЗУМА'.

НТВ

Table with TV schedule for the 'НТВ' channel on Sunday, June 7, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ', 'РУССКОЕ ЛОТО ПЛЮС'.

Table with TV schedule for the 'Гру: Тайны военной разведки' channel on Sunday, June 7, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ТАЙНЫ ВОЕННОЙ РАЗВЕДКИ'.

ДТВ

Table with TV schedule for the 'ДТВ' channel on Sunday, June 7, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ДИКИЙ МИР', 'ХОЛМ ОДНОГО ДЕРЕВА'.

Table with TV schedule for the 'Веселые истории из жизни' channel on Sunday, June 7, 2013. Columns include time slots and program titles like 'ВЕСЕЛЫЕ ИСТОРИИ ИЗ ЖИЗНИ'.

Advertisement for 'Евроремонт. Штукатурка, шпаклевка, обои, укладка кафеля...' with contact information: Тел.: 40-49-37, 8-902-535-49-37.

Advertisement for 'Продаю ж/б кольца. Доставка. Монтаж. Копаем выгребные ямы...' with contact information: Тел.: 65-99-90, 64-62-93.

Advertisement for 'МОНГОЛОЙ ТЕЛЕВИДЕНИ ОРОН ДАЯАР' with details about the company and its services.

Advertisement for 'Захаминай аймагай Енгорбойн дунда хургуулин буряад хэлэ бэшэгэй ба литературын багша...' with details about a literary event.

Section titled 'ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ' with information about age restrictions for children's programs.

Амаршалганууд

ЕРЭ НАНАЙ ЕХЭ ЗАЯАН

Түрэл Буряад Республикын сасуутан, араталын ба ажалай ветеран, табан үри хүүгэдэй эхэ, олон тоото аша гүшанарай эжы БАДМАЕВА Дугма Батуевна эдэ үдэрнүүдтэ 90 наһатай болобо.

Дугма Батуевна 1923 оной морин һарада Хурамхаанай аймагай Кучигер гэжэ нутагта Батуев Бадма Хондонович Аюшеева Жигзема Бальжировна хоёрой гэр бүлэдэ түрэнэ намтартай. Эхин хургуули дүүргээд, ажалай хүнгэн бэшэ харгыда гараа. Наалишанаар, малшанаар, хонишнооршые ажаллаа. Дайнай хүшэр хүндэ үедэ

сэрэгтэ ошоһон эрэшүүлэй түлөө хүни үдэр мэдэнгүй, унтаха нойргүй газар хахалаа, таряа хадаа.

Ямаршые ажал хээ наа, Дугма Батуевна хододоо түрүү зэргэдэ ябаа. Энэ эрхим ажалынгаа түлөө хүндэлэлэй грамотануудаар, олон медальнуудаар, ВДНХ-гай пүтөөкөөр шагнагданхай.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай ветеран Очиров Даба Мижитовичтэй гал гуламтаяа нэгэдхээжэ, гурбан хүбүүдые, хоёр басагадые гарыень ганзагада, хүлыень дүрөөдэ хүргөө. Мүнөө үринэрын булта эрдэм шудаланхай, айл болонхой, аша зээнэрээрэ угаа баяжуулжа, эхэ эсэ-

гынгээ нэрэ гамнажа, булаг шэнги эхээ энхэржэ, ан-бун ажаһууна.

Хүндэтэ Дугма Батуевна, 90 наһанай үндэр дабаанда гараашые наа, хододоо зохидоор энеэбхилэн, бултанда һайн һайханиие хүсэн, бэлэг сэлэгээ барижа, бурхандаа мүргэжэ, маани мэгзэмээ уншажа, улаан нараяа угтажа, үгын зөөлөнииэ эдлэжэ, үнэр баян үри хүүгэдэй, аша зээнэрэй, гуша дүшэнэрэй дулахан дүхэриг соо 90 наһанай ехэ заяа эдлэжэ ажаһуухатнай болтогой!

Түрэлхидэй зүгһөө амаршалагша Г.Э., Е.С.ДОГДАНОВТАН.

УРМА ЗОРИГТОЙ ЯБЫТ, ЭЖЫМНАЙ

Бадмаева Галина Дондоковна 1938 оной июниин 25-да Бадмаев Дондок Санхирович Бадмацыренова Гунзен Гончиковнагай гэр бүлэдэ Хэжэнгын аймагай Соёлой-Ошон гэжэ нутагта түрэнэ юм.

Хэжэнгын дунда хургуули дүүргээд, Дармаев Анатолий Пунсыкович нүхэртээ 7 үхибүүтэй болоо. Ород хэлэнэй факультет дүүргэжэ, Хэжэнгын дунда хургуулин багшаар 47 жэлэй туршада хүдэлөө. Мүнөө 14 аша зээнэртэй, 9 гушанартай.

Булад хүбүүниинь мэндэ ябаа наа, бүдүүн хүгшэн баабай болонхой, Чингис, Цэрэн-Сондоб хүбүүдэйнгээ 4 ашанарые хаража, баясажа ябаха байгаа.

Энхэ хүбүүниинь ВСГТИ дүүргэнэ, Саяна, Саша үхибүүдэйнгээ үхибүүдые үргэлсэхэл байгаал даа.

Булган басаганиинь эхэнэрэй врач, мүнөө УЗИ-иин мэргэжэл шудалаад, Улаан-Үдэдэ хүдэлнэ. Аюна басаганиинь баһал БГУ-гай түрецкэ факультет дүүргэжэ, Турцида ажаһууна, хүдэлнэ, басагатай болонхой. Эрдэм хүбүүниинь Эрхүүгэй мединститут дүүргэжэ байна. Оюна басаган Булад нүхэртээ Зэдын аймагай Петропавловка тосхондо ажаһууна. Доржо, Да-

рима үхибүүдээ, зээ Дондог хүбүүгээ хаража, дээдэ хургуулитайнууд болгонхой. Батор хүбүүниинь баһал БГУ дүүргэнэ юм. Бато, Дондок хүбүүдээ харалсан һууха аад, баһал үгыл даа. Туяна басаганиинь мүнөө Хэжэнгынгээ дунда хургуулида хүдэлжэ, Жаргал, Валя үхибүүдээ баһал дээдэ хургуулитай болгонхой. Одхон

Баяр хүбүүниинь дээдэ хургуулитай, гэр бүлэтэй. Зориг, Арьяа хүбүүдтэй, түүхын эрдэмэй кандидат болонхой. Иимэл даа манай абгай, Галина Дондоковна, бүхы наһаараа нэгэл түрэл хургуулидаа хүдэлжэ гараад, үри хүүгэдээ харгы замдань лаб оруулһан, нилээн уйдхар гашуудалшые үзэнэ хүн лэ даа. Мүнөө 75 наһанайн ойн

баяраар амаршалнабди! Үшөө олон жэлдэ маанадаараа суг ябажа, баярлуулжа һуухыень үреэнэбди.

Түби дэлхэйгээ һара нарандал, Түрэл оронойнгоо

түшэг түүхэдэл

Ута наһатай, удаан жаргалтай, Урма зоригтой ябыш, эжымнай.

Үри хүүгэдынь, аша зээнэрын, дүү басаганиинь үхибүүдээрээ.

ЗҮРХЭНДЭМНАЙ ЗУЛА БАДАРААНАН ДЭЛГЭР СЭДЬХЭЛТЭЙ БАГША

Дальбинова Алла Доржиевна 2013 оной июниин 22-то гэнтын үбшэндэ нэрбэгдэжэ, энэ дэлхэйтэй хахасаба.

Алла Доржиевна 1951 оной янгинама хүйтэн январин 17-до Түнхэнэй аймагай Жэмһэг нутагта гурбан эгшэнэрые дахажа түрэнэ юм. Эжынэ жаахан нялха басагандаа ами наһа бэлэглээд лэ, наһа бараһаниинь голхоролтой. Тиигэжэ багахан Аллые абганарын, Дальбиновтан гарын ганзагада, хүлын дүрөөдэ хүргэнэ байна.

Найматайдань балшархан Аллые Буряадай нэгэдэхи интернат – хургуулида үгэнэ юм. Тэндээ эрхим бэрхээр эрдэмдэ һуража, олон тоото нүхэдэйнгөө дунда онсохон байһаниинь дамжаггүй. 3-дахы класнаа үндэр ехэ тайзан, ендэрнүүд дээгүүр харжа эхилһэниинь саашадаа багшын ажалда хүдэлхэдэнь, үрэ дүн ехэтэй байгаа бэлэй.

6-дахы класста һуража байхадаа, Буряад ороной эрхим шабинарай тоодо «Артек» лагерьта ошохо золтой байгаа. хургуулидаашые, институтташые һуража байхадаа, нийтын ажалда эдэбхи ехэтэйгээр, шударгыгаар хабаададаг, дружинын соведэй түрүүлэгшэ, комсомолой секретарь ябаһан юм.

Интернат-хургуули дүүргээд, Буряадай гүрэнэй багшанарай институтдай түүхын факультет эрхимээр түгэсхэжэ, түрэл Түнхэнэйнгөө Монгой дунда хургуулида түүхын багшаар томилогдоо. Урагшаа наһатай, эрдэм түгэс залуу багшада шабинарын дурлажа, суг хүдэлдэг аха нүхэдын бэлиг ехэтэ багша болохыень адаглан, нэгэжэн жэл хүдэлөөд байхадань, хүмүүжүүлхы талаар директорэй орлогшо болгоо нэн. Энэ ажалда харюусалга ехэтэй, зохоохы бэлигтэй байһанаа залуу багша гэршэлээ бэлэй.

Эндэл наһанайнгаа нүхэр Башинов Юрые золгожо, угаа дамжуулха Игорь гэжэ хүбүүтэй болоһон юм. Энэ хүбүүниинь эжынгээ мүрөөр түүхын багша болоод, мүнөө Аршаанай хургуулин директорээр хүдэлнэ.

Алла Доржиевна удаан Аршаанай дунда хургуули эльгээгдэжэ, 23 жэлдэ һуралсалай талаар директорэй орлогшоор хүдэлөө, хажуугаарнь шабинартаа түүхэ заагаа.

Түнхэнэй аймагта 1993 ондо Аршаанай лицей-интернат нээгдээ. Энэмнай һуралсалай шэнэ шэглэлтэй хургуули хэн тула абьяас бэлигтэй ажалшад хэрэгтэй болоо бшуу. Эгээл тиимэһээ эрдэм мэдээ түгэс, багшын ажалай жолоо шангаһанаар гартаа зангидаһан дүй дүршэл ехэтэй хүтэлбэрилгэшэ Дальбинова Алла Доржиевна уригдаа нэн. 1996 онһоо арбаад жэл соо завучаар, түүхын багшар хүдэлөө. Түнхэнэй аймаг

соо эгээ залуугаар РСФСР-эй габьяата багша болоһон юм. Мүн лэ арадай гэгээрэлэй отличник, Буряадай габьяата багша. Наһанайнгаа амаралтада гараашые наа, үхибүүдтэ дуратай багша Аршаанай хургуулида номой сангые даагшаар хүдэлһөөр байтараа, гэнтын үбшэндэ нэрбэгдэжэ, наһа бараба.

Бүхы наһаяа хүүгэдые хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ зорюулһан багшамнай аргагүй эршэтэй, ялас гэмэ һайхан ажабайдал эдлээ гэхэдэ, алдуу болохогүй. Хэһэн хэрэг бүхэндөө арюун удха оруулжа, зондол туһатай, үрэ дүн ехэтэй юмэ бүтээхые эрмэлзэдэг, бидэниешые тэрээндэ һурадаг нэн. Өөрөө саб гэн бээ абаад ябаха, эли тодоор дуугарха, түргэн шуранаар, хүхюүтэйгээр хүдэлхэ. Нэгэтэше эсэһэн сусаһаниинь, гунигта дарагдаһаниинь харагдахагүй.

Зүрхэндэмнай зула бада-

раһан дэлгэр сэдхэлтэй багшымнай гэрэлтэ дурасхал манай наһанда үлэхэ.

Аршаанай лицей-интернадай һурагдай ба багшанарай коллектив.

Буряад арадай уг изагуурай түүхэ

СЭЛЭНГЫН МОНГОЛ-БУРЯАДУУДАЙ ТҮҮХЭ

(Үргэлжлэл. Эхинийн урдах дугарта).

Дундада Уласын Энхэ Амгалан хаанай үедэ ван Чингунжаб өөлэд Амарсанаа ноёнтон элэн хамтаржа, манжын мэдэлхээ гараха ханалтай маша ехэ сэрэгые суглуулжа, тэмсэл эхилбэ. Олон жэл соо дайн байлдаа хэбэ. Чингунжабые манжанар арга мэхэ гарган барива. Амарсанаа зугадажа гараад, 1751 ондо Тобол мужын Тюмень хотодо хүрэжэ ерэбэ. Энээнэе мэдээд, манжанар ородуудта хандажа, Амарсанаа бусажа үгэгты гэжэ эрибэ. Тэдэнэр үгэбэгүй.

Тэрэ үедэ Тэнгэрийн Тэтхэсэн гэжэ хаан Манжа гүрэнэй хаан шэрээдэ нуужа байгаа. Энэ хаан түмэдэй Соном-Цэрэн тайшаатай уулзаад, Ород гүрэндэ аяншалан ошоожо, торгуудтай уулзажа, тэдэнэе үгэдөө оруулаад, эртэнэй эхэ нютаг болохо Монголд асаржа үзэ гэжэ дурадхаба. Соном-Цэрэн нүхэдтэйгөө торгуудта зорижо ерэнэн юм. Тэндэнээ хатан император хоёрдоху Екатеринада бараалхажа, Санкт-Петербург ерээд, хайрада хүртөөд, гэдэргэе торгуудта бусахан байдаг. Энэ хадаа 1760 гаран гү, али 70 шахам ондо бэлэй. Соном-Цэрэнэй торгуудта ерэхэдэ, тэрэ сагта Даша-Дондог гэжэ тэнэг хаан байгаа. Соном-Цэрэн торгуудые бусажа гэжэ ехэ ябуулга хэһэн, үгэдөө оруулһан юм. 1771 оной намарай үүл багаар гү, али үбэлэй эхээр торгуудууд ябахар түхээрж эхилбэ.

Харин энэ түхээрлэгтэ намар, үбэл маша дулаан байһан, тиимэнээ Ижил мурэн мүльһэтэжэ, һайса хүрөөгүй. Астрахань хотын ород ноёд торгуудай үймөөтэй, түхээрлэгтэй болоһые ажуглажа, эзэн императорта дуулһан гэшэ. Энээн тухай мэдээд, мурэнэй зүүн талада һуугша торгуудууд булгаараа бодон ябаба. Мурэнэй нүгөө талада һуугшад уһанда баригдажа, ябажа шадабагүй. Тэндэ үлэнэн торгуудууд, хойд, хушууд, дүрбээд-дүрбэн хальмаг аймагууд тэрэ сагһаа Россиин албатанар болобо. Россиин император Петр I үедэ ород сэрэгтэ алба хэһэн арба мянган хальмаг сэрэгшэдһээ амиды бусагшад үри хүбүүд Дон голой хасаг сэрэгтэ хамадуулагдан бэлэй.

Бодожо ошоһон торгуудые замдань казах-киргизүүд, бэшэшые нуурижаһан зон добтолжо, дээрмэдэжэ туляһан, эмэ, үри хүүгэдые, эд зөөриенэ буляһан байха юм. Олохониинь гээгдэжэ, бутаран халаһан, үхэнэн, үсөөхэниинь Илиин хара торгуудта, Булган голой торгуудта 1772 ондо хүрэжэ, тэдэнэй ниилэнэн байдаг. Нилээн хожомдожо, хойноһоон гараһан ород сэрэг торгуудые хүсэжэ шадангүй, һөөргөө бусахан байна.

Торгуудые һөөргөө бусагты, баһа Соном-Цэрэни бусагты гэжэ ородуудай хандахада, манжанар арсаһан юм. Амарсанагай Ородто тэрвэлжэ ошоходо, таанад тэрэниие үгөөгүйт, бидэнэр торгуудые бусаахагүйбди гэжэ тэдэнэр харюусаба. «Торгуудай асуудалһаа» боложо, хоёр ороной хоорондо аралжаа наймаан зогсожо, арба гаран жэл соо худалдаан болоогүй. Эбтэй байдалаа нэргээхын тула Сибириин генерал-губернатор (Лисицын) Хүрэнэй амбань Санжай-Доржо вантай хөөрөлдөө хэбэ. 1790-ээд ондо хоёр гүрэнэй хоорондо худалдаа наймаан дахин эхилбэ.

Ижил мурэндэ үлэнэн торгуудай хаан түрэ болуулагдаба. Тэдэнэй шадалтай баян түлөөлэгшэдтэ князь, тайшаа, зайсан ноён гэжэ нэрэ зэргэнүүдые Ородой засагаархид олгодог болобо. Ламын шажан хуушан хэбээрэе үлөө, хоригдоогүй. Харин Түбэд, Монгол ороноудта хальмагуудай ябалга хоригдобо.

Бошогто хаанай буһалгаанаар, Сайн хаанай самаргаанаар ехэ үймөөн бо-

ложо, ябажа шадаха хүнүүд өөрын бэе, эмэ, хүүгэдэе абажа, үбгэн, үбшэн болоһоноо, нялха нарай үхибүүдээ орхижо, шадал соогоо үмдэхэ хубсаһаа, эд зөөриенэ абажа, Байгалай дэргэдэхи нютаг руу зугадаһан байна. Тэдэнэр Байгалай энэ бэеын Сэлэнгын буряадудтай, Нэршүүгэй хамнигад, солонгуудтай хамтаржа, арбан табан эсэгэ болон һуудаг болобо. Эдэнэр хадаа урда хойно хэсэг бусагаараа орожо ерэнэн бодото монгол изагууртан бэлэй. Тэдэнэй дунда шарайд, атаган, абаганат, хуугта зончин, батүүд, хатагин, харидуул, захуул, үзөөн, хорчин, сонгоол, хурлаад, сагаан, хара тайшаанар, абгад, абгашуул, арбатад, уряанхай-одонхой, онгод, хирид-хэригүүд, урлууд гэжэ зүйл бүри яһатан, Бухараһаа угтай шарга, зээрдэ азарга яһатан бии байгаа. Баһа манжа түрэлтэй солон, солонгууд бии һэн, эдэнэрые Ородой түнгүүсүүд гэжэ нэрлэдэг. Тэдэнэй зариманиинь өөрын аймагтай бэлэй, зариманиинь якут, соед, самоед болон бэшэшые үнгэ бүриин обог яһатантай ниилэнэн бэлэй. Зөөжэ ерэгшэд отог бүлэгөөрөө, нютаг нютагаараа нэгэ доро ерээгүй, һубарижа байжа ерэнэн түүхэтэй. Тиимэ тула тэдэнэй ерэнэн жэл оһие лабан хэлэхэн бэрхэтэй. Багсаахада, 1620 гаран онһоо 1760 шахуу он хүрэтэр ерэнэн мэтэ. Хоёр гүрэнэй хилэ тогтоһон саһаа бүри хойношые нэгэ зариманиинь ерэнэн байха. Тэдэнэй нютагжан һууһан газар гэхэдэ, иимэ. Байгалһаа урдаһан Ангара мурэнэй хоёр тала, Байгалай зүүн-хойто хубшһөө эхи абадаг Ленэ мурэн, Байгалда урдаһаа, зүүн гүгһөө шудхадаг Сэлэнгэ, Баргажан, Дээдэ Ангара, Зүүн ехэ далайда шудхадаг Амар мурэнэй эхин, Онон, Энгидэй (Ингода), баһа зүйл бүрээр нэрлэгдэдэг гол горхонүүд, одоо хүрэтэр суурхагдаһан нютагууд болоно. Тэдэнэр хадаа Хоридойн, Эхиридэй, Булагадай үринэртэй холисолдон, хамтаран һууна.

Сибирь болобол анхандаа киргиз, татаар зоной һуудаг газар бэлэй. Чингисэй дайлажа абаһан, Монголд мэдэлтэй газар болоно. Сибирьтэ Тобол шадар татаар, монгол хаадай нуужа байтар ород хасаг Ермак Тимофеевич нютагтаа гэм хээд зугадажа, өөртөө адли 600 гаран хүнүүдые суглуулаад, Ураал уула дабажа, Сибирь руу орожо ерэнэн түүхэтэй. Татаар хаанни арга мэхэ гарган алажа, эмэ, үри, эд зөөриенэ олзлон абаба. Тэрэ шадар Тобол гэжэ нэрэ тэй хото барихые һанаашалбашые, хүсэ шадалгүйдэбэ. Сибирь ороние үндэр баатар, сагаан хаан Иван Васильевичта 1580 ондо ургэбэ. Ермак Тимофеевичы, тэрэнэй нүхэдые хаанта засаг үнэтэ бэлэг сэлэгээр шагнаба. Халхабша

һуури түхээржэ байтарнь, татаар хаанай түрэл гаралнууд Ермагай отрядта сэрэгээр добтолжо, Ермагые бариха алаба. Тобольскдо Ермагые хүдөөлүүлһэн юм гэлсэдэг. Тэндэ мүнөө хүшөө бии. Иигэжэ ородууд Сибириин газарые эзэлжэ эхилһэн байна. 1620 онһоо бүришые эдэбхитэйгээр тэдэнэр зүүн зүг шэглэн дабшаба.

Ородой түрүүшын элшэнэр Бэжжэндэ 1653 ондо Сэлэнгэ, Сүхэ мурэнүүдэй тохой, бэлшээрээр дамжан ошоһон түүхэтэй. Энэ үедэ Селенгинскдэ үсөөхэн ородууд байгаа, Дээдэ-Үдэдэ, Итанцада острогууд баригдажа байгаа. Посольско монастыриин һууринда далай гаталха байра байһан янзатай. Ородууд эндэ нютаглажа һууһан буряад-монголнуудтай, хамнигадтай ушаржа танилсаба. Тэдэнэр нютагай зоной ёһо заншал, түүхэ домог һайн мэдэхгүй байгаа. Тиимэ ушарһаа ородууд буруугаар ойлгоод, эндэхид арад зоние хуули ёһо мэдэхгүй, абари зангаар дошхон, алаха дээрмэдэшые эрхэ болгоһон һууригүй хүнүүд гэжэ тоолоһон байдаг. Ородууд тэдэниие мэдэлдээ оруулһын тула элдэб аргануудые хэрэглэһэн байдаг. Жэшэнь, тэдэнэй ажабайдалда хэрэгтэй эд бараа, мүнгэ зээлээр гү, али бусалтагүйгөөр үгөөд, үгэдөө оруулдаг байгаа. Хожомоо нилээн саг үнгэрһэн хойно ородууд нютагай зонтой эбтэй боложо, үгээ ойлголсодог боложо, яһала дүтэ болоһон юм. Далайн хойтохи буряадууд Ородой сагаан хаанда жэл бүри алба түлэдэг болобо: табан түхэриг мүнгэ, ангай табан арһа. Энэ албаяа Хүлүнгын острогто абаашажа тусаадаг һэн. Али аймагай зон али ондоо алба түлэдэг болоһониинь мэдэгдэнгүй. Хүлүнгын острог одоо ямар нэрэтэйб, Тооро деревни байжа болоо.

Нэршүүгэй хамниган Солодой (Солон) манжа түлигүүд яһанай жанжан ноён байһан, сэрэгтээ Нэршүү ерээд, ородуудтай танилсаад, тэндээ үлэнэн гэдэг. Удаань Москва хото зорижо ошоод, эзэн хаан Алексей Михайловичһаа хэрээһэ зүүжэ, Гантимуров алдартай болобо. Гэдэргэе бусажа, Энгидэйдэ шудхадаг Үрүлгэ голдо нютаг заһажа, арбан табан эсэгийн хамниган зоние захирдаг болоһон юм. Энэ хадаа 1650 гаран оноор болоһон гэлсэдэг.

Сэлэнгын сонгоолнууд бүлэг бүлэгөөрөө удаа дараалан ерэнэн юм. Тэдэнэй ноёниие Үхин гэжэ нэрлэдэг бэлэй. Үхинэй дүгын, түрэл гаралай хүнүүд олоороо наашаа тэрэниие дажа ерээд, тэрэнэдэ иигэжэ хэлэбэд: «Маанадһаа урда ерэнэн хүнүүд ородуудтай танилсан, Ород гүрэнэй албата болоһон байна. Тэдэндэл адляар бидэниие Ородой албата болохоор зууршалыт». Үхин тэдэниие найдуулба. Харин һая ерэгшэдые

тэрэ шадарай ойдо байрлуулаад байба. Үхин өөрөө Сэлэнгын, Итанцын ноёдто ошожо, сэрэг үгэжэ, намда туһалыт гэжэ хандаба. Юуб гэхэдэ, һая ерэгшэд намайе хюдаха, юумыемни буляжа абаха, алажашые болохо. Ород ноёд сэрэг эльгээбэ. Сэрэгшэд һая ерэгшэдтэй тэмсэжэ оробо. Үймөөнэй үедэ нэгэ залуу эхэнэр Үхинэй мориной хударгаһаа шүүрээд, намайе абарыш гэбэ. Үхин тэрэниие моринодо һуулгаад, үймөөнһөө гаргажа абарба. Хожом Үхин тэрэ эхэнэрээр һамга хэбэ. Тэрэнэй найман үхибүүдые түрэбэ. Эндэнээ эхилжэ, Үхинэй найман уг үндэнэн дэлгэрбэ. Үхинэй тэрэ гэрэнһээ эшэ абаһан үринэр олошорһон гэлсэдэг.

Ородой засаг түрын зүгһөө Үхин шан хайрада хүртэнэн, үхэр буугаар, мүнгэ алтаар шагнадаһан байна. Шэбээ халта бариха, эзэлжэ, нютагжажа һууха газар Үхиндэ тодорхойлогдожо үгтэнэн юм. Тиигээд тэрэниие Байгалай энэ бэеын буряадай ахамад тайшаа тушаалтай болгожо, сагаан хаанай сааза бэшгэ барюулба. Үхин үндэр тушаалта ноён болобо. Харин холын хараа бодолгүй ябадал гаргажа, түрэл гаралаа хюдаһан, хороһон юм гэжэ һанатайшууд хэлсэдэг.

Сэлэнгын табангуудай гурбан орогдо 1680 гаран ондо Монголой Еши Гүнзэ гэжэ ноёнд хашуулаад, һөөргөө Сэлэнгын буряадтаа бусаһан, тиигээд Ородой албата болоһон гэдэг. Ямар шалтагаанһаа юм, бү мэдэе, 1690 ондо тэдэнэр Монгол руу зөөбэ, харин 20-ёод шахуу жэл тэндэ байгаад, ядуу хоһон байдалһаа боложо, гэдэргэе бусаба, 1720-ёод ондо Ород гүрэнэй албата болон нуурижаба. Тэдэнэй аха захань Балаан-Дархан зайсан, Даян-монгол, эдир Бодонгон байгаа. Баһа Заяата-хушууша гэжэ ноён байгаа.

Росси ба Дундада Улас (Хитад) хоёрой хоорондо хилэ табижа тухай хэлсээ хэжэ гэжэ 1720 ондо ород элшэ Лев Измаилов зуун сэрэгтэй Бэжжэн хүрэжэ ерэбэ. Тэрэ һанаашалһань бүтэмжгүй байшаба. 1724 ондо император Петр I зарлигаар түгэс хүсэтэ элшэн сайд граф Савва Рагузинский Селенгинск хотодо ерэбэ. Бэжжэндэ морилжо, Энхэ Амгалан хаантай, яамануудай сайдтай ушаржа, хоёр ороной хоорондо хилэ табишые зүбшһэн байна. Тэндэ хоёр жэл шахам болоо. Тэрэ үедэнь Энхэ Амгалан нүгшэжэ, тэрэнэй хүбүүн Найралта Түб хаан шэрээдэ һууба. Тэрэ үедэ Пётр I һаһа бараба. Тэрэнэй хатан Екатерина I хаан шэрээе эзэлбэ.

1727 ондо Хяагтаһаа зургаан модоной Буря гэжэ газарта граф Савва Рагузинский, ван Сэцэн хаан хоёр ушаржа, хилэ табижа тухай хөөрөлдөө хэжэ, хилын хэлсээ (договор) 1728 ондо баталба. Хөөрөлдөө хэжэдэнь, хэлсээ баталхадань, граф Рагузинскатай хамта буряад-монголшуудай, хамнигадай тэрэ сагай ноёд сайд өөрын туһалагшадтай хабаадаба. Тэдэнэр газар заабарилжа, улаа нэхэжэ, эдихэ хоолоор хангажа ябаа. Энэ ажалынгаа түлөө ноёд сайд хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэнэн, шүүлэнгэ, зайсан, тайшаа гэхэ мэтэ зэргэтэй болоһон юм. Зариманиинь хасаг зэргэдэ оруулагдан, сагаан тамгатай засагай газарай үнэмшэлгэдэ хүртэбэ. Буряадуудта бурханай шажанда мургөөд ябаха эрхэ сүлөө олгодобо. Буряадуудта, хамнигадта хуушанайнгаа ёһо заншалые, хуули ёһые алдангүй, өөрын ноёд сайдай ударидалга доро һууха эрхэ сүлөө олгодобо. Хори, Сэлэнгын буряадууд гүрэн түрын үнэн этигэлтэй албатан гэжэ тоологдодог болоһон байна.

Дамби-Жалсан ЛОМБО-ЦЭРЭНОВ.

(Үргэлжлэлын хожом гараха).

Үнэн болоһон ушар

ГАЗАР ДОРО ГАЛ ТҮЛИБЭ

Манай гэр байрамнай тосхонойнгоо баруун захда, ара таладаа үндэр бэшэ добуунтай "Будын хотогор" гэжэ нэршэһэн газарта һэн. Баабаймни – Буда үбгэн колхоздоо шарга тэргэ дархалдаг, ехэ уран гартай, намдаа зөөлэн аад, шүрмэһэлиг уляһанай модоор баабгай болон гэрэй амитадые һиилэжэ, нааданхайнуудые бэлэглэдэг һэн. Баабаймни ехэ зүгааша, шогууша хүн юм һэн.

Нэгэтэ үглөөгүүр хойто гүбээ дээрэнхэ баабайнгаа дархалжа үгэнэн дүрбэн мөөртэй, үргэн нуудалтай тэр-гэхэнээр гүбээ дээрэнхэ доошоо буухые гаража ябахадан, 6-7 зумбраагай нүхэнүүдһээ утаан бушхажа байбал даа. Гүбээн дээрээ тэргээ орхёод, гүйдэлөөрөө баабайдаа дархалдаг газарайн дала доро орожо, "Баабай,

хойто гүбэйн газарта хэдэн зумбраанай нүхэнүүдһээ юундэб даа утаан гаража байна?" – гэжэ ехээр һонирхожо нурабаб. Баабаймни энеэдэһэээ барижа ядан: "Мүнөөдэр ород үбгэн Алексей, энэ үдэр мартын 17-до, мүнөө үбэлдөө тэһе хүрэшэһэн газар дайдые гэдхээхэ гэжэ газар доро ехээр гал түлибэ гэшэ", – гэжэ намдаа ойлгуулба. Би 5 наһатай хүбүүн баабайнгаа үгэнүүдтэ үнэншэбэб. Ехээр гайхаашыегүйб. Баабаймни үглөөгүүр эртэ миниингээ унтаанда хэдэн зумбраанай нүхэнүүдые хайлажа эхилһэн саһанһаань сэбэрлэжэ, урда жэлдэ үхэрэйнгөө далын ханануудые шабаһан хуурай шабаһанда гал аһаажа, залхуурангүй, хэдэн зумбраанай нүхэнүүдтэ гүнзгыгөөр хэһэн байгаа. Хуурай шабаһан аһаал гүб даа. Априелин 7-до – "День благовецения" гэдэг, буряадууд энэ үдэрые

"нэхы даха харьмай даха" – "хүйтэн дулаан хоёрой барилдаха үдэр" гэжэ оньһон үгэ бии. Энэ үдэрһөө саашадаа хүйтэн байбал, "нэхы даха диилээ", хүйтэн үдэрнүүд хойшодоо болохонь гэлсэдэг. Энэ үдэрһөө дулаан үдэрнүүд эхилээ һаань, харьмай даха диилээ гэлсэдэг.

Априелин 7-ой үдэр баабайн нэхы харьмай хоёр даха дабхасалдаад, далын арада хэбтэбэд. Баабайдаа дала доронь гүйжэ ошоод, "хоёр даханууднай далын арада юундэ хэбтэнэб", – гэжэ нураһамни, "мүнөөдэр нэхы даха – хүйтэн, харьмайдаха – дулаан хоёр барилдажа, харьмай дахань дээрэнь хадаа дулаань диилэжэ, хойшодоо дулаан үдэрнүүд болохонь", – гэжэ хэлэһэн юм. Дулаан үдэрнүүд болоһон юм гү, мэдэнгүйб, багадаа хүн бээзэб. Баабаймни хоёр дахануудаа далын арада абаашажа дабхасу-

улжа хаяад, буряадуудай оньһон үгые ёһоорнь бээлүүлжэ, намайгаа, 5-тай ашаяа, гайхуулба гэшэ. Газар доро түлиһэн галда үнэншөөшье гэлэиб, хоёр дахануудай – хүйтэн дулаан хоёрой барилдаанда ехэшье үнэншөөгүй һэн хаб, али үнэншөө һэн гүб, тэрэ саһаа 75 жэл үнгэрөөл даа.

Ким БУДАЕВ.

БААБГАЙЕ СУХАРЮУЛҺАН МАЛШАН

Зунай зүлгы үдхэн үбһэ ногоогоор баян хүдөө хубшын холын бэлшээри нэмжынэ. Эндэ хамтын ажахын хашараг буруудые Дандар харууһалдаг. Хоёр хоногто үнжагайран адхарһан хура бороогой зогсохолоор, малшан ори гансаараа ута жалга өөдэ гэшхэлнэ. Шиигтэй бүрхэг хаһада байрадаа бусангүй, хээр-рынгээ бэлшээридэ хэдэн

хашарагууд үнжэшөө. Ой тайгын ооорто шоно, бартахиин олошорһон мүнөө сагта адуу малнууд наринаар харууһалагдадаг болоо.

Туранхай үргэншэг нюргандаа хоёр аматай буугаа Дандар үргэлэнхэй. Ойрын бөөглэһэн модо бурганһадай дундуур үдхэн үндэр ногоотой талмайханууд дээгүүр хашарагуудаа тэрэ бэдэржэ, хөрхоор хараашална. «Энэ

элдин ургасатай, хүйтэн уһа булагтай, үндэр бүдүүн мододой үдхэн бүтүү набша намаагай һүүдэр, нэрюундэ малнуудни бодотоор, хүсэ бээтэйгээр таргалхань даа, һа-һаа! һайн «привес» - үлүү зузаан мүнгэн!» гэлсэдэг ха юм даа...» – гэжэ бодомжолон, Дандар сээжэ зүрхээ баясуулан, урагшаа дабшажа энеэбхилнэ.

Тайгын оёорой гондирон ошоһон зүргэһэн дээрэ малшан гэнтэ горойн зогсоһобо. Бэень агшан зуура доһолон хүндэржэ, толгойнь орой өөдэ халуун шуһан орьёлон, хөөрэн дэбэржэ, хоёр шэхэниинь ханхинашаба. Ай, ёо-ёо-ёшни! Дандарай сэхэ урдаһаань зүргөөрнь томошог баабгай майгаглан гэшхэлжэ ябаба. Гушаад алхамай зайда дүтэлжэ ерэнэн арьяатан малшаниие обёоржо хараһаар, налпайн зогсоһоно. «Гүрбатай, үшөөл тэнэг, ууртай, тиимэһээ аюултай бартахил, яахамниб!» гэжэ амисхалаа номгоруулжа ядан Дандар бодомжолно. Олон жэлдэ ой тайгада ажамидарһан малшан айжа, хашхаржа тэрбэлхэгүйгөө дары ойлгоодхибо. Барта-

хи хурдан. Холо ошохогүйш. Тэрээнһээ зугадажа гүйһэн ямаршые амитаниие баабгай арга бэшэ мүрдэжэ ошодог аюултай.

Ами зүрхээ номгоруулан, арьяатанда айһанай тэмдэг харуулангүй, нюдэ нюурыень сэхэ, һалан һандангүй шэртэн зогсохоёо Дандар мэдэрбэ. Нюргандаа үргэлһэн буугаа гартаа абажа үрдихэгүйш. Солбон габшагай бартахи ангуушанда добтолходоо, бүхы бэээрээ тэрэниие мүргэжэ тарайлдаг. Тиин халуун галаар турьядаг хүнды түмэрыень арьяатан буляжа абаад, холо шэдэжэрхидэг табилантай.

Ойн нариихан субаса жэм дээрэ уулзашаһан малшан баабгай хоёр нилээд удаахан урда урдаһаань харалсаад зогсоһобод. Сагай буришые удааханаар ошолгые Дандар тиихэдэл гайхаа бэлэй. Шахардуу байдалые эгээ түрүүлэн ойн эзэн эбдэхэ хэдэлгэ гаргаба. Бартахи добтолходоо, мэдээ үгэнгүй, харатай муухайгаар дайсандаа дүтэлдэг. Мүнөөшье тэрэ үлэ мэдэг хүдэлсөөр малшан тээшэ хоёр-гурба алхалан зүдхөөд зогсоһобо. «А-һаа,

арьяатан намда дайшалан орохо хүсэлэнгүй. Шүдөө зугаад лэ, хүдэлэнгүй байха болоноб» гэжэ Дандар ойлгоодхино. Бартахи үшөө хоёр дахин малшаниие айлгажа тэрбелүүлжэ хэдэлгэ гаргаба. Горойн зогсоһон эрын толгой соо: «Хүн айжа амяа абардаггүй - аймхай хүн арба үхэдэг» гэнэн һургаал уураг тархи соонь эрьелдэжэ эхилшэнэ.

Бодолгодоо дарагдашаһан Дандарай хараһаар байтар, баабгай мүн лэ үлэ мэдэг хүдэлсөөр һууридаа эрьелдэбэ. Тиин хүнгэхэнөөр модонной гэшүүһэ намаа доогуур шурган ороод тонилшобо.

Үхэлтэ аюулай үнгэрһые арай шамай ойлгоһон Дандар гэдэргээ газарта хүндөөр һуушана. Хүлһэ үһандаа дарагдашаһан бэениинь уни удаан һалганшаба. Зунай шаңга халууншые һаань, малшанай бэе хүйтэрэн сорёходол гэнэ. Эзэлүүдгүй хабжаганалданан шүдэ үргэнүүдэйнгээ зогсогтор, уураг тархидаа солоохой оротор Дандар зөөлэн ногоон дэбисхэр дээрэ тарайшоод, удаахан хэбтээ бэлэй.

Шойдон БАКШЕЕВ.

КРОССВОРД

Хажуу тээшээ:

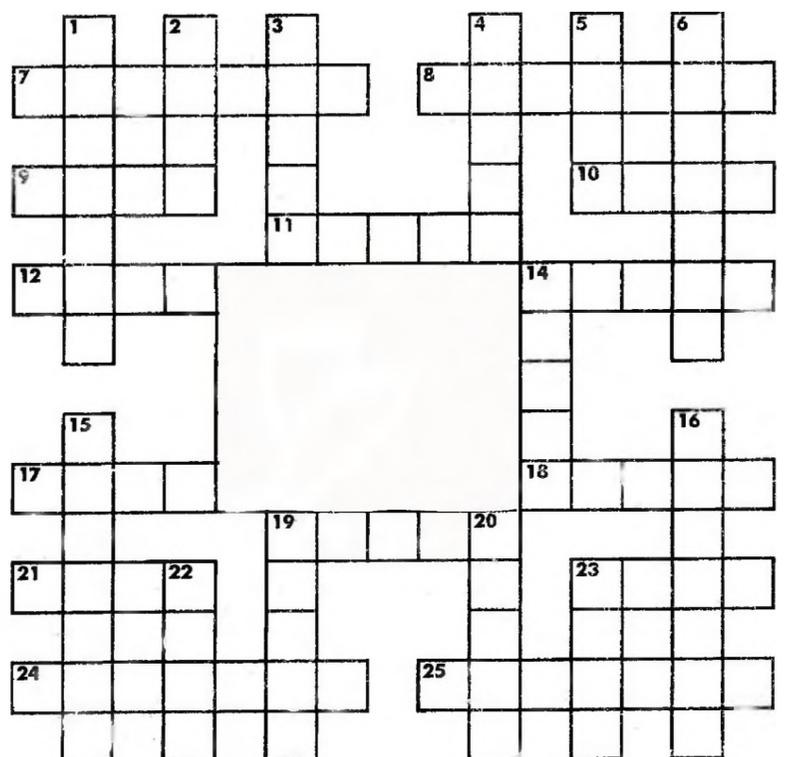
- 7) Республикын аймагай түб.
- 8) Хулпаа ноён, ... баабай хоёр (басни)
- 9) Тархийн хойто хажуу; гонзойн нуһанан хада уула
- 10) Дарханай зэмсэг
- 11) нэеы
- 12) Булан
- 14) һамганай гү, али үбгэнэй түрэлхид
- 17) Томо ан
- 18) һү эһээжэ хэһэн гашуун ундан
- 19) Хорёодойн хүхүүр
- 21) Намагай амитан
- 23) Шэмэтэй үбһэ ногоон
- 24) Хашалга, харшалалга, ядарал, зоболон
- 25) һаад, түбэг, һаалта, тойбог

Дээрэһээ доошоо:

- 1) Байгалда шудхан ородог мүрэн
- 2) Забайкалийн хизаарай ниислэл хото
- 3) Нэгэ эхэ, эсэрын үхибүүдэй дунда дээгүүр наһатай басаган
- 4) Ехэ ашаан
- 5) Малай зүһэ
- 6) Ангай занга
- 13) Эдээ шанаха бишыхан пеэшэн
- 14) Абдар, хайрсаг
- 15) Зунай дулаан сагта малтаяа зөөдөлөөр ерэжэ байрладаг газар
- 16) "Буряад..." Ч. Цыдендамбаевай роман
- 19) Юумые нара зүб эрьен тойролго
- 20) Тусхай зорюулгатай хүмэ
- 22) Заһуулһан тэмээн
- 23) Гүрэниие хүтэлэгшэ, зонхилогшо

Эрдэни ДАРИБАЗАРОВ зохёобо.

3. Эгэшэ	23. Хяар	11. Эшэры	4. Хамбы	12. Ургуу	10. Арха
4. Хамбы	24. Хашалган	12. Ургуу	5. Ухаа	14. Хадан	8. Тархаан
5. Ухаа	25. Гасалан	14. Хадан	6. Хабжаан	17. Түрэг	7. Хэжэжэ
6. Хабжаан		17. Түрэг	13. Ушаар	18. Айраг	9. Шэлэ
13. Ушаар		18. Айраг	22. Атан	19. Гүшад	1. Сэлэгтэ
22. Атан		19. Гүшад	23. Хаан	21. Баха	2. Шэтэ
23. Хаан		21. Баха			

Буряад Республикын 90 жэлэй ойдо

ТҮРЭЛ АРАДАЙМНАЙ ТҮҮХЭ, ЗАНШАЛ
НУРГУУЛИИН ХЭШЭЭЛНҮҮДТЭБагшын
булан

Нютаг оронойнгоо, түрэл арадайнгаа түүхэ, хэлэ бэшэг, соёл, Буряадайнгаа ёһо заншалнуудые тоодоггүй, хүндэлдэггүй хүнүүдые үржэлтэ газарһаа таһараад, үндэр хабсагайн оройдо гандажа байһан ганса модонтой жэшэмээр.

Манай Буряад орондо түрэлхи хэлээ, арад зонойнгоо уг заншалнуудые мэдэхэгүй, энэнһээ уламжалан, сэгнэдэггүй залуу үетэнэй һүүлэй жэлнүүдтэ олон боложол байһаниинь нюуса бэшэ...

Иимэ ушарта залуу үетэндэ яажа туһалхаб, мартагдажа байһан түрэл хэлээ, соёлоо, үни холын үбгэ эсэгийн сэсэн мэргэн һургаалнуудые яажа һэргээжэб гэжэ манай Буряадайн «Үнэн» газетэ, телевидени, Бүгэдэ буряадайн Үндэһэн соёлой эблэл яһалхан ажал ябуулна.

Намжил Гармаевич Балданогой нэрэмжэтэ Орондын дунда һургуулида һурагшад үбгэ эсэгийн эрхилжэ ябаһан хубсаһа хунар, шэмэг, зүүдхэл тухай, арадайн сэсэн һургаалнууд ба нааданууд тухай хэлсэхэһээ гадуур, арадайн аман зохёол - жороо үгэнүүдые, сэсэ буляалдаа, үлыгэр, домогуудые хүгшэн эжы абаһаан һонирхон суллуудга, өөһэдөөшье, районой болон республикын һайндэрнүүдтэ ба элдэб конференци-фестивальнуудта жэл бүри хабсадажа, түрүүшын һууринуудые эзэлжэ байдаг.

Буряад Республикын тогтоһоор 90 жэлэй ойдо зорюулагдаһан «Эрхим бэрхэ» гэнэн һонирхолтой конкурс - наадан манай һургуулида үнгэрбэ.

«Манай тоонто нютаг» гэнэн кружок энэ наада 5, 6, 7-дохи классуудай һурагшадай хоорондо эмхидхээ.

Энэ конкурс-мүрысөөн телевизионно «Аза талаан» гэнэн нааданай маягаар үхибүүдые Буряадайн ёһо заншалнуудтай, баян түүхэтэй, аба эжын алтан һургаалнуудтай бүри гүнзэгийгөөр танилсуулха, мэдүүлхэ, ойлгуулха зорилготойгоор үнгэргэгдөө.

Нааданай урда үхибүүдые хүтэлэгшэ иигэжэ уряалба:

**Аза талаанай нааданда
Бэлиг шадабарияа харуула,
Хурса ухаагаа гүйлгэжэ,
Түргэн харюугаа бэлдэе!**

Мүрысөөн табан шатаһаа бүридэбэ.
1 шата. «Түргэн харюу» - команда-нуудай хоорондо блиц-турнир (арадайн ёһо заншалнуудһаа)

Хоёр минутын туршада шадаал һаа, олон асуудалнуудта харюу үгэхэ. Зүб харюу бүхэндэ - шагай шан.

2 шата. «Хара морин» - танигдаагүй айлшанай табан асуудалнууд.

Үхибүүд «хара мориной» зарим «зүһэ», тэмдэгээрнь хэн ерээб гэжэ нэрлэхэ ёһотой.

Дүшэн зургаатай, долоотойхон даа, Хамнай шоно угтайхан даа, «Эрхим багша» гэлсүүлдэг лэ даа, Оронгодошье, Ивалгадаашье суу-тайхан даа!

«Хара мориной» асуудалнууд:

1. Буряад ороной гимнын авторнуудые нэрлэгты.

2. Буряад гүрэнэй туг ямар үнгэ зүһэтэйб?

3. Орондын гимнын авторнуудые

нэрлэгты.

4. Буряадайн (Ородой) мэдээжэ уран зохёолшод.

5. Буряадайн (Ородой) мэдээжэ дуушад.

3 шата. «Аман үгын абдарһаа» (3 гэрэй даабари шалгаха) «Би-шамда, ши - намда». 1. Аялга дуунай. 2. Үрээл хэлсэлгэ. 3. Арбан хоёр алдарт жэлнүүдэй арюун шарайень зүбөөр нэрлэхэ. (Литэ сээжээр хэлэхэ).

4 шата. Арадайн сэсэн һургаалнуудһаа

Буряад зон хэр үгһаа хойшо аха зоноо хүндэлдэг, үлүү үгэ дуугардаггүй, уужам, даруу сэдхэлтэй байһан, тиимэһээ үри хүүгэдтэ энэ һайхан заншалаа заадаг, дамжуулдаг байгаа.

1. Үтэлһэн зоноо, үбгэд хүгшэдөө гурбан зөөлэнөөр хүндэлэ! Ямар гурбан зөөлэн тухай хэлэгдэнэб?

2. Эрхые һуранхаар, бэрхые һура. Юун гэнэн удхатай һургаал бэ?

3. Һураһан - далай, һураагүй - байлай. Энэ оньһон үгэнүүдые ород хэлэн дээрэ оршуулагты.

5 шата. Арадайнманай ёһо заншалта наадануудһаа

**«Шагай наадан гээшэмнай,
Шатар шэнги зугаатай,
Туулмаг дүүрэн шагаймнай,
Тоолохо, бодоходо туһатай»**,

- гээд, шагай наадан эхилнэ. Команданууд шагайн табан янзада мүрысэнь:

1. Мори урилдаан (табан модоной зайда)

2. «Дүрбэн бэрхэ» буулгаха

3. Шагай няһалха

4. «Алта буулгаха»

5. «Шагай таалсаха».

Буряад арадайнгаа түүхэ, ёһо заншал, үндэһэн наадануудые үхибүүд хэр зэргэ мэдэнэ гээшэб гэжэ элирүүлхын түлөө хүндэтэ жюри: Орондын дунда һургуулиин директор, Буряадайн габьяата багша, «2006 оной эрхим директор» Будаева Валентина Владимировна, багшын ажалай ветеран, Россиин эрдэм гэгээрэлэй отличник, Бальжиева Дарима Дашиевна, хүмүүжүүлгын талаар директорэй орлогшо Будаева Туяна Анатольевна - гэгшэд нааданай дүн гаргахадаа, иигэжэ үхибүүдтэ үрээбэ: «Мүнөөдэр таанар бидэнэй урда өөһэдынгөө бэлиг шадабари, мэдэсэ энэ зэргэ мэдэхэ байһанаа харуулһандатнай баярые хүргэнэбди. Саашадаа эхэ эсэгийнгээ һургаал, заабари, ёһо гурим, түүхэ мартангүй, үшөө дээшэнь үргэжэ ябаарайгты! Тиигээл һаа, үнэн сэхэ, ажалша бэрхэ, аха захаа хүндэлдэг, ёһотой эрхим бэрхэ басагад, хүбүүд боложо, тоонто нютагаа суурхуулжа ябахат гэжэ бидэ булта найданабди».

Нааданай дүнгөөр 5 классай «Оюун бэлиг» гэнэн команда түрүү һуурида гаража, «Эрхим бэрхын» нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. «Улаалзай», «Наранай туяа» команданууд баһал диплом, грамотануудаар шагнагдаба.

Энэ мүрысөө-наада статьягай автор үнгэргэбэ. Энэ хэшээлэй сценари залуу багшанарта, оюутадта туһа болохо гү гэжэ найданаб.

**Ханда Гомбоевна ЮМОВА,
ажалай ветеран,
Орондын дунда һургуулиин
тоогой багша.**

ОНЫОН УГЭ ОНШОТОЙ ПОСЛОВИЦА НЕ МИМО МОЛВИТСЯ

ЗАЛХУУ ХОЙРОГ ТУХАЙ
О ЛЕНИ, НЕРАДИВОСТИ

Ажалша хүнэй амбаар дүүрэн, залуу хүнэй заглуу хоһон, т.е. у трудолюбивого амбар полон, у ленивого – котёл пуст.

Где работа, там густо, а у ленивого дома пусто.

Бэлэн юумэндэ дуратай хүн, т.е. он любит готовенькое.

Ему дай яичко, да ещё облупленное.

Залхуу хүн һуу һууһаар эсэхэ, ажалша хүн хэ хэһээр урмашаха, т.е. ленивый сидит и устаёт, трудолюбивый работает и радуется. Ленивый сидя спит, лёжа работает.

Хургааршье үлгэхэ ажал хэдэггүй, т.е. не делает даже столько работы, чтобы можно было пальцем показать.

Пальцем о палец не ударит.

Нэлэн хатарха, т.е. бесполезно бегать.

Бить баклуши.

ХҮН ТУХАЙ
ЧЕЛОВЕК

Аалыар ябабал, холо хүрэхэш, т.е. потихоньку пойдёшь, далеко уйдёшь.

Тише едешь – дальше будешь.

Айлда ошоходоо – амар, гэртэнь ошоходо – хомор, т.е. в гости ходит любит, а к себе звать не любит.

Любишь гостить – люби и к себе звать.

В гости ходить – к себе водить.

Аяга сай дээрэ арба хубилха, т.е. за чашкой чая десять раз изменится. Семь пятниц на неделе.

Тоһон соо умбажа, торгон дээрэ таршалха, т.е. в масле плавать, в шелку валяться.

Кататься, как сыр в масле.

Туһа хүргэхэм гээд, тодхор татаа, т.е. желая быть полезным, стал помехой.

Оказать медвежью услугу.

"НӨЛӨӨЛӨӨС ДЭЭГҮҮРТ" АЯН МОНГОЛ ОРНЫГ БҮХЭЛД НЬ ХАМРАХЫГ ЗАЛУУС ХҮСЧ БАЙНА

Олон мянган залуусыг эгнээндээ нэгтгэж, тэднийг сайн сайхан зүйлд уриалан дуудаж байгаа "Нөлөөллөөс дээгүүрт" аян үргэлжилсээр байна. Өдөр бүр 2000-3000 хүнээр бүл нэмсээр байгаа энэ аян өнөөдрийн байдлаар 16 мянга хол давсан дэмжигчидтэй болжээ.

Аянд нэгдэж, идэвхтэй оролцож буй залуусын төлөөлөлтэй уулзаж, аяныг дэмжиж буй шалтгаан, зорилгынх нь талаар цөөн хором ярилцлаа.

Тэднийг П.Бямбажаргал, Э.Энхжаргал гэдэг бөгөөд хоёулаа нэг сургуулийн оюутнууд юм байна.

- "Нөлөөллөөс дээгүүрт" аянд нэгдэх болсон шалтгаанаасаа хуваалцахгүй юу?

- П.Бямбажаргал: "Татар" хамтлагийн санаачлан зохион байгуулж байгаа аяныг дэмжих олон шалтгаан байна. Сүүлийн үед манай залуус бусдын муу нөлөөнд их автдаг болсон байна л даа. Залуус архи, тамхи гэх мэт муу муухай зүйлд донтохгүй, энэ бүхнээс дээгүүр, нөлөөнд нь бүү автаасай гэж хүсч байгаа учраас аянд нэгдсэн. Энэ аянаар дамжуулан бид өөрсдөө хичээвэл бүгдийг хийж чадна гэдэг үгийг залуучуудад ойлгуулж чадах юм шиг санагдаж байна. Өнөөгийн нийгэмд бусдын муу нөлөөллөөс дээгүүрт амьдрах гэдэг утгаар нь би их дэмжиж байгаа.

Э.Энхжаргал: Аяныг дэмжих болсон шалтгаанаас өмнө нөлөөлөл гэдэг үгийг тайлбарлах хэрэгтэй байх л даа. Ер нь нөлөөлөл гэдэг бол хэн нэгэн хүн сайн, муу ямар ч байдлаар хамаагүй тухайн хүний шийдвэрт

шууд болон шууд бусаар хамаатай байдаг. Энийг л нөлөөлөл гээд байгаа юм. Сайн зүйлд бусдыг уриалан дуудаж сайнаар нөлөөлнө гэдэг бол сайхан. Гэвч бусдын муу нөлөөнд автах үзэгдэл өнөөгийн залууст хамгийн түгээмэл тохиолддог зүйл болсон байна. Тиймээс тус аянаар дамжуулан залуусыг муу нөлөөллөөс хол байлгах, сайн нөлөөллийг бий болгоход өөрийн чадах хэрээр хувь нэмэр оруулах зорилготойгоор аянд нэгдсэн.

- Өнөөгийн нийгэмд архи гэгч зүйл залуучуудыг муу муухай руу түлхэж байна гэж хэлж болохоор байна л даа. Энэ талаар ямар бодолтой байна вэ?

- П.Бямбажаргал: Миний бодло-

ор залуу хүмүүст хийе, бүтээе гэсэн хүсэл эрмэлзэл байгаа боловч нөхцөл бололцоо нь дутмаг байна. Тийм болохоор залуучууд бусдын муу нөлөөнд их автдаг болчихсон юмуу даа гэж харагддаг. Дээрээс нь өнгө, мөнгө хөөж, нэг нэгнийгээ даган дуурайгсад олширсон байна. Мөн өөрийн гэсэн үзэл бодолгүй болсон байгаа нь их эмгэнэлтэй санагддаг. Муу зүйл гэдгийг мэдсээр байж хүнийг даган дуурайх хүсэлдээ хөтлөгдөн нөлөөнд нь автдаг. Ийм л сонин нийгэм өнөөдөр бий болчихоод байна. Үүнийг өөрчлөх хэрэгтэй.

Э.Энхжаргал: Ер нь хүн өөрийгөө удирдах, авч явах, сайн сайхны төлөө аливаа зүйлд өөрийгөө бэлдэх, түүн рүү тэмүүлэх гэсэн зорилготой амь-

дардаг байх гэж би боддог л доо. Гэтэл өнөөгийн залуус маань маргааш ирээдүйгээ харах биш, өчигдөр өнөөдөртөө амьдарч, ямар ч зорилго тэмүүлэлгүй болчихож. Уг нь бол бид хийе, бүтээе гээд зүтгэвэл бүгдийг чадна. Тэр дундаа монгол залуучуудад их хүч байдаг. Тэрнийгээ л ашиглах хэрэгтэй гэж хэлмээр байна.

- Аяны зорилго маань өөрөө их гэгээлэг, сайхан шүү дээ. Харин чиний зорилго энэ аянтай хэр нийцэж байна?

- П.Бямбажаргал: Надад "Нөлөөллөөс дээгүүрт" аяны зорилго нь их таалагдсан учраас би нэгдсэн. Магадгүй би гурван жилийн дараа архигүй Монголыг, бусдыг даган дуурайдаггүй, нэг нэгнийхээ үгэнд автдаггүй залуусыг харж болно. Би архигүй Монголыг харахыг хүсэж байгаа учраас аянд нэгдсэн. Бас зөвхөн Улаанбаатар хотод өрнөөд байгаа энэ аян Монгол орныг бүрэн хамраасай гэж хүсч байна. Удахгүй залуучуудын санаачилсан хамгийн том хөдөлгөөн болж Монгол орны өнцөг булан бүрт байгаа залууст хүрнэ гэж итгэж байгаа. Бас залуучуудыг өөрийнхөө төлөө, нийгмийнхээ сайн сайхны төлөө энэ аянд идэвхтэй нэгдээрэй гэж хэлмээр байна.

Э.Энхжаргал: Гэрэлтэй Монголыг хүсдэг болохоор миний зорилготой яг таарч байгаа. Монголын ирээдүй болсон залуус маань өөрийнхөө амьдралын төлөө, өөрийнхөө сайн сайхны төлөө муу бүхнийг ухамсарлаад энэ аянд идэвхтэй нэгдээсэй гэж хүсэх байна даа.

- Ярилцсанд баярлалаа.

70 МЯНГА ОЮУТНУУДЫГ ХАРИУЦЛАГАТАЙ БОЛГОЛОО

Ерөнхийлөгч Ц.Элбэгдоржийн хийсэн ажлуудаас хүн бүрт хүрсэн нэг чухал асуудал бол оюутны тэтгэлэг. Оюутнууд 70 мянган төгрөгийн тэтгэлэгтэй, онц сурвал нэмэлт 70 хувийн тэтгэлэг авдаг болсон.

Хотод оюутнаа сургадаг хөдөөгийн эцэг эхчүүд муу хүүхэд минь яажшуухан байгаа бол, өлсөж байгаа болов уу, даарч байгаа болов уу, хичээлээ хийж байгаа болов уу гэх зэргээр санаа зовж суудаг байсан. Харин хотын эцэг эхчүүд өдөр бүр оюутандаа санаа тавих, хоол унааны мөнгө өгөхөөс эхлээд амь-

дралд нь дарамт дээр дарамт болдог байсан нь нууц биш.

70 мянган тэтгэлэгтэй болсноос хойш эцэг эхийн нуруун дээрх ачаа тэр хэрээр нимгэрч, оюутнууд ч чөлөөт цагаа архидаж, өнгөрүүлэхээс илүүтэй хичээлээ хийж онц сураад 70 хувийн нэмэгдэлтэй тэтгэлэг авахыг хүсдэг болсон билээ. Анхандаа бэлэн мөнгө тараалаа гэдэг шүүмжлэл байсан боловч дэлхийн жишгээр оюутнуудаа тэтгэлэгтэй болгож, хариуцлагатай оюутан төлөвшүүлж байгаад иргэд баяртай байгаа аж.

ХЯТАДУУД МОНГОЛЫН ХИЛ ЗӨРЧИН ОРЖ ИРЭЭД ХУЛАН АГНАЖЭЭ

Өвөрмонголын Бугат хотын Цагдаагийн газрынхан Монгол Улсын хилийг хууль бусаар даван, хулан агнасан таван иргэнийг саатуулан шалгаж байгаа юм байна. Тэднийг

хууль бусаар хил давсан, дэлхийд нэн ховордсон амьтан агнасан, хулгайгаар ан хийсэн, буу эзэмшсэн хэмээн буруутгажээ. Эдгээр хятад иргэн хилийн төмөр торыг таслан,

машинтайгаа хил зөрчин манай улсын нутагт орж ирээд хулан агнажээ. Ямартаа ч эдгээр хүмүүсийн өдгөө саатуулан шалгаж байна.

Д.Ундрах / 24tsag.mn

ШОГ ЗУРГУУД

Шог зураач: С.ЦОГТБЯР

Уншагшадыйнай бэшэгүүдхээ

Түрэл нютагһаа холо

БУУРАЛ БААТАРНУУДТА МАГТААЛ

Амар сайн, хүндэтэ нютагаархид! Курган хотоһоо халуун мэндые хүргэгшэ, ара талын ажалай ветеран Серафима Дармаевна Никорова. Хүрьгэн, басагантайгаа, зээ-нэртэйгээ байдаг, гурбан зөөлөнии эдлэжэ һууһан жаргалтай хүгшэнби.

Түрэл Буряад ороноо, нютагаархидаа һанан һанан, уулзаха дурамни хүрэдэг. Ерээд, эрьеэд ошохо гэхэдэ, хүгшэрһэн намайе угтажа абаха дүтын түрэл гарал хэншье үгы юм. Минии үеын зон үсөөрэнхэй. Хүн түрэлтэнэй түүхэдэ үзэгдөөгүй, аймшагтай ехэ дайнай дүлэтэ жэлнүүдтэ тэсэжэ, тэмсэжэ гараһан манай үеын үбгэд, хүгшэд 90 һаһа хүрэжэ ябана. Бидэнэй хуби заяан соогуур гал дүлөөр хайран, соробхилон, эдэгшэгүй шарха үлөөһэн хүрөөтэ энэ дайн...

Минии хоёр аханар дайнаа бусаагүй.

Артиллерист, капитан ябаһан ахымни наһанай нүхэр, дүрбэн үеэлэнэрни мүн фронтдо алдалан унаа.

Наһанайм нүхэр, Буряад Республикын габьяата уран зурааша Дмитрий Кузьмич Никоров мүн дайнда хабаадаһан юм. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай I ба II шатын орденуудаар, «Дайшалхы шэн габьяагай түлөө», «Ленинградые хамгаалһанай түлөө» медальнуудаар шагнагданхай, Дмитрий Кузьмич тухай статья «Буряад үнэн» Хэблэлэй байшанай гаргадаг байһан «Вершины» журнал соо хэблэгдээ һэн. Ленинградые фашист хүрээлэлгэһээ сүлөөлхын түлөө байлдаһан, Волховстрой хамгаалһан габьяатай.

Манай үеын баатар сэрэгшэдэй дурасхаалда зориулжа, шүлэг бэшээд эльгээнэб. Хүндэтэ «Буряад үнэнэй» ажалшад,

хэблэжэ үзыт гэжэ гуйнаб. Буурал буряад үбгэнэртэ доро дохин, баяр хүргэнэб.

**БУРЯТСКИЕ ДЕДЫ
День Победы! День Победы!
По улицам Улан-Удэ шагают деды!
На груди медали, ордена
и золотые звездочки горят.
Им по девяносто и более,
В руках трости, костыли
И слезы на глазах.
На той войне жестокой
вы проливали кровь,
Теряли ноги, руки...
Но ярость благородная,
Любовь солдатская
Родину спасли.
Фашистские знамена к Мавзолею
Торжественно бросали вы.
Улыбнитесь, деды, улыбнитесь!**

**Сегодня, в День Победы,
Славим вас – героев,
И ваши ратные Победы!
Деды, деды, шагайте гордо, величаво,
Ведь вы водили
самолеты, танки, корабли.
Отстояли Москву, Ленинград, Киев,
Минск, Сталинград...
Стариков, женщин и детей спасли!
Спасибо, что домой вернулись,
в теплые дома вошли,
И золотое солнце
Над страной зажгли.
Мы умоляем всех богов
Продлить Вам жизнь
На радость вам и нам.
Пожалуйста, живите долго, долго!**

**Серафима НИКОРОВА,
доцент, БГУ-гай ветеран.**

ЭСЭГЭ ОРОНОО ХАМГААЛАГШАДАЙ НЭРЭ СОЛО МҮНХЭ

1941 оной июниин 22-то Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайн эхилээ.

Совет Социалист гүрэн дайнай урда баян, томо байгаа. СССР гүрэн дэлхэйн 6-най нэгэ хуби газартай, 256 миллион хүнтэй, баян үйлэдбэринүүдтэй, 30 000 колхоз, 1800 совхозтой, 182 миллион тонно тарья гүрэндэ тушаадаг, зоной ажабайдал алишье талаараа найжаранхай, 100 элдэб яһатан эбтэй эетэй, жаргалтай нуугаабди. Жэшэнь, 91 түхэригөөр Дэрэнэй ажалшад Кисловодск хүрэдэг һэн. Дэлхэйн 4-нэй нэгэ хуби эрдэмтэд, эмшэд, багшанар тоологдодог һэн. Мүнөө үнэгэрһэн сагые мэдэхэгүй заримашуул "застойно" сагта ажаллаат гэжэ муушалдаг. Мүнөө 75-80 миллион тонно тарья хураахадаа, ехэ амжалта туйлабабди гэжэ найрхадаг. Иимэ баян, томо социалист гүрэндэ Гитлер шолмос 1941 оной июниин 22-то үүрэй сагаанаар гэнтын добтололго дайгаар оробо. ВКП(б) – гэй Политбюро Сталиной хүтэлбэри доро Баруун хилэдэ 150 дивизи байгуулһан байна бшуу. Мүнөө демократууд Сталинии муушалжа, дайнда ямаршые бэлдэхэлгүй байгаа гэжэ ээмэлдэг.

Гитлер Францие, Польшые танкнүүдараа бута сохиһон шэнги, СССР-ые һамна сохихобди гэжэ оло дахин хашхараа.

Геббельс Берлиней газетэдэ октябриин 12-ой номерто Москвае эзэмдэлгэ тухай тусгаар хуудаһа үлөөхые захирба. Жэшэнь, Брест хотодо немецүүд түрүүшынхиеэ булад тобошодо дайрагдажа, урагшаашье дабшабагүй. Брест городой 4000 солдадууд июниин 22-ноо июлин 20 болотор дайсание урагшань ябуулбагүй. Гайхамшаг баатаршалгаар пулеметчиүүд

грузин А.П.Каландадзе, казах Г.Г.Сысоев, бурят Г.А.Гармаев, ород П.Н.Гаврилов тус тустаа 30-50 танкнүүдые тэһэлбэ, Советскэ Союзай Геройнууд болобод гэжэ "Правда" газетэдэ корреспондент Леонид Соболев бэшэбэ. "Субажа ябаһан барасһаа, сугларжа добтолһон шаазгай хүсэтэй" гэнэндэл урданай сэсэн үгэ зүбшөөнэб. Юуб гэхэдэ, эб нэгэтэй яһатанай хүнүүд хүсэтэй байна бшуу.

2005 ондо Ветерануудай соведэй түрүүлэгшэ М.Гармаевай хүтэлбэрээр Советскэ Союзай

Герой Гармажаб Аюрович Гармаевта Брест хотодо хүшөө бодхоһон.

Тиигэбэшые немецүүд 1941 оной июнь һараһаа ноябриин 18 болотор Хара далайһаа Балтиин далай хүрэтэр үргэнөөрөө хилэһээ 600 километр дэбисхэртэй зай урагшаа эзэлбэ. Уданшьегүй фельдмаршал Ф.Бок түрүүтэй Москва руу немецкэ 1700 танк, 1400 самолет, 2 миллион солдат добтололго эхилбэ. Манай талаһаа 1 миллион сэрэгшэд, 990 танк, 677 самолёт үзэгдөөгүй баатаршалга гаргаба.

Июниин 23-да Сталин "Бүхы юумэн - фронтдо, дайсание бута сохихо хэрэгтэ", - гэжэ радиогоор арад зондоо хандаба. Генерал-майорнууд И.В. Панфилов, Л.М. Доватор, Сибирьһээ В.П. Белобородовой хүтэлбэри доро дайралдаһан сэрэгшэд баатаршалга гаргабад. Лениней, Алдар Солын орденот манай нютагай В.А. Петелин намда иггэжэ хэлээ һэн: "Забайкалиин 321-дэхи дивизидэ 10000 солдадууд, тэрэ тоодо 1000 гаран буряадууд Москва хамгаалалсаа."

Хурамхаанай аймагай Улан-хаанһаа багша Ц.Т.Дондупов, взводой командир, немецүүдэй буу эбсэгэй склад тэһэлжэ, Ал-

дар Солын орденоор шагнагдаа. Снайпер-разведчик Д.М. Жигжитов немецүүдэй Москва дүтэлжэ ябаһан 5 танк тэһэлээ. Дайшалхы Улаан Тугай орденоор шагнагдаа. Аллаһаа 10 класс алтан медальтай дүүргэһэн Об-хор Дондупов Москва дүтэлжэ ябаһан бомбардировщигые жо-дажа, Сталинһаа майор Дашинима Занабадаров, Майск тосхонһоо Иван Чулков Алдар Солын орденуудай кавалернууд, Барханһаа полкын политрук Цырен Цыбиков Дайшалхы Улаан Тугай ордендо хүртөө.

1941 оной декабриин 5-да немецүүд Москваһаа 350 километр зайда намнуулба. Гитлер сулалдажа, Гудериан, Браухич фельдмаршалнуудые, 40 генералнуудые тушаалһаа үлдэбэ. Немецүүд түрүүшынхиеэ һамна сохигдобо. Москвагай байлдаан тухай һураг суу дэлхэй дүүрэн тарашаба.

Энэндэ И.В.Сталиной, ВКП(б)-гэй, ГКО-гой үүргэ тон ехэ.

**Владимир БАТОРОВ,
дайнай ара талын ветеран.**

ДУРАСХААЛЫЕНЬ БАДАРУУЛАН АБАЖА ЯБАЯ

Саг сагаараа байхагүй, сахилза хүхөөрөө байхагүй гэдэг. Жа-ран зургаа хүрэнһан наһан соого бидэнэр, 1940 оной Луу жалтэн, мүнөөнэй хүнүүдэй ажабайдал харахадаа, залуу наһаа ханахадаа, өөһэднөгөө хараа бодолые бүхы буряадайнаа "Үнэн" газетэдэ дуулгаха дурамнай хүрэхэ гээшэ.

Дурадхал, заабари хэлэнгүйгөөр, аба, эжынэрэймнай дурасхаал болог лэ энэ бэшэг. Бидэнэй арай гэжэл 4-5 хүрэхэдэл, дайн гээшэ юун гээшэб гэжэл бүүр-түүр ойлгогдожол эхилээл ааб даа. Хүнэй жаргал гээшэ гэдэһэ гүзээһнэ эхилдэг гэжэ балшар бага наһанһаа бэээрэе үзөө бэлэйбди. Абанаарнай албанда мордонхой, эжынэрнай маанадаа хаража, тэжээжэ, шадаха зэргээр хубсалуулжа ябаһан, юрэдөөшье мартаһын аргагүй. Артель, колхозуудайнгаа ажалые эхэнэрнүүд ехэнхидэ гараараа хэдэг байгаа. Хабартаа газараа морин анзаһаар хажалжа, таряагаа гараараа хаяад, мореор борнойло. Таряалангаа намартаа хадуураар хадагша һэн. Үбэлдөө тэрээнэ мүльһэн ток дээрэ абаашажа, түмэр

гэнжээр сохижэ, хийдхэжэ, тарья болгошо бэлэй. Тэрэ сагаар манай Дунгы һууринда уһан тээрмэ ажалладаг байгаа. Мүнөөшье болотор тэрэ газар "Тэрэмын добо" гэжэ нэрэтэй. Шулмас муухай Гитлерэй һүйдхэһэн шуһата даие Улаан армийн сэрэгшэд Берлин гэдэг эшээндэнь унтаран даража, Илалтын улаан тугаа рейхстаг дээрэнь 1945 оной майн 9-дэ мандуулһан алдартай. 2006 оной майн 9-дэ манай нютагаархин Илалтын үдэрэй 61-дэхи ойе тэмдэглэн, ажалай ветерануудые хүндэлжэ, солдадай хүшөөгэй хажууда митинг хэһэн гээшэ. Дайнай ветерануудһаа нютаг соомнай гансахан Эрдынеев Балдан гэжэ хүн үлэһэн. Алтан дэлхэйн зониие абархын түлөө ами наһаа хайрлангүй дайралдаһан абанараа хэтэ мүнхэдөө мартаха ёһогүйбди. Олон лэ хүнүүднай дайнаа бусажа ерээгүй. Үсөөхэн лэ эрэшүүл гэр бүлэдөө ерэхэн юм. Баяр гашуудал хоёр гээшэмнай хахасаагүй гэхэдэ болохо. Яахаб даа, юртэмсын бурхадай табисуураар хүн гээшэмнай буян хэжэ, шулмасай набарта ороод, нүгэл хэхэ. Хархис муухай фашизмые дараһан манай аба эсэгэнэр саг со-

огоо саглашагүй ехэ буян хээ. Амиды мэндэ бусажа ерэхэн фронтвикууд хүдөө нютагайнаа ажалда орожо, Алтай Дунгы нютагаа баяжуулжа эхилээ һэн. Трактор, машинашые элбэг болоо. Бэрхэ дархашуул гэр байра, конторо, һуругуули, больница гэхэ мэтын олон байшаннуудые барихан. Алтайдамнай пекарни, сырэй завод, шубуунай фермэ, МТФ, ОТФ, плодово-ягодна саад байгаа. Энэ үеэр Жданов колхозой түрүүлэгшээр Цагадаев Даржаб Чагдурович ажаллаһан, миллионер колхоз болгоһон. Кукурузовод Гонсорунов Радна Доржиевич үндэр кукураза ургуулжа, колхозоо баһа суурхуулһан байна. Алтайн совхозой директор байһан Банзаров Доржи Доржиевич армян яһанай дархашуулаар хирпиисэ байшаннуудые барюулһан байна: 10 жэлэй һуругуули, 2 дабхар конторо, 2 дабхар СДК, магазин, МТМ, үхэр малай комплекс гэхэ мэтын ехэл барилгануудые хэһэн. Мүнөө энэ барихан барилгыные бута сохижэ хандаргаана. һү үйлэбэрилдэг комплекс гээшые хараһаа, хара буумаар лэ даа. Хари гүрэнэй вандалнууд ерээгүй, харин манайл ню-

тагаархин абанар баабайнарынгаа эрмэлзэл, эдэбхи гаргажа бүтээһэн эд барааень эбдэжэ, бутаргажа байхадаа, ехэл нүгэл хэнэ гээшэбди гэжэ бултал толгойтой юм һаа, ойлгоо юм бэшэ гү? Капитализм гээшэмнай хайра гамгүй, үгэтэй хүние доромжолно. Баян улад бардам болошонхой.

Эжы абынгаа алтан дурасхаалые ами наһан соогоо бадаруулан абажа ябаял даа! Эсэгынгээ дууе һанандаа оруулнаб:

**Атан атан тэмээгээ
Алхалуулаадые яалай даа.
Аба эжы хоёроо
Гомдуулаадые яалай даа.
Эмниг эмниг тэмээгээ
Гэшэхүүдүүдэ яалай даа.
Эжы аба хоёроо
Гомдуулаад яалай даа.
Гунайн гунан тэмээгээ
Ганхалуулаад яалай даа.
Гансал аба эжыгээ
Гомдуулаад яалай даа.**

2006 оной февральин 27-до аба эжын-гээ дурасхаал болгон бэшээ һэмби.

Виталий ЦЫБИКОВ.

ИВАЛГЫН ДАСАНАЙ ЗУРХАЙ

Июлиин 1, гарагай 2, монгол литын 24

Энэ үдэр наһа утадхаха, һалбаран хүгжэхэ, шажан мүргэлэй оюун ухаанай дүршэлгэ хэхэ, шажан мүргэлэй барилга эрхилхэ, аршаан үһанда хүртэхэ, эм дом уужа эхилхэдэ, эмнэлгын арга хэхэ, эмшэ ламада ошохо, бэ-риие буулгаха, засаг түрын шийдхэбэри абахада һайн.

Нохой, Хулгана жэлтэндэ һайн. Морин, Хонин жэлтэндэ урагшагүй үдэр.

Үһэ абабал, үбшэн тохёолдожо магад. Амжалта хүсэе!

Июлиин 2, гарагай 3, монгол литын 25

Эб найрамдал ба жаргалай эзэн Дашаниматай үдэр. Энэ үдэр эхэнэрэй хүсэн шанга. Шажан мүргэлэй хэрэг эрхилхэдэ, үргэл хэхэ, бэлэг - гуйлга барихада, шэнэ юумэндэ һургаахада, шэнэ юумэ эхилхэдэ, шэнэ эмхи, наймаа байгуулхада, шэнэ гэр арьудхахада, бэлэг барихада, үбшэнтэниие түрүүшынхией сэбэр агаарта гаргаахада һайн.

Могой, Морин, Хулгана, Гахай жэлтэндэ һайн. Бишэн, Тахяа жэлтэндэ нэргылэмжэтэй байха үдэр.

Үһэ абабал, нүдэнэй хараа муудаха. һайн хэрэг үйлэдэгты!

Июлиин 3, гарагай 4, монгол литын 26

Энэ үдэр малай улай хэхэдэ һайн. Мори худалдахада, гэрлэхэдэ, шухала эрилтэ табихада, мори урилдаа эрхилхэдэ, үхибүү хүлдэ оруулхада таарамжагүй.

Хулгана, Гахай, Үхэр, Нохой жэлтэндэ һайн. Могой, Морин жэлтэндэ нэргэг байха үдэр.

Үһэ абабал, жаргал ба аза талаан тудаха. Анхаралтай байгты!

Июлиин 4, гарагай 5, монгол литын 27

Энэ үдэр шажан мүргэлэй дүршэл бэхижүүлхэдэ, бэлэг гуйлга барихада, үргэл, ёһолол үнгэргэхэдэ, шэнэ юумэндэ һургаахада, баяр ёһолол хэхэ, шэнэ эмхи, ажал, наймаа нэхэхэдэ, шэнэ байшан арьудхахада, газар малтахада, гэрлэхэдэ, амитадые ондоо хүндэ үгэхэдэ һайн.

Бар, Туулай, Могой, Тахяа жэлтэндэ һайн. Үхэр, Луу, Хонин жэлтэндэ урагшагүй.

Үһэ абабал, баяр ушарха.

Урда түрэлэй үйлэ һайжаруулагты!

Июлиин 5, гарагай 6, монгол литын 28

Энэ үдэр һанаһан ба түсэблэһэн хэрэг бэлүүлхэдэ урагшатай. Маани мэгзэм уншаха, Сахиусанда мүргэхэ, арьудхалгын ёһолол эрхилхэдэ, шэнэ барилга эхилхэдэ, худалдаа-наймаа хэхэ, суглаа-хуралдаа үнгэргэхэдэ, олоной ухаагаар хүтэлбэрилхэдэ, мүрысөө, хатар, найр наада, зүжэг, дуу хүгжэмэй наада зугаа эмхидхэхэдэ һайн.

Хонин, Бишэн, Тахяа, Могой жэлтэндэ һайн. Бар, Туулай жэлтэндэ урагшагүйшэг байха.

Үһэ абабал, баяр ушарха.

Амжалтатай үдэр хүсэе!

Июлиин 6, гарагай 7, монгол литын 28

Энэ үдэр һанаһан хэрэг бүтэсэгүй, хулгай, дээрмэдэлгэ, оһолто ушарнууд, малай хосоролго, эд зөөриее алдалга гэхэ мэтэ тодорнууд тудажа магад. Энэ үдэр хуули һандаргашадые номгоруулхада һайн. Ехэ найр, наада эмхидхэхэдэ, бэлэг барихада, буу дархалха, нюуса суглаа эмхидхэхэдэ таарамжагүй үдэр.

Үхэр, Бар, Туулай жэлтэндэ һайн. Хулгана, Гахай жэлтэндэ урагшагүй.

Үһэ абабал, нюур шарай сэбэр һайхан болохо.

нэргылэмжэтэй байгты!

Июлиин 7, гарагай 1, монгол литын 29

Энэ үдэр малай улай хэхэдэ һайн. Ажаһуудал эхилхэдэ, хура бороо дуудахада, гэрлэхэдэ, гэртээ ажал хэхэдэ, шухала эрилтэ табихада, бузарлагдаха үйлэ эрхилхэдэ муу.

Луу, Бишэн, Хонин жэлтэндэ һайн. Гахай, Туулай, Хулгана жэлтэндэ муу.

Үһэ абабал, хүнэһэн зайлаха. Болгоомжотой байгты!

ИТГЭЛИЙН ХАМБЫН ЗАХЯАНУУД

Июниин 15
"Багшын айлдсан захяагын дары ойлгохо бидь гэж бү санаарай. Тийхын тул өнө удаан цаг, бүр 75 жил хэрэгтэй", - гэж Итгэлийн Хамба айлдана.

Ерын хар хүн дээгүүр санаатай, найдалтай байдаг. Харин найдлынгаа хүсэлдэхгүйд цөхөрдөг, дураа гутадаг. Тэрэнтэй хамт зовлон ирдэг. Сэтгэл дотороо өндөр ширээ тавьсан байвал, хэзээ нэгэт тархяараа уруу унах саг ирэх. Унахад, хэзээ ч өвчинтэй. Хожим нь нүдэнд харагдахгүй зүрхнийгээ шархануудад яралхаж, гэмийгээ ондоо хүнүүдэд тоходог. Номын бүтээлд ч бас ийм учир үзэгдэдэг. Илангаяа эхин шатад дээд нюус тарниин олон олон авышиг ваангуудийг авсан сацуу Бурхан боложо, мэдэлч, онц шидитэн болох хүсэлтэй байдаг. Хуурмаг найдангы эдэ саналнуудаар тийм хүн хар амийгаа баясуулаж, удаан саатаж магад. Зүгээр ургалта хөгжөлт огт үзэгдэдэггүй. Тэрэл уур хилэн, атаархал, хурисал мэтийн сэтгэлийн хилэнсэһүүд үгүй болоногүй, харин хэнтэг саналынгаа хүсэлдөөгүйд бүр их болоно! Тэгээд агаараар нисэх, ондоо хүнүүдийн санал бодолнуудые сүм хараж байх гэхчлэн өнө удаан горьдсон шидинүүдийн ирэх өгөхгүйд ийм бүтээлийн хамаг зориг нь мөхөж буурчдаг. Тийм хүн зүб бодомжотой бол эхин шатны алдуунуудыг даваж, бүтээлийн гээндэс суурийг шинээр тавьж, олон сая төрөлнүүдийн туршид үргэлжэлдэг хэцүү хүнд замаа цааш нь үргэлжэлүүлдэг. Тиймээс хүмүүни эрдэнэт төрөл олож төрсөн хүн Номын өдөр бүрийн бүтээл шууд хийх бат саналтай болох ёстой. Харин энэ замда тусдаг зовлонгуудаас цөхрөх хэрэггүй, зовлонгуудийн гал соо манай нүгэлнүүд шатаж үгүй болоно.

Сэтгэлийн номгорхот хамаг юмэн амгалан тэнюун болодог. Гайлтай нь гэхэд, урда нь манай сэтгэлийг хөмөрүүд байсан хүнүүд ондоогоор үзэгдэж, сэтгэлийг мань хөмөрүүлхыгээ больдог. Тиймээс түргэн түүхэй гэдэгтэл даруй үр дүн туйлагдах гэж хүлээх нь буруу. Мөн бас ямар нэг ухаантай цэцэн үгэнүүд даруй ойлгодоггүй гэж санаа зоволтгүй. Учир нь, Итгэлийн Хамбын хамаг айладалнууд эхигүй цагаас ирсэн урдын хамаг Багшанарын Номын бүтээлийн үр дүн мөн болоно. Цэгнэшгүй эдэ сургаалнуудийг авах золтой бид нар соноссон хамаг юмыгээ төгөс ойлготор утын зам давах учиртай болоно бидь. Төрлөөс төрөлд бид билгийн үр хөрөнгө хуряана бидь. Харин сайн буянта бүтээлийн усаар энэ үрийгээ бид усална уу, Багшын сургаалнуудийг ажамьдралдаа бүтээхэ уу? Хилэнсэд баригдсан сэтгэлийн хуурай хоосон талмайд Номын эрдэнэт үрэнүүд сөнөн хатаж магад...

Богд Зонховын зоригжуулхуй иимэ үгэнүүдийг сануулая: "Номын мүр хутганы эри дээгүүр гарсантай адил, Харин энэ замаар эцэс хүртэр нь гарсан хүн онц билгийн болвосорсон үрэд хүртэх юм. Тэсвэр – хүчтэний чимэг. Сэтгэлийн зан шагшаавад (хатуу гурим) – нүгэлт явдлнуудийн бузарыг арьудхадаг ус болоно".

Июниин 16
Тавяад насны эхнэр Итгэлийн Хамбад ирээд: "Би өвчингөөс эдгэв", - гэж хэлэнэ.
"Жилийн туршид Бурхан тахилын урда

өргөгдсөн Лодор балингыг дацнаас аваад, гэр байр, биегээ тэрээгээр ход утаж бай", - гэж Итгэлийн Хамба айлдав.

Олон мянгаад эмэгтэйчүүд өвчингөөс эдгэхэд, гэр бөлийн хэрүүл шууяанаас салахад нь туслах адис авхыгаа Багшыг бараалхадаг.

Тон лэ насныгаа хоёрдох хагадын богос дээр гараад байсан тавьтай эхнэрийг өнөөдөр Багша дэмий үзүүлээ биш. Энэ бол болвосрол билгийн нас болоно. Энэ насанд залуугын элдэв шунал хурьсалд, буруу хараа бодолнуудта шагтагалдах цаг өнгөрлөө гэж ойлгох чухал. Өнгөрсөн насыгаа шинээр эргүүлэн цэгнэх, насыгаа эцэс хүртэр Номын мүрөөр давшах гэсэн эрид шийдхэвэр авах цаг ирлээ.

Номын бүтээлийн удха чанарыг али болох эрт залуудаа ойлгосон болвол тэр хүндэ тон сайн байх жишээтэй. Оюун сэтгэлийн талаар баян, хөгжөлтэтэй хүн оршон той-

ронхи бүхий баяр түгөөдэг эрхэ нүхэсэл болдог байх юм. Ийм буянт хүн оршон дэлхэйдийг сайн тээш нь хувилгах чадалтай.

Өвчинөөс би эдгэсэн гэж тэр эмэгтэй Багшад хэлэнэ. Биеныгээ өвчин тухай хэлсэн ёстой. Гэх зуур хэл, сэтгэлийн өвчинөөс эдгэхын чухал тухай багша онцолно.

Эхнэр хүнд өөрийн сэтгэлийн өвчинөөс хамаг төвөг бэрхэшээлнүүдэй нь эхитэй байсан тухай ойлгохо нь амар биш. Тон лэ өвчин сэтгэл нь хүнийг төрлөөс төрөлд зовохыг баадхаж, хэлэнэй алдуунуудыг төрүүлдэг шүү. Хэл бол өдөр бүр манда аюул тодор тохёолдуудга нүхэсэл мөн.

Эхнэрнүүдийг энэрэн хайрлаж, тэднэрийн бодож үзэхөөр их сайн учир шалтаг Итгэлийн Хамба олгож өгнө. Хэлийгээ их сэрэмжэтэйгээр хинаж чадаагүй бол эхнэр хүн шүтэн барилдалгын хууль ёсноос уламжилан, ирээдүйн зовлонгуудийн, тэр тоод биены өвчингүүдийн үндэс, шалтагуудийг даруй байгуулна. Тийн энэ насны муу үзэгдэлнүүд, зогсодоггүй бороонд адил, өөртэ нь ч, ойрын төрөл түтимүүдтэ тасалдангүй адхаржа байдаг.

Өвчингүүдээс салахын тул Ивалгын дацанд Бурхадта өргөдөг балингуудийг ламнарын хийдэг "Чодхан" гэж гэрээс Лодор балингийн нэг хэсэгхэнийг эрихэд болохо. Лодор балин жилийн туршид Бурхан тахилын өмнө өргөдсон байдаг. Цагаан сарын өмнө Балин адислалгын хуралай үед Лодор балингыг мөн лэ адисладаг.

Хүнд хүчир үед тон хүчтэй энэ балингийн адиллагдсан хэсэгийг бутаргаж, талхан болгоод, сан зайтай холиж, гэрээ, биегээ утах урданай заншил бии юм. Энээнэй ачаар танийг шоо үздэг хүнүүд, амьтадын муу чанартай нарин нөлөөгыг усадхан зайсуулдаг байх юм. Малынгаа хото хорёо соогуур балингийн бутархайнуудийг тараахад, малытнай өвчингөөс аврах. Мөн талха болтор өлтөргөсөн балин шархануудыг эдгээдэг чанартай.

Тон лэ өнөөдөр, буряад сарын 8-нд, Оросын Сангхын бүхий дацангуудта Оточийн хурлы болжо байх үед Багшын айлдсан захяа онц сүлд чанартай болоно.

Николай БАДМАРИНЧИНОВ
хэвлэлдэ бэлдэв.

sangharussia.ru сайтаас.

Буряад үнэн

Учредители:
Глава Республики Бурятия,
Народный Хурал Республики Бурятия,
Правительство Республики Бурятия
Директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ

Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА
Редакционная коллегия:
И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С.Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев - зам.директора, Д.Б.Гуродармаева - зам. редактора, С.Б.Байминова - ответственный секретарь, Г.Х.Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.

ТЕЛЕФОНЫ:

21-54-54 - приемная
21-35-95 - замдиректора - редактор газеты "Бурятия"
21-68-08 - редактор
21-64-36 - замредактора, ответственный секретарь
21-67-81 - выпускающий отдел
21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций
21-63-86 -отдел социально-политических проблем
21-64-36 -отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, редакция журнала "Одон"
21-06-25 - редакция журнала «Байгал»
21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», отдел книгоиздания
21-62-62 - реклама
21-50-52 - отдел распространения

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.

АДРЕС РЕДАКЦИИ И ИЗДАТЕЛЬСТВА:
670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГАОУ РБ «Издательский дом «Буряад үнэн».

Подписной индекс 50901
Газета зарегистрирована Региональным управлением регистрации и контроля за соблюдением Законодательства Российской Федерации о средствах массовой информации в Республике Бурятия Свидетельство № Б-0079 от 2 ноября 1994 г. www.burjaten.ru e-mail: unen@mail.ru

Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диалитивов в ОАО «Республиканская типография». Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 26.06.2013 в 17:00 - по графику; 26.06.2013 г. в 17:00 - фактически. Объем 6 п.л. Заказ №1876. Тираж - 4600 экз. Общй тираж изданий 11420 экз. Цена свободная.

* Материалы на платной основе. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (I этаж), Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54

2013 он – Аяншалгын болон хүндэмүүшэ ёһоор угталгын жэл

“ТАБИН ЖЭЛ СОО ХАРАЛСААГҮЙ ВЬЕТНАМ НҮХЭДТЭЭ ТАЛААНТАЙГААР УУЛЗАХА ЗОЛ ХУБИ НАМДА ТУДАА...”

гэжэ тээмэндэ бидэндэ хөөрэнэн мэдээжэ соёлшон, Россиин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, республикын арадай артист, ВАРК-ынгаа, Буряадта ажаһуудаг элдэб арадуудай үндэһэн түбүүдэй концерт наада хүтэлэгшэ, хэбэд номхон Хэжэнгынгээ бэлигтэй зоной үлгы гүүлэдэг Хөөрхэ нютагһаа соёл, искусствын үргэн харгыда гараһан, Монголой соёлой хүдэлмэрийн отличник, Петровско академиин эрдэмэй болон соёл, искусствын талаар академик (Санкт-Петербург) Гунзэн-Норбо Цыренович Гунзынов март харын хуушаар, апрелиин эхээр аяар холын Вьетнам ошоһон байха юм. Ямар ушартайгаар ошооб гэхэдэ, 1960-1964 онуудта Узбегэй ССР-тэ Ташкентын хореографическа училищида баледэй артистын ерээдүйн хүнгэн бэшэ мэргэжэлдэ нурахаа залуу бэлигтэй хүбүүн Владимир (хожомын Гунзэн-Норбо болоһон) ошожо, тэндээ олон вьетнам нүхэдтэй боложо, хожомын нураһан сагаа, үетэн нүхэдөө дулааханаар дурсадаг, хөөрэдэг бэлэй. Тэрэл үеэр “Байгал” театрай ерээдүйн суута хатаршан, республикын арадай артист болохо хуби заяатай, хайн зантай Олег Базарович Будаев нурадаг хэн.

“ЗАЛУУ, СЭБЭРШЫЕ ЯБАГДААЛ ҺЭН ДАА...”

“Тэрэл нураха үедөө хариин ороной оюутадай хамтын байрада ажаһуудаг вьетнам нүхэдтэй танилсаа һэмби. Тэдмни Ташкентын гүрэнэй университетэй физико-математикийн факультетдэ ехэ оролдосотойгоор нурадаг, ород хэлэндээ тулюуршагууд хадаа намдаа хандадаг, бинь шадхаа зэргээрэ туһалдаг бэлэйб, - гэжэ хөөрэлдөөнэйнгөө һабагша татаһан Гунзэн-Норбо Цыренович оюутан ябаһан һаһаа баяртайгаар дурсана хэн.- Ори гансал амаралтын үдэрнүүдтэ амардаг гурим журамтай, дайнай жэлнүүдтэ хүдэржэһэн вьетнам нүхэдни дуунуудта, искусствада ехэ дуратай байжа, бинь тэдэнэ дахуулжа, филармонитой, тэндэхи оперно театрайнь зонтой хэлсэжэ, холын ороной оюутадые концерт наада-нуудта, зүжэгүүдтэ оруулдаг һэмби...”

Нэгэтэ 1964 оной үбэл Сагаалга-най үедэ “мантай хамта Шэнэ жэлы-емнай Зүүн зүгэй литээр угталсыг” гэжэ вьетнам нүхэдэйнгөө хандахада, зүбшөөлөө үгэһэн нютагаймнай оюутан олоороо сугларһан хариин ороной оюутадай столово соонь найрлажа, олон арадай дуу, хатарнуудые дэлгэһэн байна. “Тэдмни ехэ гоёр вьетнам дуунуудаа, ород “Подмосковные вечера”, “Катюша” дуунуудые дуулалдаба, харин бинь буряад дуунуудаа дуулабаб. Тиихэдэ гитара дээрэ бэрхээр наададаг Као Ван Фыонг хадаа үшөө бүри гоёр дууладаг бэлигтэй байгаа. Тиггэжэ хани барисаамнай бүхэжөө бэлэй. Намайгаа тэдмни дэмжэжэ, «шимнай хадаа манай гүрэнэй дарга Хо Ши Минай аша болобош, тиимэһээ шамайгаа «Хо Ши Зунг» гэжэ нэрлэхэмнай гэлдэхэдэнь, бинь энэ нэрыень хүндэтэй дээрэ хүлеэн абаһан байнаб. Наһан соогоо үнэн сэхэ нүхэд зандаа ябахабди гэжэ тэрэ залуу наһандаа, тэрэ үедөө үгээс үгэлсөө, хэлсээ, тангари-глаа бэлэйбди. Тиигээд лэ 1964 ондо Ташкентын хореографическа училищи дүүргээд, Буряад ороноо бусаха болоходомни, Ташкентын аэропорт дээрэ вьетнам нүхэдни сугларан, намайгаа үдэшэжэ, ехэ гоёр дуулалдажа, хүхилдэжэ, эндэ сугларагшад һонирхон шагнаа, гайхалдаа бэлэй... Тиигээд лэ Буряад ороноймнай оперно театр руу Ташкентһээ бэшэгүүд ерэхэдээ, конвертнүүд дээрэнь “Гунзынову Хо Ши Зунг” гэжэ нэрыемни тэдэ нүхэдни бэшэдэг байһан юм...

Хоанг Ван Тао, Хо Ши Зунг (Г-Н.Ц. Гунзынов), Дам Куанг Занг

Нгуен Тхэ Тап, Хо Ши Зунг, Као Ван Фыонг, Хоанг Ван Тао (эдэ нүхэд Ташкентдэ 1964 ондо)

Као Ван Фыонг, Хо Ши Зунг, Чинь Лыонг Куанг, Хо Ши Тхоанг (50 жэлэй һүүлээр Ханойдо, Хо Ши Мин хотодо болоһон уулзалгын үедэ, 2013 оной апрель һарада)

Мүнөө аяншалгын дэлгэрхэ үедэ аяар 50 жэлдэ харалсаагүй нүхэдтээ уулзаха аяар холын Вьетнам ошохо гэжэ шиидэһэн, зорихон байнаб, юуб гэхэдэ, Интернетдээр уридшалан танил нүхэдөө олохо хэрэгтэмни “Буряад үнэн” Хэблэлэй байшанда хүдэлдэг юрист мэргэжэлтэй Жаргал зэмни туһалалсаба”, - гэжэ баясан хөөрэнэн Гунзэн-Норбо ахатамнай гайхалтай хайхан Вьетнам тухай тодорхойлоб.

Эгээл түрүүн Интернетдээр Хо Ши Тхоанг нүхэрөө олоһоной удаа бэшэ нүхэдынь олдожо, Улаан-Үдэһөө самолёдоор Камраньда (аэропорт) буухадань, тэдэнэ ехэ баяртайгаар утан абажа, наһатай болоошые һаа, булта бэе бээ танижа, тэбэрилдэжэ, хүхилдэжэ байгаа һэн.

“50 жэл уулзаагүй вьетнам нүхэдни үнөөхил зандаа гэхээр, сарюун, дорюун зандаа, зүгөөр наһатай боложол, бүдүүнүүд, ноёд дарганар, мэдээжэ зон - ректорнүүд, эрдэмтэд болон-

хойнууд байба. “ПЕГАС-туристико” гэхэн аяншалгын фирмын путёвкоор (зээнэрэйм бэлэглэһэн 39 мянгата путёвкоор ошоһондоо, тэдэндээ үнэн зүрхэнэйнгөө баяр хүргэнэб) Вьетнам ошоходомни, вьетнам нүхэдни мүнөөшые болотороо ород хэлээ мартаагүй байһаараа намайгаа гайхуулба. Ресторан ошожо, олон нүхэдөөрөө уулзажа, залуу наһаа дурсабабди, баясабабди. Архи, тамхи хэрэглэдэггүй эдэ нүхэдни баһал гитараараа наадажа, дуунуудаа дуулалдажа һуугаабди, түрэлхидынь булта суглараа, бүхэли концерт болоо. Джунгли соо американ сэрэгшэдтэй газар доогуур тэмсэлдэһэнээ, даялалданаа музейнүүд соогоо харуулжа, иммэл эрэлхэг зоригтой зон хадаа дайсадаа дараа гэжэ эдэ бүгэдые хаража омогорхооб, уярааб, баярлааб”, - гэжэ аяншалагша хөөрэжэ, баатарлиг вьетнам арадай илалта тухай бахархаа мэдүүлэ һэн.

“ЭЛҮҮР ЭНХЭ, ЭБТЭЙ ЭЭТЭЙ ЯБАЯЛ...”

“Намайгаа Хо Ши Зунг гэжэ нэрлэһэн зандаа байһан нүхэдни Хо Ши Мин хото, суута хүтэлбэрлэгшынгээ музей, ажаһууһан юрын байра, гэрын харуулжа һонирхуулаа. Ехэл ухаатай, сэсэн байһан ударидагша Хо Ши Мин хадаа юрын хубсаһатай, юрын гэр байратай байгаа юм байна гэжэ мэдэжэ абабабди. Ехэ олон аяншалагшад Вьетнамаар һонирхдог болоо. Эрэлхэг зоригтой арад хадаа дайсадаа диилээ гэжэ һонин музейнүүдэй экспонадууд хөөрэнэ. Вьетнам нүхэдни - Као Ван Фыонг - Урда Вьетнамай университетэй ректор, Чинь Лыонг Куанг - институтдай директор, Хо Ши Тхоанг - химиин эрдэмэй доктор, Хоанг Ван Тао, Дам Куанг Занг - Вьетнамай сэрэгэй полковнигууд болонхой, булта хайн гэр байрануудтай, булта намайгаа гэртээ уряа. Вьетнамай Компартийн журамай шанга һэн тула эдэ нүхэдни эндэхи зон хадаа Эхэ ороноо үргэхэ хэрэгтэ шармайн ажалладаг ехэ ажалша хүнүүд байна гэжэ ойлгобооб. Далайнгаа эрьедэ тэдэнэр физзарядкаа хэнэ. Зайгуул, тэнүүл, архинша зон эндэ харагданагүй, хуу шанга журам, гурим сахина. Мотоциклтай зон олон байна. Байгаалинь аргагүй хайхан, субтропическа ургамалнууд элбэг байна даа. Могойн фермэ, ан амитадай аймаг, хуушан, шэнэ хотонуудые, гоё сквернүүдые, далайн эрьедэхи мүнөөн амаралтын газар, баян жасатай музейнүүдые хужарлажа жаргабабди, баясабабди. Но гоон ургамал, овош, фрукттай эдэнэ элбэг, магазинуудтань хубсаһа хунар, эдэе хоол манайхиһаа хоёр дахин үнэгүй байна. 35 градус халууншые һаа, далайһаа нэбшээлээд, аятай зохид болоно. Үглөөгүүр эртэһээ 7 саһаа (зариманинь бүри эртэһэнээ) хүдэлөөд, 11 саһаа 15 саг болотор амараад, үдэшлэн 19-20 саг болотор ажаллана. Ехэ хүндэмүүшэ зон байнал даа”, - гэжэ ехэ һонёор Г-Н.Ц. Гунзынов субтропигой уларил, байдалтай, хайхан орон боложо хубилһан Вьетнам аяншалһанаа, шанга хүсэл зоригтой баатар арадай эрхим түлөөлэгшэдтэй анхан танилсаһаар 50 жэлэй үнгэрһэн хойно нүхэд зандаа үлэхэндэнь, мартаагүй байһандань ехэ баярлажа, хүхижэ, түрэл орон нютагаа бусаһан байна. Мүнөө бэе бээдээ электронно бэшэгүүдые, амаршалгануудые ябуулалсажа, бэе бэеынгээ амар мэндые мэдэлсэжэ байһандань бидэшые баясабабди.

Аяншалгын жэлдэ анда нүхэд болоһон Вьетнамайнгаа найзандарта аза жаргал, аргагүй ехэ амжалта, үндэр наһа, үлзы хэшэ, үнэн нүхэсэлөө үе наһандаа мартаагүйе Россиин габьяата соёлшон, Россиин Федерацийн Журналистнуудай холбоной гэшүүн Г-Н.Ц. Гунзынов хүсөөд, буряад арадайнгаа буянтай хайхан үрээл үгэнүүдээ зорюулаа:

Хүндэтэ вьетнам нүхэдни, Хүрьһэтэ алтан дэлхэй дээрэ, Хүхэ номин тэнгэри дорой Хүдэлмэришэ ажалаараа суурхажа, Хүүгэд, аша зээнэрээ тойруулжа, Хүндэтэй, золтой, жаргалтай, Хүхюүтэй, энхэ элүүр, эбтэй ээтэй, Ажалдаа амжалтатай Ажаһуухатнай болтогой!

Бэлигма ОРБОДОЕВА, журналист, Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ.

Зурагууд гэр бүлын альбомһоо абаба.